

Vámbéry Antológia

2012

Pro cultura 2010

VÁMBÉRY POLGÁRI TÁRSULÁS

Összeállította
HODOSSY GYULA

Vámbéry Antológia 2010

Vámbéry Polgári Társulás
Dunaszerdahely
2010

A könyv megjelenését
a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma
támogatta

Realizované s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR
– program Kultúra národnostných menšín 2010

© Vámbéry Polgári Társulás, 2010
ISBN 978-80-969963-2-2

Tartalom

- [7] Balázs F. Attila: minimál
- [9] Benő Attila: A versfordítás lehetőségei
- [16] Bobory Zoltán: Tenyeremből hó hull
- [17] Bodacz Bohuš: Tökéletes alkony
- [26] Bodnár Gyula: Szól a síp
- [30] Csáky Károly: Ipolyszécsénke szakrális emlékei
- [42] Újkori parancs
- [43] Csóka Ferenc: Átirat
- [48] Fellingner Károly: Ablakomból
- [49] Gágyor József: A tallói első világháborús emlékmű
- [60] Gyüre Lajos: Az út
- [61] H. Nagy Péter: Kontrafaktumok
- [68] Haraszi Mária: Mint mikor egyedül
- [70] Hodossy Gyula: A világ tetjén
- [71] Juhász R. József: Fény – kép – idő
- [72] Kiss László: Csend volt a lelkében
- [84] Ködöböcz Gábor: Szellemi jelenlét és értékteremtő dialógus
- [93] Kulcsár Ferenc: Rekviem
- [99] Lacza Tihamér: A tűzben fogant hangszer
- [115] Nagy Erika: Jankó, o shavó
- [120] Tasnádi Edit: A Magyar Rádió Archívumából
- [128] Tóth László: A vak tárlatvezető
- [130] Vajda Barnabás: Milyen Dunaszerdahely város történeti kutatásokra volna szükség?
- [143] Vida Gergely: Az élőhalottak éjszakája

- [144] Villányi László: jövünk haza
[145] Zirig Árpád: összegyűjtött szavaim
[147] Életrajzok

BALÁZS F. ATTILA

minimál

16

duruzsol fagyban az agy
kiürült vágy, üres ág
hagyj, egyedül vagy

17

meghalnak bennem
mielőtt meghalok?
tátogni fognak mint
partra vetett halak?

18

mint guruló ketrecben
a fakó mén
a világ üget mellettem
vén vagyok én
az lettem
a semmi üget helyettem

19

magma leszek
még ma
óriásbolygó belsejében

szavakkal töltöm fel a hüvelytárat
 azokat lövöm ki golyó helyett
 életre kel kit eltalálok
 eltalál kit életre keltek

21

a szavak lyukak csupán
 az elsötétült égen
 a jelek elvesztik jelentésük
 a kezdet lesz a végen

22

Káin a szeretet
 lankáin
 Bábel tornyán
 élezi kését
 Ábel

BENŐ ATTILA

A versfordítás lehetőségei

Balázs F. Attila *Szabadulás a gettóból*. Műfordítások a kortárs román költészetből.

Egy zacskó cseresznye. Kortárs román költők Balázs F. Attila fordításában

Ha fellapozunk néhány szakirodalmi művet a fordítás általános kérdéseiről, akkor szembeötlő, hogy szinte mindegyik foglalkozik – rendszerint külön fejezetben – a fordíthatóság és a fordíthatatlanság kérdésével. A nem fordítható vagy nehezen fordítható nyelvi megnyilatkozások tipikus példájaként szokták említeni a versfordítást. Sőt, olyan értelmező is akad, aki cinikusan azt mondja: vers az, ami nem fordítható. És mégis. Cicerótól napjainkig számos műfordítás készült és készül. És ami a fordíthatatlanságnak némileg ellentmond: minél nehezebben fordítható egy vers, annál több fordítása születik. Ilyen E. A. Poe: *The Raven* (A holló) c. verse, amelynek 14 magyar fordítása van (többek között Szász Károly, Babits, Kosztolányi és Tóth Árpád is fordította). Lehet, hogy a vers abszolút értelemben fordíthatatlan, de a költők valahogy mégis hisznek a költészet fordíthatóságában. A legnagyobb magyar költők szinte kivétel nélkül fordítottak verseket, sőt a legnagyobb műfordítók voltak.

Bizonyos, hogy a fordított vers nem lehet minden szempontból azonos az eredetivel, és hogy a fordításban

kisebb-nagyobb mértékű veszteségek elkerülhetetlenek, de mindez ellenére érdemes és lehet verseket fordítani. Mert a versfordítások közel hoznak egymáshoz embereket, szövegeket, gondolatokat, életérzéseket, és segítenek az előítéletek lerombolásában. Ha már a nyereségeket és a veszteségeket mérlegeljük, akkor szinte bizonyos, hogy a jó fordításokban több a nyereség, mint a veszteség. És ezért érdemes fordítani.

2008- és 2009-ben két, román versfordításokat tartalmazó kötet is megjelent az AB-ART kiadó gondozásában (AB-ART Kiadó, Pozsony). Mindkét kötet arról tesz bizonyosságot, hogy a versek fordítója, Balázs F. Attila hisz a versfordítások erejében. Hisz abban, hogy a különböző nyelven íródott szépirodalmi szövegek összetartoznak, valahol valamiként szellemi és lelki rokonságban állnak egymással, és éppen emiatt fordíthatók.

Mindkét kötetben a kortárs román költők verseit olvashatjuk magyarul. A kötet érdeme, hogy a fordító igen tájékozott a mai román költők értékvilágában, amint ezt a válogatás igazolja, hiszen mindkét kötetben az idősebb költőktől, az „élő klasszikusoktól” a legfiatalabbakig különböző nemzedékek legjobbjai vannak képviselve. Mivel a két kötet szöveganyaga a versek és a szerzők tekintetében részben fedi egymást és ugyanazok a fordítási sajátosságok jellemzik mindkét kiadványt, a továbbiakban az *Egy zacskó cseresznye* című kötetre térnek ki részletesebben.

A kötet egyértelműen bizonyos mértékű reprezentativitással válogat a kortárs román költők verseiből. Erről győző meg bennünket a fordított költők névsora, amelyet itt egészében közlünk a pontos tájékoztatás és a további tájékozódási lehetőségteremtés céljából: Adrian Alui

Gheorghe, Ioan-Pavel Azap, Ana Blandiana, Andrei Bodi, Romulus Bucur, Mircea Cărtărescu, Magda Cârneci, Gabriel Chifu, Dumitru Chioaru, Aura Christi, Dan Coman, Denisa Comănescu, Traian T. Coșovei, Daniela Crasnar, Vasile Dan, Nichita Danilov, Mircea Dinescu, Florin Iaru, Claudiu Komartin, Ștefan Manasia, Ileana Mălăncioiu, Gabriela Melinescu, Ion Mircea, Ioan Moldovan, Ion Mureșan, Alexandru Mușina, Aurel Pantea, Ircea Petean, Marta Petreu, , Ioan Es. Pop, Adrian Popescu, Nicolae Prelipeanu, Aurel Rău, , Dan Sociu, , Cassian Maria Spridon, Petre Stoica, Liviu Ioan Stoiciu, Traian Ștef, Lucian Vasiliu, Varujan Vosganian.

A kötet összesen negyven kortárs román költő verseit szólaltatja meg magyarul. A negyven költő negyven hangon szól a kötetből. Ezt azért hangsúlyozom, mert Balázs F. Attila fordításaiban a költők nem veszítik el sajátos nyelvezetüket, nem válnak a műfordító saját költői nyelvének rabjává. Azaz a műfordító, aki maga is költő, rendszerint nem saját nyelvezetére fordít, hanem valóban arra törekszik, hogy a román költők egyéni nyelvi és formai világát magyarul szólaltassa meg. Ehhez – úgy tűnik – megvan a kellő érzékenysége, tehetsége és szakmai tudása.

Ismert, hogy a fordításokra általában jellemző az eredetihez képest terjedősebb, olykor explicitebb kifejezés-mód. Ez rendszerint azért van, mert a fordítók mintegy túlbiztosítják magukat nyelvilag a veszteségek elkerülése végett. Balázs F. Attila egyik érdeme, hogy versfordításában tud az eredetihez méltó tömörséggel szólni, szükséges és elégséges szavakkal. Álljon itt szemléltetésként egy részlet Anna Blandiana *Încă un pas* című verséből románul és magyarul Balázs F. Attila fordításában:

Nu mă laud,
Credeți-mă, știu să mor
Și știu, mai ales, să înviu,
Dar asta e, bineînțeles,
Mult mai ușor.

Nem dicsekszem,
Higgyétek el, tudok halni
És feltámadni is tudok,
Ezt, természetesen,
Sokkal könnyebben.

Még amikor a mondat olyan, hogy rendkívül nehezen tudjuk lefordítani, és a mondat szerkesztés furcsasága miatt nagyon hajlanánk a terjengősségre, Balázs F. Attila rendszerint ott is megtalálja a tömörítő fordítás lehetőségét, amint ez az alábbi Adrian Alui Gheorghe verséből származó részlet román–magyar párhuzamában látható:

ca și cum ar trece un scîrțit dintr-o parte
în alta prin cameră
un scîrțit cu ochii oblici
de japonez care cultivă
bețe de biliard . (*Pata de ceai*)

mintha nyikorgás vonulna át
a szoba egyik részéről a másikra
ferde szemű
japán nyikorgás
billiárddáköval. (*A teafolt*)

Itt (és máshol is) a jó érzékkel végzett lexikai kihagyás nem megy a költői kép érthetőségének a rovására, sőt csak ezáltal válhat olyan tömörre és sejtelmessé, akárcsak az eredeti.

Ismert, hogy a versfordításban a hangalaki expresszivitás megőrzése természetes követelmény. Az ilyen természetű fordítási veszteségekért a fordító számára nincs bocsánat a költészetben. De ebben a tekintetben is szerencsések vagyunk Balázs F. Attila fordításaival. Nézzük meg ebből a szempontból egy másik Anna Blandiana-vers magyarázatát:

La cules de îngeri

...Din când în când
Un pocnet înfundat
Ca la căderea
Unui fruct în iarbă.
Cum trece timpul!
S-au copt și-au început să cadă
Îngerii:
S-a făcut toamnă și-n cer...

Angyalszedés

... Néha-néha
Tompa puffanás
Mint amikor
Gyümölcs hull a fűbe.
Hogy repül az idő!
Megértek és

Hullnak az angyalok:
Beköszöntött az ősz
Az égben is...

Ami románul *pocnet infundat*, az magyarul Balázs F. Attilánál *tompá puffanás*. A tartalmi megfelelésen túl a hangalaki hasonlóság és expresszivitás is ott van a magyar változatban. Amit mindenképpen méltányolnunk kell, hogy az ilyen jellegű fordítási telitalálatok nem ritkák ebben a műfordítói gyakorlatban.

A szövegek fordításában a mellékmondatok sorrendjét nem mindig lehet és kell megőrizni. De olykor a mondatok végzetszerűen követik egymást. És ilyenkor ennek a sorrendnek is jelentősége van. E fordítások tanulsága a fordító szerint ennek is tudatában van. Ezt jól láthatjuk Marta Petreu *Ca o coloană* című versének átültetésében is, amint azt az alábbi fordításrészlet is szemlélteti:

Sînt singură. Stau în picioare. Pe picioare-mi
duc greul

Sînt numai o rană
și ca o coloană mă sprijin pe mine.

Egyedül vagyok. Lábon állok. Lábon hordom
a nehezét

Egy seb vagyok csupán
és mint egy oszlop magamra támaszkodom.

Természetesen a két kötet nem minden versfordítása remeklés vagy hibátlan fordítás, de egészében arról győző meg bennünket, hogy lehet és érdemes verset fordítani.

És ami még több ennél: Balázs F. Attila azt sugallja a fordításról szkeptikusan gondolkodó olvasó számára is, hogy jó versek születhetnek magyar nyelven fordítások révén, és hogy fordítani érdemes, még akkor is, ha olykor megkísért bennünket a fordíthatatlanság gondolata mint rögeszme és részigazság.

BOBORY ZOLTÁN

Tenyereimből hó hull

Simogatásra szánnám.

Elárvult madárfiókának,
Tündéreket elővarázsolni,
csillagok felé kapaszkodásra,
kenyeret szelni, és hogy
szelíd farkasok igyanak belőle.

Gyűjteni benne napsugarat,
megérinteni a teliholdat,
menteni ijedt katicabogarat,
gyermekem arcát érezni benne
és összekulcsolni hittel,
ha megszólal délben a harangszó.

De hó hull tenyereimből,
s nézem csillagtalan szememmel,
mint fúj át a szél jeges ujjaimon.
Mert kajánul surrogó patkányok
borzongató karéneke szól
az énekes madarak helyén.

Tetemeik derékba törték
a fa alatt csodálkozó virágokat,
s hull, hull a hó rájuk, lassan
ököllé görcsösülő tenyereimből.
Amit simogatásra szánnék,
s szelíd farkasok itatására.

BOHUŠ BODACZ

Tökéletes alkony

A sárkány a tájra meredt, és tátott szájából kilógó nyelvével félelmet keltett. Vasból készült ez a vízokádó, amit a szállóvá alakított gótikus vár szobájából láttam. Szerettem ide járni, itt mindig nyugalmat, magányt, készséges és figyelmes személyzetet találtam. A természet varázsát.

A várat erdő övezte, és az ablakból a sötétzöld fákra volt kilátás, amelyek a szél kavargásában hullámzó vattára emlékeztettek. Eredetileg néhány napot szerettem volna itt eltölteni pihenéssel, alvással és kedvenc könyveim olvasásával, de hát kicsi a világ.

A szálló teraszán váratlanul összetalálkoztam Roman-nal, egykori kollégámmal. Súlyos autóbalesete után abbahagyta az ivást, és kissé sántított. Bennem volt már a reggeli két vodka, és legszívesebben nélkülöztem volna őt. Leültünk, s én nem titkolt élvezettel ízlelgettem a májusi virágok, a füvek és fák illatát. A nap sejtette már a közeledő nyarat, és melengette fáradt csontjainkat.

Roman jeges teát rendelt, és növekvő pocakjával neki-támaszkodott a díszes fémasztalkának.

– Befejeztem itt a darabomat – válaszolta ki nem mondott kérdésemre. Aztán ivott néhány kortyot.

– Végre kaptam egy kis pénzt – jegyezte meg békésen. Én megértően néztem rá, mert mindig pénzhányban szenvedett. – De nem ez a lényeg. Megismertetek egy riporternővel a rádióból. Ez jó kapcsolat. Ebben a szaros vi-

lágunkban, ahol senkit sem érdekel az irodalom meg az írók, jól jöhet még neked.

Bólintottam, de nem is nagyon figyeltem rá, mert éppen ettől a szaros világunktól szerettem volna valahol az erdőn túl elszakadni. Ez a világ itt illatozott, madárdaltól volt hangos. A távolban valaki füvet kaszált. Sört rendeltem, és letöröltem homlokomról az izzadság cseppjeit.

S ekkor megjött.

– Sandra – mutatkozott be, s nekem elállt a lélegzetem. Mintha egy bulvárlap címlapjáról lépett volna élénk: szőke haja és csodálatos, valószínűtlenül kék szeme volt. Huszonöt év körüli, és heves minden mozdulata, gesztusa, szava. Játékos, kissé szeles. Ahogy szaladt fel a lépcsőn, felemelte hosszú szoknyáját, és az ember látta azt is, amit nem látott. Testszínű bugyiját, de tán nem is volt rajta, mint ahogy melltartót sem hordott, s a kemény, leburnult mellei időnként kibuggyantak a mély kivágásból. Minden férfi, még az eunuch is izgatott lett volna mellette. Kissé felhevült, kissé bizakodó. Mert Sandra – tán akaratlanul, tán véletlenül – olyan jelzéseket sugárzott magából, amik alapján a férfi reménykedhetett. Napfényes tünemény.

De nagyon tudott félni.

Azon a napon Roman elment, taxi vitte a legközelebbi városba, s mi Sandrával magunkra maradtunk a teraszon. Nem messze tőlünk mókusok hancúroztak a lekaszált fűvön, amit Sandra vidám tekintettel kommentált:

– A mókusok karácsonyi díszei a fáknak.

Én csak mosolyogtam. Az éjszakát vártam. S reménykedtem.

A székemről rálátásom volt a szálló medencéjére és a nyugaton húzódó erdőre. Még le sem nyugodott mögöttem a nap, mikor Sandra megjelent az első palackjával. A fe-

hérboros palackot mintha harmat lepte volna, a címkéje alapján megállapítottam, hogy kiváló évjáratú. Megdicsértem, de kissé meg is hökkentem, ahogy megláttam, a palackban egy étkezésletből való kés lebeg.

– Sorry – mentegetődzött Sandra –, szerettem volna magam kinyitni. Régi szokás. Tudod, lány a kollégiumból, de nem sikerült – mosolygott hozzá.

Végül öntöttem, s a Sauvignon nyelvünkön melengetni kezdte a lelkünket. Még rendesen be sem sötétedett, amikor az üres palackból kicsúsztatam a kést. Visszaadtam neki. Úgy illett, a további palackot én rendeljem. Nem tiltakozott.

Megjelentek a denevérek.

– Félek – túrt a szőke hajába, s a szemében hamisítatlan riadtság látszott.

– Nem bántanak – nyugtatgattam. – Ezek a szokásos éjszakai vadászatok.

– Nem a denevérektől félek – tiltakozott. – Félek bemenni a várba.

– Miért?

– Nézd azt a kőhalmazt!

– Mi van vele?

– Szellemekek vannak ott. Roman is bizonyította!

– Ne bolondozz, szépségem! Egyedüli szellem én vagyok ebben a várban!

Még abba sem hagytam a kuncogást, máris megsértődött.

– Hiába nevetsz, ez így van!

Úgy látszott, valóban félt.

– Éjfél után Roman is, meg én is különféle furcsa árnyakat láttunk, valamit mormogtak, és hideg fuvallat szállt felőlük. Borzalmas, büzös hideg! – mondta szinte kiáltva.

– Romannak mindig nyitva volt a szobája, hogy megbújhassak nála, ha valamit észrevennék.

Alighanem hitetlenkedve ingathattam a fejem, mert keményen megmarkolta a karom, és a tenyerembe harapott. Feljajdultam. Olyan szenvedélyesen bizonygatta, hogy minden igaz, amit mond, színtiszta igaz.

Megpróbáltam áthangelődni az ő buja fantáziájára, hisz végül is nem az számít, hogy az este miként kezdődik, hanem miként végződik.

– Jó, jó – kezdtem csitítgatni. – Biztosan vannak még dolgok ég és föld között, efelől nem kételkedem.

Egyetértően bólintott.

– Hát vedd úgy – kezdtem okoskodni –, hogy senkit sem bántottál, és így semmiféle szellemnek nincs oka rá, hogy ártsen neked. Légy jóhiszemű!

Ahogy ezt kimondtam, éreztem, hogy kissé többet ittam a kelleténél, de folytattam:

– A vár szellemei mind jóakaratók, a fehér mágiához tartoznak, inkább segítenek, mint ártnak. S ha – vigyorgtam el magam –, s ha mégis tévednék, gondolj arra, hogy a tisztátalan szellemek gyengédek a gyalázatosságban.

Ez jó húzás volt, de Sandra nem nevetett rajta, s meg sem nyugtatta. Kis ideig tűnődött rajta, de továbbra is feszült volt. Újabb palack bort rendelt, és ivott meg dohányzott, akár egy vén tengeri medve. Meg én is.

A várban kevés volt a vendég, s a teraszon csupán az éjszakával érkező hűvösség volt velünk. A középkort idéző és a szünnyugok riasztására szolgáló korhű fáklyák övezték a teraszt, és matt árnyakat lobogtattak.

Megrázkódott és rám szegezte valószínűtlenül kék szemét. Gyönyörű volt. Persze, minden pohár után még gyönyörűbb.

– Nem hiszel nekem, ugye?

– De igen, szépségem, hiszek. Tán mindez az érzelmekkel függ össze. Nietzsche ezt így mondta: Ha elég sokáig néz valaki a szakadékba, a szakadék belé ivódik. Ezért vigyázz! Értesz?

– Persze, de ez másról szól!

– Tényleg?

Az erdőben elhuhogta magát egy bagoly, ami úgy hangzott, mintha egy sebesült gyermek sikoltana. Sandra halkán káromkodott. Akár egy kocsis, stílusosan és élvezettel, holott ez nagyon ellentétben volt törékeny szépségével.

– Nézd – kezdtem újra az okoskodást –, Eco ezt megint másképpen mondta – s vettem egy nagy levegőt. – Azok, akik ígéznek, végül meggyőződnek róla, hogy bár maguk nem hisznek az ördögben, az ördög hisz bennük.

– Hagyd abba! Ez szörnyű! Egészen megrémítettél, te lüke! – dühöngött. – Az a Nietzsche jobb volt – tette hozzá kissé békülékenyebben.

Megittunk egy további palack bort, már nem is számoltam, hányadikat. Úgy látszott, az egész várban csak mi, a recepciós hölgy meg az öreg fáradt pincér van ébren, aki igyekezett jó pofát vágni, pedig bizonyára az idegeire mentünk. A teraszhöz behúzódtunk a szalonba. A kandelóban még égett a tűz, a rokokó bútorok kellemes tapintásúak és kényelmesek voltak. Sandra témát váltott, és egy régebbi, évekig tartó ismeretségéről, barátjáról, szerelméről kezdett mesélni, aki cserbenhagyta. Talált magának másikat, de most újra jelentkezik, hívogatja. Jár utána. Nem tudja, mitévő legyen. A szavai selyemként libegtek, és körém fonódtak, mint a pókháló. A kandalló tüze kialvóban volt már, hanem a vár eredeti lakóinak régi portréi

mintha életre kelnének. Időnként az volt az érzésem, hogy rebben a szemük és tekintetükkel követnek. Ez csupán képzelődés, nyugtattam magam. Átültem. Kissé szorongás fog el mindig, ha a nők régi szerelmükről csevegnek. Hangjukból néha titkolt gyűlölködés érződik a régi iránt, de inkább keserűség a még tartó szerelmük eltitkolására. Mintha a múlt állandó része lenne a jelennek. S közben a jelen mily könnyen válik múlttá! A holnap is egy eljövendő múlt. Akkor hát tulajdonképpen mindannyian a múltban élünk? Vagy ahogy a beavatottak talányos szövegei mondják, minden, ami velünk történt, a jelenben játszódik, állandóan ismétlődik mindaz, amit átélünk a múltban, átélünk a jelenben és a jövőben is. Semmi sem vész el. Az idő gondtalan játéka. Pajkosan filozofáltam, csak azt nem tudtam, mit mondjak Sandrának. Hogy pótolom azt a fiút? Szívesen! Legalább egy éjszakára vágytam rá.

Az ablakon túl viharos szél támadt, a fák ágai úgy nyögtek, mint a világ utolsó, kétségbeesett lényei. Bort töltöttem, Sandra egyre nyugtalanabb lett, láttam, milyen me-reven nézi egy fiatal dáma portréját fáradtrózsaszín krinolinban s hatalmas parókéval a fején. Idegesen morzsolgatta hóbortos ruhájának szegélyét, egyre feljebb húzta, úgy-hogy még a bugyijában is gyönyörködhettem, amely kívá-natos titkot sejtetett.

– Érzed? Jönnek...

Hogy őszinte legyek, főleg az alkoholt éreztem a fe-jemben. Körülnéztem, mert az első pillanatban azt hit-tem, hogy Sandra a szálló személyzetére gondol, ő azon-ban a sötét sarokba nézett és egyre remegett. Mint a dé-monoktól rettegő angyal. A sajátjaitól?

– Menjünk hozzád a szobádba – nyögte ki.

Ennél okosabb eszébe sem juthatott volna.

Felmentünk a sötét, nyikorgó, faragott korlátú falép-csőn, amely mintha az elmúlt századokkal szorozta volna be lépteinket.

A szobám egyik sarkában ódon, sötétzöld barokk kály-ha volt, a másikon egy páncélos lovag vértje felhúzott rostélyú sisakkal a fején. Történelmi szempontból ez nem volt összhangban, de nem hatott zavarón. Nappal pompás kilátásom volt a tájra, a fémből készült sárkány alakú víz-okádóra az ablaktól balra. Most mindenütt sötét volt, a szobában a diszkrét fényt árasztó lámpát kapcsoltam be. Mindkettőnknek öntöttem vodkát, ami még reggelről maradt. Már nem tudom, hányadik cigarettára gyújtott, szaporán slukkolt, és közben a kezemet fogta.

– Olyan démoni típus vagy – túrt gyengéden a göndör hajamba. – Félek is tőled, meg vonzódok is hozzád.

Ivott a vodkából, és azt figyelte, hogy a lámpa fénye mi-ként verődik vissza a vértről.

Vágyódtam rá, bár tudtam, hogy ennyi bor után nem várhatok csodát. Ruhástul dőltünk az ágyba. Éreztem, hogy még mindig reszket. Csókolgatni kezdtem a nyakát, a vállát. Kicsit védekezett, kicsit nem. Emlékszem, miként csúszott le ruhájának pántja, s én számba vettem csodás mellbimbóját.

– Átcsókollak ebből a világból egy másikba – suttogtam neki.

Többre nem emlékszem. Arra sem, hogy szeretkez-tünk-e. Hanem az a reggel! Pöffedt, mint az arcom a tü-körben. Nyomás a gyomromban, a fejem akár egy tele-fonközpont. Semmi új. Csupán ez a szoba. Valami válto-zott benne, de hazudnék, ha azt mondanám, hogy mind-járt észrevettem. Időbe telt. Aztán fokozatosan az ágy-nál találtam egy pici gyöngyházzal díszített papucsot, a

téven a cigarettáját és az öngyújtóját. Végül kötszert találtam az ágy alá dobva. A reggeli vodka után halványan emlékezni kezdtem, hogy Sandra bal csuklóján kötés volt, s ahogy éjjel lecsúszott a kötés, valami készletből való tompa késsel ejtett néhány vágást láttam rajta. Butácska. Lökött nőcske. Kigyógyítalak belőle.

A második vodka után hideg vízzel zuhanyoztam, hadd térjek észhez, hadd térjek magamhoz. Alaposan megmos-tam a kezem, a hajam, az egész testem. Ahogy törölköztem, a lágyékomon két véres pötty ötlött a szemembe, mintha kígyó csípett volna meg. Megdöbrentett, de még mindig elég kábult voltam ahhoz, hogy alaposabban elgondolkodjam rajta.

Az éjjel hűvösebbre fordult az idő. Ellenőriztem a sárkányomat, a pofájából csöpögött a víz. Esett. A fák sötétzöld koronája félelmetesen hajladozott az egyre erősödő szél rohamai alatt. Az egyik fa törzsénél mintha láttam volna valamit, amit tegnap nem vettem észre. Mintha valaki ásott volna alatta. De hát abban a reggeli vodkás állapotban csupán illúzió lehetett.

Örültem Sandrának, bár kezdett lelkiismeret-furdalásom lenni. Hátha túlságosan tolakodó voltam előző este? Nagyon akartam, s ő mennyire akarta? Hátha annyira megijedt, hogy mezítláb elszaladt? Ez kissé bizonytalan-ná tett. Elnézést kérek tőle, kibeszélem magam, ráfogom az alkoholra, a szellemekre, határoztam el, ahogy kullogtam lefelé a szálló éttermébe.

A főpincér igyekezett előzékeny és készséges lenni, de látszott rajta, hogy nem volt jó éjszakája. Gyöngéd az éj, adta címül egyetlen regényének Francis Scott Key Fitzgerald, s mindenkit becsapott vele. Az én gyöngéd és szeles Sandrámnak azonban nem mutatkozott a reggelineél, és nem

jött ebédre sem. Kerestem a szobájában, kitartóan kopogtam, de az ajtó mögött csend volt. Senki sem tudott róla semmit, csupán a recepción álltatták, hogy elment. Arra nem emlékeztek pontosan, hogy mikor, de bizonyára a nagy vihar idején. Nekem nem volt tudomásom semmiféle viharról, de hallgattam. Hogy ment el? Gyalog? Jött érte valaki? Csupán udvariasan mosolyogtak rám.

Rendeltem egy egész üveg vodkát, mintha feledni akartam volna az elfelejtettet. A szobámban odaültem a nyitott könyv fölé, amely az utóbbi időben nagyon fölkel-tette az érdeklődésem: *Malleus maleficarum*, *Iacobus Sprenger*, *Henricus Institoris*, Kalapács a boszorkányokra. A gondolataim azonban egészen másutt jártak, nem ment ki a fejemből – holott már régtől igyekeztem, hogy a nők csak mellékes szerepet játszanak az életemben – a gyönyörű szeme, mosolya, melle, temperamentuma, közvetlensége. S az az elbűvölő félelme a szellemektől... Csak megjátszotta? Hol van? Látom még valaha?

Nézelődök a szobámban és tudom, hogy nem álom volt. Itt maradt utána a cigarettásdoboz, az öngyújtó, a gyöngyházzal ékített papucs. És két vérvörös pötty a lágyékomon, névjegye a testemen. Névjegye? És a kötszer, amit a kezemben morzsolgatók, ahogy a sötétedő erdőt figyelem. Kint alkonyodik, és időnként olyan bizonytalan érzésem van, hogy nem egyedül vagyok a szobámban, de hát ilyesmi az ilyen ódon várakban gyakran előfordul. Vodkát öntöttem egy pohár üdítőbe, és egy hajtásra megittam az egészet. Az ember már semmin sem lepődik meg, gondoltam értelmetlenül.

Az ablak mögött a nap leáldozott. Már a sárkány sem látszott. Tökéletes alkony.

Fordította: Vércse Miklós

Szól a síp

Harmincöt éve, hogy a Csallóközben telepedtem le, itt alapítottam családot. Itt élnek gyermekeim is az ő családjukkal, unokáinkkal, Leventével és Lehellel, Noémivel és Zsófiával, akiket Dunaszerdahely, illetve Komárom felé haladva negyedórán belül elérünk kocsival. Tiszta öröm. Ha ők jönnek, ugyanúgy. Persze, már a legifjabbak sem csak az asztal vagy a kredenc felső lapját tudják befogni tekintetükkel, nincs-e rajtuk valami kézzel fogható, kapaszkodnak fel a könyvespolcra is, mint hegymászók, borulnak dísz tárgyak, de ez így van rendjén, hál' istennek.

Szülőföldemet, a Bodrogtózt cseréltem fel erre a tájra, érzelmi és gyakorlati okokból. Lefordítva, a nyitrai pedagógiai főiskolán ébredt szerelem kábított és csábított el, amely illetén véletlen vagy sorsszerű mozzanat folytán Pozsonyt is közel hozta számomra, ahol pedig gyermekkori álmomat akartam megvalósítani. Keleten csak Kasán tudtam volna, azaz ott sem, hiszen Márai Sándor szülővárosában magyar lapszerkesztőség az idő tájt nem működött, a Töketerében hetenként megjelenő Zempléni Szót meg egyrészt kicsinek találtam akkori újságírói ambícióim megvalósításához, másrészt helyem sem igen lett volna, a járási lap szlovák változatát és magyar mutációját tulajdonképpen egy redaktor-fordító készítette főszerkesztői státusban. De vissza a Csallóközbe, ahol kezdetben mindenekelőtt nyelvi meglepetések értek, nemcsak a hanglejtés, helyesejtés, hanem elsősorban a szavak szint-

jén. Meg is írtam anno, időbe tellett, míg megszoktam a kalbászt, a kácsát, a hajmát, a srótot, az abákását. A rékasról nem tudtam, mi fán terem, s mint kiderült, a góré sem egyenlő errefelé a mi górénkkel, az előbbi, a csallóközi, kukorica tárolására készült szellős építmény, az utóbbi, a bodrogtózi, száraz kukorica vagy más növény kemény szára, helyesen kóró. Baráti társaságban, a „keleti istenháttamögöttségem” ellen irányuló tréfás támadások kereszt-tüzében szoktam előhozakodni, pontosabban visszavágni többek között azzal, hogy az értelmező kéziszótárban akkor is az én góré a nyerő, mely első jelentésében kóró, igaz, mellette jelzik, hogy „nép”, vagyis népnyelvi, népies stílus.

Mindez azonban játék csupán ahhoz képest, ami első újdonsült csallóközi barátom házánál történt. Vaskapu állításához munkáskezerekre volt szükség, segítenék-e, persze, szívesen. Ahogy a többi barát, távolabbi falvakból is meghívott rokon. Javában ment a munka, a betonkeverő, szállt gyomrába a cement, homok, ömlött a víz. Egyszer csak azt mondja nekem a mester, adjam oda neki a szobrot. Szobrot? Körülnéztem, sehol egy Lenin, de még kerítörpe sem. Nem akarván csalódást okozni első nagyobb csallóközi közösségben, ráadásul férfiközösségben vállalt premieremmel, átkutattam az udvart, a kertben még a málnabokrokra is felhajtogattam, bele kellett nyugodnom, szobor márpedig nincs. Téved a mester. Amikor ezt közöltem vele, először is finoman lehordott, hová tűntem, aztán rámutatott egy vasoszlopra, mely cirka egy méterre hevert tőlem, ott a szobor. Számtalan, számomra új, illetve az általam ismertnél egészen más jelentést hordozó szó mellett később azt is megtanultam, hogy a villanyoszlop is szobor, s rajta a hangszóró vagy hangosbemondó karónki-

abáló. Efféle nyelvi meglepetések, habár már ritkábban, még manapság is érnek a gyermekeim révén második szülőföldemen, mintegy jelezve egyszersmind, mennyire gazdag a Csallóköz tájnyelvi kifejezésekben, melyek egyébként szinte faluról falura változnak, vagy módosult változatban használják őket. Ugyan a legtöbbet közülük nem ismeri a Magyar értelmező kéziszótár, de legalább van mivel válaszolnom csallóközi barátaim élcelődéseire.

Mindeközben azonban rá kellett döbennem, hogy új környezetemben kihalhatnak, jobb esetben az emlékezet mélyére süllyedhetnek bennem örökre az én bodrogi szótáram tájszavai, melyek, a főiskolás évektől eltekintve, gyermek- és ifjúkoromban vettek körül, tapadtak rám, s amelyekkel éltem, közlekedtem huszonegy éven át első számú szülőföldemen. Hiába mondtam volna itt, hogy dücskő, láptó, druga, úgysem tudta volna senki, hogy göcsörtös fáról vagy favágó tőkéről, létráról és villanyoszlopról beszélek. Mint ahogy a Bodrogi közből „felutazó” anyám szavait sem fogták csallóközi unokái, amikor poca helyett cikkát mondott, pacó helyett csidát, futkározásaik közben meg buki lesz, figyelmeztette őket, a tűzhelyre pedig rá ne tegyék a kezüket, mert az zsizsa, vagyis forró. Annál inkább boldogságos érzés öntött el engem, amikor eme régen hallott szavakat kiejtette anyám.

És most, idestova három évtizeddel később, ugyanaz az érzés. Bodrogi népzenei gyűjteményt szerkesztek. Szöveges fejezeteit, melyek révén élvezetes időutazásban van részem. Újra otthon. Ha már egyre ritkábban járok haza, legalább így, faluról falura, Tiszán innen, Latorcán túl, a Bodrog mentén, amerre egykor csavarogtunk, bicikliztünk, hancúroztunk, fürödtünk. S a táj látványával, ízeivel együtt jönnek drágaköveim, az elfelejtettek vagy évti-

zedek óta nem használt tájnyelvi szavak is. „Éljen ez az István sokáig, / Aki élt má nevenapjáig, / Élte sokára terjedjen, / Híre, neve nevedjen, / Kassától Budáig, / A görbe ficfáig.” Ficfa. Száz éve nem hallottam, és most egy deregnyői István-köszöntőben itt csillog előttem ficfaként az a fűz, amelynek ágából valamikor az ötvenes években a kis városunk fölött először megjelenő permetező repülőgép röptérének kedves öreg öre első sípomat készítette.

Képzeletben megfűjom. Szól. Zsófia, Lehel, Noémi, Levente! Halljátok?

Ipolyszécsénke szakrális emlékei

Az 1260-ban Terra Zelchan alakban felbukkanó Hont megyei kisközség a Korponai-hegység déli nyúlványainál települt. A hajdani uradalmi központ plébániája is igen korán, már a XIV. században fennállott. A mai plébánia-épület régebbi alapokon épült a XIX. század első felében klasszicista stílusban. A kétszárnyas, földszintes épület előtt nyitott oszlopos tornác áll. Középső, háromszögtimpanonban végződő főbejárata felett az utolsó javítás évszáma – 1976 – olvasható. Sajnos, az egykor szebb napokat megélt műemlék épület mára katasztrofális állapotba került. Gyom és bozót teszi szinte láthatatlanná azt a plébániát, ahol valamikor sok-sok kiváló lelkész működött. Hadd említsük meg például Fischer Ágostont (1863–1918), a tudós teológust és egyházi író, aki 1890-ben került ide, s nyomban több ájtatos társulatot alapított, rendszeresen publikált a Katolikus Hitvédelmi Folyóiratban stb. Neki tán emléktáblája is lehetne e falakon. Akárcsak a község szülöttének, Kisfaludi Lipthay Antal (1802–1870) teológiai doktornak, püspöknek és esztergomi kanonoknak, vagy a szécsénkei Lipthayaknál nevelősködő Moyses István – Štefan Moyzes (1797–1864) teológusnak, a későbbi besztercebányai püspöknek. A sors fintora azonban, hogy nemrégiben Szécsénke plébániáját épp a besztercebányai püspökség szüntette meg.

A település középkori temploma

A falu templomának építését illetően az egyes forrásokban több ellentmondó adattal is találkozhatunk. A Pozsony-Nagyszombati Egyházmegye Schematizmusa a XV. századra teszi Isten itteni házának felszentelését. (1995:193) A Borovszky-féle megyei monográfiában az olvasható, hogy „A róm.kath. hívek temploma igen régi, építési idejét a XIII-XIV. századra teszik.” (é.n.:50) A Magyar Katolikus Lexikon szerint a helység templomát 1397 előtt „Szent Kozma és Damján titulusára szentelték, a mait 1754-ben építették”. (2004:341) Az Esztergomi Főegyházmegye című kiadványban azt írják, hogy Szécsénke „temploma a török időkben elpusztult, 1754-ben építette újjá a Koháry család. 1773-ban felújították, 1778-ban Esterházy Pál szentelte fel”. (200:246)

A hagyomány szerint a templomot a középkorban a település egy másik részén akarták felépíteni, de az összehordott kövek minden reggelre csodás módon a mai helyre kerültek. (Kovácsné Benőc Mária, 1913 és Molnár Sándor, 1911

*Az ipolyszécsénkei templom.
Csáky Károly felv.*

adatközlése, 1992) Itt ugyanis egy csodatevő forrás buzogott. Az a beteg pedig, aki ennél Szent Kozma és Damján vértanúhoz imádkozott, s a forrás vizéből ivott vagy megmosta azzal beteg testrészét, meggyógyult. A forrás később elapadt, ám a helye sokáig megmaradt. Erről az 1920-as évek végén a falu kántortanítója, Manga János is közölt recens anyagot, megemlítve, hogy a XIII. században a szécsénkei volt a környék kevés templomainak egyike, s a „mellette lévő gyógyforráshoz messze vidékről is elzarándokoltak, hogy csodatevő vizétől gyógyulást nyerjenek”. (1929:3)

A szécsénkei templom tehát a falu feletti dombon, a temető mellett, egy több száz éves tölgyfa közelében áll. A műemlékeinket számba vevő kiadvány (Harminc, 1969:83) és más forrás szerint a templomot 1280–1300 közt emelték késő román stílusban. (Michalová-Michal, 1980:234; Csáky, 2003:217) Az 1754-es átépítés során az épületet barokkosították. Ekkor kaphatta a barokkos huszártornyot is. Az egyhajós templom téglalap alakú és sík mennyezetű, szentélye sokszögzáródású, melynek oldalfalában megmaradt egy 1600–1640 táján kialakított reneszánsz kő szentségfülke. A szentély külső részéhez egy támfal is kapcsolódik. Ezen a szakrális építményen is több építészeti stílus hagyott tehát nyomot. A templom hajójának délnyugati főbejárata, illetve annak portáléja kora gótikus. A mélyen süllyesztett ablakok félköríves záródásúak. A hajdani belső freskókat a feltevések szerint valamelyik felújítás során lefestették. Megmaradt viszont a reneszánsz sekrestyeajtó is, bár a sima mennyezetű sekrestyét azóta bővítették. A tompított élű tört gótikus diadalív alatt nemrégiben még Szent Erzsébet és Szent József barokk faplasztikái álltak. Ezek ma a hajóban látha-

tók. Árpád-házi Szent Erzsébet fehér ruhában, piros palástban áll előttünk, fején koronával, kötényében rózsákkal. Szent József ugyancsak fehér hosszú ingben van, azon barna palást, jobb kezében lilium, balján a fehér ruhás kis Jézus, aki bal kezét a kék országalmán tarja. Egyes kiadványokban olvashatunk még a templom 12 barokk faplasztikájáról is. (Slivka, 1973:8) A szlovákiai műemlékeket nyilvántartó kiadványban 11 polikrómozott XVIII. század közepi faplasztikáról írnak. Valószínűleg az apostolok szobrai lehettek ezek, melyek Lénár Lajos esperes idejében még a plébánián voltak, később azonban nyomuk veszett. A helybeliek emlékeznek még az ugyancsak eltűnt régi barokk szószékre, melyet a négy evangélista faszobra díszített. Ezeket már felújíttatta Lénár atya, s a fájdalmas oltárhoz kerültek. (Naszvadi Józsefné Hornyák Rozália, 1924) A szobrokat néhány éve kilopták a templomból. György Ferenc plébános szerint ezek újabb keletű népies alkotások lehettek, ám így is kár értük. Akárcsak a fából készült barokk keresztelőkút szobraiért, melyek szintén egy betörés áldozatai lettek. A Jézus keresztelését megörökítő szoborpár helyett Ján Chovan faragómester készített újabbat a keresztelőkút fölé. Szintén ő pótolta a templom keresztutat ábrázoló XVIII. századi reliefjeinek két ellopott darabját. Ugyancsak a műemléknyilvántartóban olvashatunk a templom XVIII. századi, fából készült késő barokk Szentháromság-oltáráról, melyet az oltárképen kívül két barokk szobor is díszített. Ma ezek sincsenek már a templomban.

A szécsénkei Isten házat néhány éve az önkormányzat, a hívek s a plébános hathatós támogatásával teljesen felújították s biztonságosabbá tették. Restaurálták a fából készült barokk főoltárt, melynek nagyméretű képén a két

vértanú, Szent Kozma és Damján látható. A legenda szerint arab származású szíriai ikreket és orvos vértanúkat a Diocletianus-féle keresztényüldözés idején ítelték halálra: csodás életben maradásuk után lefejezték őket. Justinianus császár nekik köszönhetette csodás gyógyulását, ezért Konstantinápolyban bazilikát építtetett tiszteletükre. Kultuszuk Rómában, majd Európa más helyein, így Ipolyszécénknén is elterjedt. Az itteni oltárképen Kozmát aranyozott övvel átkötött kék ruhában, sötét palástban (talár) ábrázolják, széles vállgallérral és fekete barettel. Jobb kezében zöld pálmaág (a mártíromság jelképe), baljában egy piros orvosi üveg van. Damján fedetlen fővel áll a képen; rajta hosszú barna ing, piros övvel átkötött kék ruha látszik. Jobb karján fekete palást, kezében orvosságos edény, bal kezében ugyancsak zöld pálmaág van. Az oltár hátlapján egy kis pléhtáblát láthatunk, ezzel a felirattal: „Építtette az Isten dicsőségére/ DEÁK MIKLÓS és NEJE/ CSERNUS ERZSÉBET/ 1903”. Talán valamilyen felújítás dátuma lehet ez?

A két védőszent itteni erős kultuszát bizonyítja az egyik régi templomi lobogó is. A bíborszínű bársonyból készült szakrális tárgy képen ugyancsak a két vértanú látszik: zöld és kék ruhában, barna, illetve piros palástban, kezükben orvosságos edényekkel, hosszú egyenes karddal és pálmaággal. De ott vannak a vértanúk a szentély újabb freskóin is. Az egyikben a láncsal összekötött ikerpár látható, amint kezükben egy evangéliumos könyvvel átmennek a hatalmas lángokon, és csodás módon életben maradnak. A másik képen a kitárt karú szenteket angyalok emelik ki a tenger hullámai közül, mintegy jelezve újabb csodás megmenekülésüket. A freskókat 2006-ban M. J. Švec mester készítette. Segítője volt a templomfestésben

D. Gromanová és R. Bakó. A diadalívre ez a felírat került: „Legyünk mi is tiszták, hősök, szentek!” A hajó mennyezetén a magyar szent korona festett képe látható.

Az észak–déli tájolású templom szentélyének déli falán kapott helyet Szent Antal és Szent Teréz szobra. Ezek már régebbtől itt vannak: Szent Antalt a templom szent szerelvényeinek és egyéb kellékeinek 1935-ös leltára is jegyzi. A szokásos ábrázolási formában látható: barna szerzetesi ruhában, jobbján a fehér ruhás kis Jézussal. Ugyancsak a maga rekvizitumaival (feszület, rózsák) jelentítették meg Kis Szent Terézt.

A misézőasztal előtt áll a régi INRI-feliratos oltárkereszt a nagyméretű korpusszal. Jézus tüviskoronás feje jobbra fordult, testén nagy fehér ágyéktakaró van. A diadalív jobb oldalán áll a Lourdes-i mellékoltár. Mária szobrát is jegyzi már az 1930-as évekből származó leltárkönyvek. A szobor előtt ott a térdeplő Bernadett is. A Jézus Szíve-mellékoltár nagyméretű szobra fehér ruhában, piros palástban jeleníti meg Jézust, amint két átszúrt kezével szívére mutat.

A bejárattal szemben áll a Fájdalmas-oltár, rajta a pietával. Mária piros ruhában, kék palástban és fehér fátyolban van; jobb kezével Jézus fejét tarja, ballal a kezét fogja. A szobor mögött látni a falra akasztott fakeresztet, mellette a lándzsával és a farúdra tett szivaccsal, illetve a fehér lepellel. Az oltár alatt van a szentsír. Állítólag eme hely közelében volt hajdan a csodatevő forrás is. Ugyancsak itt állt a XIX. század végi missziós kereszt, amely ma a főbejáraton kívülre került. Hajdan a templomban több lobogó is volt, az 1930-as években például még kilencet jegyeztek. Ma egy fehér horgolt Mária Szíve-lobogón kívül még a templomban van a két bordó selyemlobogó a már emlí-

tett védőszentek, illetve Szent István, Péter és Pál s a Szűzanya képével. A két megkopott fekete temetési lobogó a plébániára került.

Ipolyszécsénke szakrális kisémlékei

Az Ipoly folyótól kissé északabbra települt Szécsénke község; a régi templomos hely egyéb szakrális emlékekben is bővelkedik. Voltak errefelé gazdag népi vallásos tartalommal bíró csodakutak, épült már itt kálvária a XVIII. században; állítottak több mint két évszázada köztéri szobrot kedvelt szentjüknek, épült harangláb a dombon álló templomtól közelebb a faluhoz, emeltek keresztet, feszületeket stb.

A kálvária

A falu kálváriája a templomtól délre, egy magasab dombháton található. Valamikor a XVIII. század végén épülhetett. A plébániai alapítólevelekben olvashatunk egyebek közt arról, hogy Lipthay Julianna, a neves szécsénkei család tagja az 1797. aug. 12-én kelt végrendeletében 50 forintot hagyott „a szécsénkei kálváriának rendben tartására”. A kálváriai keresztet rendben tartására tett alapítványt jegyzi az ipolyszécsénkei plébánia 1937. évi szt. Kereszt, szobor, harang, harangláb és kápolna alapítványi pénztárának számadásaiban is. Az alapítvány törzstőkéje 42, szorgalmi tőkéje 682 korona volt, s ezt az ipolysági takarékpénztárban helyezték el. Kezdetben nagyböjtben, keresztjáró napokkor rendszeresen felkeres-

ték a kálváriát, de megálltak itt búzaszentelőkor is. Feltámadáskor a templomi körmenet ide is kijött a pappal együtt. A Feltámadt Krisztus-szoborral megkerülték a keresztet, majd visszamentek a templomba. (Naszvadiné Hornyák Rozália, 1924)

A második világháború után a szokás elmaradt, a helyet bokrok és bozótok nőttek be. Néhány éve az önkormányzat támogatásával kitisztították a három kereszt környékét, s Deák László, a faluból elszármazott vállalkozó felújította Krisztus s a két lator keresztjét. Az egyenes szár végű barnás fakeresztek így tovább őrzik e hely emlékét. A Krisztus-kereszt korpusza már nem az eredeti, hisz az plébából készült. A barnás pléhkorpust ma a néprajzi gyűjtemény tárgyai közt őrzik. Krisztus jobbra fordított fején töviskorona, akörül glória látszik, a testen pedig kék ágyéktakaró van.

A Nepomuki

Szent János-szobor

Az európai nép kedvelt védőszentjének, Nepomuki Szent Jánosnak Ipolyszécsénken is van szobra. A főút mellett, a kastélyhoz közeli családi házak egyikének kertjében áll egy talapzaton a

Nep.Szt.János. Szécsénke.
Csáky K., felv.2006

kisebb méretű színezett kőszobor. Egyes kiadványok a klasszicista szobrot XIX. századi alkotásként emlegetik (Michalová–Michal, 1980:234), ám az egyházi dokumentumokból tudjuk, hogy kicsit korábbi munkáról van szó. Szintén egy régi plébániai alapítólevélben olvasható ugyanis, hogy a már fent is említett Liphay Julianna az 1797. aug. 12-én kelt végrendeletében a „szécsénkei Nepomuki Sz. János statuájának karbantartására” is hagyott 50 forintot. A szobrot a főút mellett, a patak közelében állították fel a kastéllyal szemben, ahol akkor még nem voltak családi házak. A vizek s a gyónási titoktartás védszentjének szobra tehát egy XVIII. század végi alkotás, amely felett egy csipkézett, domború horganyfedél is van. A szent fekete birétumban, fekete reverendában, csipkés karingben és barna palástban látható, kezében egy, a szobor arányaihoz mérten nagy feszülettel. (Csáky, 2006:122)

Mai adatközlőm tudni véli, hogy ide is „szokott járni a nép prosocióval a szent nevenapján”. A templomból jöttek papjukkal együtt, s itt mondták a Szent János-litániát. A „Dicsérjétek, tiszteljétek, ti keresztények” kezdetű Szent János-éneket is elénekelték. A szokás körülbelül a második világháború végéig tartott. (Naszvadiné Hornyák Rozlária, 1924)

A harangláb

A szécsénkei templom kissé távolabb épült a mai falutól. Ezért is indokolt volt, hogy a településhez közelebb, nem messzire a plébániához egy haranglábát építsenek. A klasszicista stílust idéző, népi építészeti alkotás a főút

mellett áll, ma már házakkal körülvéve. Az építményt műemlékként jegyzik (Michlová–Michal, 1980:234). A harangláb kőből készült, csúcsíves, piros bádogtetős tornya alatt egy-egy félköríves hangvető ablakkal. Félköríves végződésű a bejáratú ajtónyílása is, mely felett még egy kisebb ablak látható. A régi leltárkönyvek négy harangot tartottak számon, közülük egy a templom tornyában van.

Keresztek, feszületek

A szécsénkei keresztek legtöbbjét jegyzik a plébániai keresztalapítványi számadások is. Itt olvashatunk az egyik temetői központi keresztről is, melynek alapítását 1936. június 5-én hagyták jóvá. Az alapító Torma Imre volt. Az INRI-feliratos, egyenes szárú, csipkézett, félköríves horganyfedéllel ellátott barna fakeresztet nemrég újíttatta fel Deák László vállalkozó. A vaskorpuszon Krisztus feje jobbra fordul, a barna testen fehér ágyéktakaró van. A fába véselt dedikáción ezt olvassuk: „Az / Isten/ dicsőségére/ állíttatta/ Torma Imre/ és neje/ 1936”. A keresztre több motívumot is véstek, többek közt egy kelyhet, egy létrát, egy lándzsát és egy kört.

A régebbi temetői központi keresztet 1892-ben alapították, a dokumentumok tanúsága szerint „a temetői fa eladásából befolyt összegből”. Ez is egy egyenes szárvégű barna fakereszt. Megkopott öntöttvas korpuszán Krisztus töviskoronás feje enyhén jobbra fordul, testét ágyéktakaró borítja.

Az Alsóréteki kőkeresztet id. Oroszlány János állíttatta, a számadások szerint 1930. május 25-én. A község eme részét mára már beépítették. A beépítés előtt a főút mindkét oldalán konyhakertek voltak. Oroszlány János

saját földjén emelte a keresztet, amely ma a 20. számú Keresztes-féle ház kiskertjében látható, egy kovácsoltvas kerítéssel körülvéve. A szent építményt a család gondozza s tarja rendben. Sajnos a legutóbbi felújítás során a régi dedikációt bevakolták. Ezt a jövőben olvashatóvá kellene tenni. A műkőből emelt, INRI-feliratos szürkés kereszt egyenes szárvégű, vízszintes szárvégei rövidek. Sárgás öntöttvas korpuszán Krisztus jobbra fordított fejjel látható.

*A Messzelátó-pusztai fakereszt.
Csáky K. felv.*

A Messzelátó-pusztai kereszt a régi grófi birtokon áll. Zsilikay András uradalmi intéző állíttatta 1936-ban. Ezt is Deák László vállalkozó újította fel néhány éve. A kereszt hasonló, mint a temető újabb központi keresztje: anyaga barna fa, melyet csipkézett, félköríves bádogfedél takar. Az INRI-felirat alatt sárgás öntöttvas korpusz: Krisztus feje jobbra fordított, a testen fehér ágyéktakaró. A fakereszt ma egy beton alapban áll, s kovácsoltvas kerítés veszi körül.

Nem jegyzik a dokumentumok a Cigányárok feletti keresztet. Valamikor ez is fából készült, de helyette néhány éve Mics Károly Zsiga egy újabb keresztet állíttatott. A csipkézett szárvégű vaskereszt egy gömbölyű betonalapzatban áll egy öreg akácfa mellett. Ezüstös korpusza öntöttvas, Krisztus jobbra fordult fején töviskoronával.

Egy barna, egyenes szárú, INRI-feliratos fakereszt áll a falu északi részén, Kiskelenyén is. Dedikációja nincs, a keresztalapítványi dokumentumokban sem találtunk rá vonatkozó adatot.

A templomkerti kereszt egy kápolnaszerű beton alapra áll. Az INRI-feliratú magas barna fakeresztben látható a nagy korpusz: Krisztus jobbra fordult fejjel, zöldes ágyéktakaróval.

További emlékek

A templomkertben két további emlék látható még. Az egyik a szépen megmunkált, falásos harangláb, melynek kis tornyát zsindelemmel fedték. Készítői helyi fafaragók. A másik egy faragott kopjafa, melyet tulipánmintákkal, virágmotívumokkal s a magyar Szent Korona képével díszítettek. Szövege így hangzik: „Az/ 1848/49-es/ forradalom/ 160/ évfordulójára/ állíttatta/ a 60 éves/ Csemadok/ szécsénkei/ alapszervezete.”

CSÁKY KÁROLY

Újkori parancs

S tele kell írnom
igékkel az eget,
mert vizsgáztatja
tétkozló fiát
az Isten.

S tele kell írnom
fohással a csillagok közti
űrt,
hogya alászálljon
a mennyei igazság
e földre,
hol testet öltöttek
elvetemült lelkek,
dicsőítve
földi kikirályok hatalmát,
bünt termő paradicsomokat
s paradicsomkertben épült
trónokat.

CSÓKA FERENC

Átirat

Hanyatt dőlt a felszobányi franciaágyon, bevacolta magát a gyűrött ágynemű kellemesen hideg redői közé, aztán egy ideig, pontra fókuszált tudatbeszűkítés céljából, mereven bámulta a sarokban gubbasztó aprócska pókot. Addig nézte az ifjont, távoli golyócskaként cseppet sem undorító rovar, amíg úgy-ahogy el nem lazult. A testétől megvont figyelem jótékony hatása már-már alvásra ösztökölte, azonban tudta, nem aludhat el. Agyában még ott cikáznak az elvarratlan szálú, napi ténykedéseit megkeserítő, kellemetlen mellkasi szűrással járó, kezeletlen gondolatok. Amíg minden harmadik dobbanásról rendszeresen megfélemedezik ez az átkozott neurotikus motor és a negyedikek akkorát vonaglik, hogy levegő után kell kapkodnia, nem merülhet álomba. Ha ma nem teszi rendbe a huszonnégyszázötven órá, nem vonja meg tettei mérlegét, holnap többszöröse emelkedik a szenvedése. Nem rakódhat két elemzés nélkül hagyott történésréteg lelkének azon bugyrába, mely alattomosan túlműködésre sarkallja az érzékeny idegsejteket.

Az édesanyja tanította meg a megélt események elalvással előtti értékelésére. Ha lehunyja a szemét, még most is maga előtt látja az idős korról dacoló, lágy vonású, ráncatlan arcot, a mélybarna tekintetben csillogó életerő lobogó tüzeit, és fülében újra felcsendül a kedves hang, mely annyi bölcsességet közvetített felé, mint semmi más ezen a kínnal teli sárgolyón. Szinte szóról szóra fel tudja idézni az angyalszáj formálta mondatokat: Kisfiam, soha ne

hajtsd álomra a fejed addig, amíg nem merengtél el napi tetteiden! Gondold át, mi az, amit megoldatlanul hagytál, mit oldottál meg rosszul, és azt miként hozod helyre az elkövetkező időkben! Ha sikerül megmagyaráznod magadnak, mit miért tettél, nem lesz bajod a holnappal. Nem pusztulsz bele a felgyülemlett sérelmekbe, félelmekbe, lelkiismereti kérdésekbe, mint az apád... Csupán anynyi a lényeg, hogy mire elalszol, áttekinthetővé váljék a világ, és megtisztuljon a lelked!

Szomorúan pityeregve, ám mégis a rá jellemző megértő belenyugvással búcsúzott el a lakástól, amit számtalan megaláztatást, hazudozást elviselve harcoltak ki szeretett férjével a hatalmaskodó, gerinctelen tisztségviselők ellenében, a bútoroktól, melyekkel, feledve a nehezen előteremtett törlesztéseket, büszkén dicsekedett a berendezés esztétikumára, összhangjára rácsodálkozó vendégeknek, és az ezernyi kedves vagy éppen bús történetet idéző díszről, emléktárgytól. Az érzelmeit, az álmait, a felhőtlen pillanatokat siratta. És közben csendben átkozta a veszettül rohanó időt...

Látszott, maradni szeretne, simogatni, nevelgetni az unokákat, roppanó tésztájú réteseket sütni nekik, szemük huncut ragyogását szívta volna magába, hogy értelmet nyerjen a gürcölés, a gyász, a halál, de be kellett látnia, nincs elég hely a háromszobás lakótelepi lakásban. Meg aztán sokkal jobb az idős embernek a saját korosztályával együtt élnie! Leginkább ezért imádta az édesanyját. A rationális gondolkodása miatt. Még arra is gondja volt szegénykének, hogy kevéske vagyonát időben a nevére írassa. Nem is voltak problémák az örökség körül!

Olykor meg is látogatta őt az otthonban. Igaz, a sok elfoglaltság miatt csak félévente, de telefonon havonta fel-

hívta. Néha még ki is segítette őt anyagilag. Persze ő vehemensen tiltakozott, azonban az édesanyja meggyőzte, hogy az otthonban alig van szüksége pénzre. Jó asszony volt. A legjobb anya.

Oly szépen és csendesen távozott a mennyországba, ahogy élt. Szerény temetése volt, de nagyon sokan voltak rajta. A pénz, melyet erre a célra rábízott, elment autóra. Mert ugye, valamivel el kellett jutnia a munkahelyére... Nem hagyhatta, hogy felkopjon az álluk! Hogy éhezzen a család...

Éppen ezért gyűlöli annyira azt a hálátlan teremtet! Megtett érte mindent, mégis beadta a válókeresetet... Hazug, eltúlzott indokok alapján. Létezik egyáltalán olyan férfi a világon, aki az egész napos robotolás után nem iszik meg egy-két pohárával. Miért lenne bűn az, ha esténként elbeszélget, elviccelődik a haverokkal? Barátok nélkül vajon mire menne az ember ebben az ocsmány országban? És kinek mi köze az ő vért izzadva kicsikart fizetéséhez? Kérdezte Icától valaha is, mire költi a keresetét? A házasság nem egyenlő az emberi szabadság sárba tiprásával!

Ráadásul azt állította, hogy ő hanyagolta el a házaseletet. Nevetséges! Az a halvérű némbér fullasztotta unalomba az összes ágyjelenetet. Mindentől undorodott, ami egy szemernyit is érdekessé tette volna a hempergést... A tömör, sose recsegő franciaágy egyszer sem teljesítette nevéből adódó küldetését. Csoda, hogy olykor más nők karjaiban kötött ki? Miért nem lehetett félrenézve tűrni, ha ő képtelen volt egy valódit szemérmetlenkedni?

És a gyerekeket vajon miért hangolta ellene? Na jó, esténként spicces volt némelykor, de csoki nélkül sose tért haza! Még ő kiabál a gyerektartás miatt! Azért fizessen, hogy új ruhákban illegethesse magát a nyálukat csorgató kanok

előtt, kiknek vérbő hevületéért a drága göncökkel együtt biztosan ledobja magáról minden vele szemben támasztott szexuális fanyalgását? Ócska kis ribanc. Bezzeg most, hogy belőle menő vállalkozó és városi képviselő lett, már biztosan bánja elhamarkodott tetteit! Késő, nincs visszaút!

Alaposan megszenvedte a válást. Idegileg teljesen kikészült, olykor az öngyilkosság is átfutott az agyán. Csak bolyongott a hideg falak közt naphosszat, pohárral a kezében. Két hátracsapott fejű pálinkanyelés közben magában beszélt, szidta az istent, s olykor könnyezve imádkozott hozzá, hogy az a cafka jöjjön vissza végre. Még meg is bocsátott volna neki... Néha már-már elindult visszakönyörögni magához, azonban büszkesége még a szesszel bódított, tompa tudatából is előpattant, és ellenvetést nem tűrve, elállta az útját. Csak a kocsmába engedte el, a haverok közé, akik minden sirámára bólogattak, és neki adtak igazat. Jól ismerték a füstös csehók örök jelszavát: Ha nővel játszol, bot legyen a kezeden! Talán úgy végezte volna, mint az apja, ha nem jelenik meg előtte egyre gyakrabban a féltő anyai arc, a szelíden is rosszálló tekintet. És nem idéződnek fel lelkében azok a bölcs mondatok a cselekedetek elemzéséről...

Megcsörrent a telefon az ágya melletti éjjeliszekrényen. Egy pillanatra összerezett, de nem is nézett a mobil kijelzőjére. Tudta, ki hívogatja már majd egy hete... Az a szemtelen Géza! A tartozás miatt. Képes ócska kétszáz euróért naponta többször telefonálgatni. Ez már sértés! Egy vállalkozót, egy képviselőt zargat a nyavalyás gondjaival. Mik ezek a problémák az övéihez képest? Mintha nem lenne tisztában azzal, hogy kamatostul visszakapja azt a csekélyke, említésre sem méltó összeget! Miért kölcsönöz pénzt, ha aztán nem képes a fizetéséig kitartani?

És miért kéri vissza, ha előnyöket óhajt? Piti alak. Felesleges több gondolatot pazarolni az ügyre. Van éppen elég gondja ezen kívül is.

Mire mindez átfutott az agyán, abbamaradt a csörgés.

Hirtelen megszomjazott. Valamit inni kéne, hogy jobban fogjon az agya. Felpattant az ágyról, kislattyogott a hűtőhöz, és öntött magának egy dupla whiskyt. Egy hajtásra öntötte magába.

A hálósobába érve az ablakhoz lépett, kilesett a kihalt, neonfényes utcára. A harmadik emeletről szemüveg nélkül is jól látta a parkolóban sorjázó kocsikat. És nyomban felforrt az agyvíze... Az az idióta, pökhendi szomszéd megint a helyére állt. Miért is kellett kinéznie, amikor már éppen elfeledte az agresszív bárdolatlanságot. Ennek az embernek annyi! Komoly kellemetlenségei lesznek a közeljövőben...

Lekapcsolta a villanyt, és újra hanyatt dőlt az ágyon. Elég az összevissza csapongásból! – gondolta jó mélyeket lélegezve. – Nem húzhatom tovább! Muszáj rendbe tennem a mai napot... Elvégre emberek sorsáról döntök! Konfliktusok özöne vár elemzésre, megoldásra! Holnap magabiztosan, igazságosan kell fellépnem!

Minthogy a pókot már nem látta a sötétben, új relaxációs technikát választott. Lassan visszaszámolt ötvenről nullaig. Mire a procedura végére ért, nyugodtnak, megtisztultnak érezte magát. Még a harmadig szívdobbanás is a helyére került. Egy pillanatra elmosolyodott, mert az édesanyjára gondolt. Indulhat az elemzés!

– Hogy is kezdődött? – tette fel szinte ínyenckedve a kérdést. – Reggel elindultam otthonról. Várjunk csak! Vájon ki lehetett az a tahó paraszt, aki nem köszönt a lépcsőházban?

FELLINGER KÁROLY

Ablakomból

Ablakomból az iskola
tornatermére látni.

Erre csak akkor figyeltem föl,
amikor a hatalmas jegenyefákat,
mivel állítólag allergiát okoznak,
egészségügyi okokból
egy szürke napon kitermelte a falu,
közmunkára fogva a munkanélküliek
népes csoportját.

A fák hiánya előráncigálta belőlem
az iskolapadot,
a szavalóversenyek boldog keserűségét,
a könyvekhez való már-már beteges vonzódásomat.
Feladott álmaim temetőjének tűnt a
puszta park közeli látványa.

Drága iskolám! Ahhoz, hogy hű maradhassak hozzád,
fákat kell ültetnem
a régiek helyébe.

GÁGYOR JÓZSEF

A tallósi

első világháborús emlékmű

Kovács Ákos *Az emlékezés nehézségei* c. írásában megszívlelendő gondolatokat ír a hősök emlékét idéző alkotásokról: „Aki csak egyszer is felnézett már e sokszor setesuta szobrokra, föl a magasba, az égbe, a transzcendenciába nyúló kőoszlopokra és betűzni kezdte az Isonzónál, Doberdónál veszett katonák nevét, az furcsa, torokszorító érzéssel bizonyára megértette e szobrok – meglehet művészileg nem kellően artikulált – megrázó üzenetét. Nem szerencsés dolog tehát, ha e szobrok »művészietlen« voltára hivatkozva eleve lemondunk róluk, és még annyi figyelmet sem fordítunk rájuk, mint az utak szélén, gabonaföldeken meghúzódó corpusokra, pietákra, vagy a temetők faragott fejfáira. Hiszen e szobrok már csak mennyiségük miatt is oly nagy hatással voltak a két háború közötti társadalom közízlésére, közgondolkodására, hogy ezt a korszakot, de még a rákövetkezőt sem lehet nélkülük megítélni.” Ugyancsak ő írja a következőket is: „Fel-tűnt (...), hogy e szobrokkal kapcsolatban, meglehetősen bizonytalanul ugyan, de egyesek h ő s t , mások á l d o - z a t o k a t emlegetnek. Ez a tétovaság onnan eredhet, hogy az elmúlt negyven év alatt, kimondva-kimondatlanul a hivatalos politika ezeket a szobrokat legfeljebb megtűrte, mondván: Magyarország imperialista érdekekért, igazságtalan ügyért lépett háborúba, ezért a frontokon

elesett katonák nem hősök, hanem áldozatok voltak, s a Horthy-korszak indokolatlanul állított nekik hősi emlékműveket. (...) E sok zavart, szorongást okozó vélekedéssel szemben meg kell jegyeznünk, hogy az első világháború önmagában, jellegénél fogva volt igazgatalan. A Központi Hatalmak mellett legalább akkora felelősség terheli a háborúért Franciaországot, Nagy-Britanniát, Olaszországot és a többi antantországot is.”

Az emlékműállítás gondolata már nem sokkal a háború kitörése után felmerült. Az első háborús vonatkozású emléket (Sidló Ferenc: A Nemzeti Áldozatkészség Szobra) 1915-ben állították fel Budapesten, s még a harmincas évek végén is készültek új meg új emlékművek.

A tallói első világháborús hősi emlékmű felállításának szándékáról az egykori tallói iskolakrónika 1927. évi bejegyzése tudósít: „A világháború tallói hősi halottainak emlékét megörökítendő, a költségek előteremtésére mozgalom indult meg. Az iskola szintén kivette ebből a részét színielőadások rendezésével.”

A közadakozásból létesült emlékmű a Galánta felé vezető országút bal oldalán, a plébánia előtt található. A szobor egy 50–55 év körüli, nagybajuszos, kétoldalt kissé kopaszodó fejű, kezében a puskát leeresztve tartó, lábszártekerces katonát ábrázol. Az emlékmű 9,90 x 9,90 m nagyságú, vaskerítéssel határolt térség közepén áll. A szobor talapzatának magassága 206 cm, maga a szobor 190 cm magas. A talapzat négy oldalán feketemárvány-táblákon – az elhalálozási évek sorrendjében – a hősök nevei olvashatók. 1914-ben 11, 1915-ben 24, 1916-ban 26, 1917-ben 11, 1918-ban 15, 1919-ben 2 és 1920-ban is 2 az áldozatok száma. Összesen 91 kihunyt élet.

A talapzat országút felőli részén a következő szöveg áll:

Ez az én parancsolatom,
hogy szeressétek egymást,
amint én szerettelek titeket.
Senkinek sincs nagyobb
szeretete annál, mint ha
valaki életét adja barátaiért.

Ján. 15. 12-13.

A talapzat hátsó oldalán a következő kronogramma olvasható:

Bár honI föLD neMIs szIVta
Csatán CsordVLt VÉR
Csepptek
SVppedt sIrotokon Virraszt
hV szeretet.

A betűjeles 1935-ös szám a szobor leleplezésének éve. A vezekényi régi iskolakrónika az eseményről így emlékezik meg: „Szeptember 8-án, mint minden évben úgy most is a tallósi és vezekényi kath. ifjúsági egyesületeknek volt gazdag műsorból álló ifjúsági napja, amelynek során a vezekényi ifjak és leányok is szerepeltek szép alkalmi szavallatokkal. Ugyanezen a napon avatták fel a tallósi hősök – a világháború elesetteinek monumentális szobrát, melynél az ünnepi beszédet Janics Ferenc vágkirályfai esperes egyházkerületi tanfelügyelő mondotta. A szobor Klinda Kálmán szobrászművész alkotása.”

Vágsellye történetéből tudjuk, hogy ott is 1927-ben fogadta el a képviselő-testület a világháború hősi halottainak tiszteletére közadakozásból állítandó emlékmű ötletét, s a meghirdetett pályázatra beérkezett hét munka közül 1938-ban náluk is Klinda Kálmán érsekújvári szobrász tervzetét fogadták el.

A már idézett tallósi iskolakrónikában az 1939-es év eseményeit rögzítő bejegyzések között is említés történik a szoborról: „Március hó 15-ét a felszabadult magyarság különösen nagy ünnepélyességgel ülte meg. Már 14-én este fátylasmenetben haladt végig a falu apraja-nagyja az utcákon a templomból kiindulva. 15-én ünnepi szent mise után a felnőtteknek s a VII-VIII. – IV-V-VI. évfolya-

mok tanulóinak a »Hősök emléke« előtt, az I-III. osztály tanulóinak az iskolában volt ünnepélyük. Sajnos, az erős havazás miatt a külső ünnepélyt nem lehetett program-szerűen megtartani.”

A szoborra 1947-ben a hatalom birtokosai kimondták a halálos ítéletet. Erről tanúskodik a Galántai Járási Nemzeti Bizottság által kiadott alábbi utasítás:

O k r e s n ý n á r o d n ý v ý b o r v G a l a n t e.

Čís.: 546/1947 prez.

V Galante, dňa 11. apríla 1948.

Predmet: Pomníky, sochy nadpisov
cudzieho vzťahu.

U s n e s e n i e čís.... Č.j. 546/1947 prez.

Dočasná Okresná správna komisia v Galante v zasadnutí dňa 9. apríla 1948:

1./ Berie na vedomie zpravu ev. a. v. farského úradu v Salibách Dolných o odstránení maďarských nadpisov z pomníka padlých.

2./ Nariaďuje úradu MSK v Tallóši odstrániť celý pomník padlých, keďže tento vyobrazuje panovníka Franc Jozefa a nedá sa nahradiť zodpovedným vyobrazením.

3./ V Nebojsi na soche p. Márie nariaďuje odstrániť maďarskú korunu azťah k maďarizácii pripomínajúci symbol zatiaľ potažne bez poškodenia sochy odstrániť, o čo sa postará Alexander Kleč, staviteľ v Galante.

D. a. h.

Podpisy v. r.

Za hodnovernosť výťahu:

V Galante, dňa 11. apríla 1948.

Okresný národný výbor v Galante.

Čís.: 546/1947 prez. V Galante, dňa 11. apríla 1948.

Predmet: Pomníky, sochy, nápisy
cudzšieho výtahu.

K Čís.: 0/0

Prílohy: 0/0

U s n e s e n i e číe....č.j.546/1947 prez.

Dočasná Okresná správna komisia v Galante
v zasadnutí dňa 9. apríla 1948:

1./ Berie na vedomie zprávu ev.a.v. farského
úradu v Salibách Dolných o odstránení maďarských nápisov z
pomníka padlých.

2./ Nariaďuje úradu MSK v Tallóši odstrániť
celý pomník padlých, keďže tento vyobrazuje panovníka Franc
Jozefa a nedá sa nahradiť zodpovedným vyobrazením.

3./ V Nebqjsi na soche p. Márie nariaďuje od-
strániť maďarskú korunu a vzťah k maďarizácii pripomínajúci
symbol zatiaľ potažne bez poškodenia sochy odstrániť, o čo sa
postará Alexander Kleč, stavitel' v Galante.

D. a. h.

Podpisy v.r.

Za hodnovernosť výtahu:

V Galante, dňa 11. apríla 1948.

O tom sa upovedomuje:

1./ Predseda MSK v Tallóši,

2./ Martin Ruman, Tallóš-Slov. Pole,

3./ Alexander Kleč, stavitel' v Galante.

(Okrúhla pečiatka: OKRESNÝ NÁRODNÝ VÝBOR
V GALANTE)

Prednosta úradu ONV.

(Nečitateľný podpis)

O tom sa upovedomuje:

1./ Predseda MSK v Tallóši,

2./ Martin Ruman, Tallóš-Slov. Pole,

3./ Alexander Kleč, stavitel' v Galante.

Magyar fordításban:

Járasi Nemzeti Bizottság Galánta

Szám: 546/1947 prez.

Tárgy: Idegen vonatkozású emlékművek, szobrok, fel-
iratok.

H a t á r o z a t szám... ik.sz. 546/1947

Az Ideiglenes Járasi Intézőbizottság Galántán 1948.
április 9-i ülésén:

1. Tudomásul veszi az alsószei ág. ev. hitv. plébániahi-
vatal jelentését a magyar feliratok eltávolításáról a hősök
emlékművéről.

2. A Tallósi Helyi Intézőbizottság hivatalának elrende-
li a hősök emlékművének teljes eltávolítását, minthogy az
Ferenc József uralkodót ábrázolja, és nem lehet megfelelő
alakkal helyettesíteni.

3. Nebojszán a Sz. Mária szobráról elrendeli eltávolíta-
ni a magyar koronát és a magyarosítást felidéző szimbó-
lumot bemázolni, illetve a szobor megrongálása nélkül el-
távolítani, amiről Kleč Sándor galántai építész gondosko-
dik.

L(ent) m(int) f(ent)

Aláírások s.k.

A kivonat hitelességeért:

Galántán, 1948. április 11. napján

A JNB hivatalfőnöke.

(Körbélyegző: JÁRÁSI NEMZETI BIZOTTSÁG
GALÁNTÁN)

(Olvashatatlan aláírás)

Erről értesítést kapnak:

1./ A Tallósi Helyi Intézőbizottság elnöke

2./ Martin Ruman, Tallós-Úrföld

3./ Kleč Sándor, építész, Galánta

Az utasítás mielőbbi végrehajtása céljából Pavol István községi elnök, Michal Šován, a politikai bizottság elnöke és Martin Ruman úrföldi telepés, a járási kommunista párt elnöke többször is meglátogatják a plébánost. Kitaratóan állítják, hogy a „hősök szobrának” nevezett emlékmű Ferenc Józsefet ábrázolja. Vöröss János plébános a látogatásról így ír: „Hiába mondtam, hogy a szobor öreg népfelkelőt ábrázol, aki a harctéren fia sírjára akadt. Hiába volt ellenvetni: Ferenc József mikor járt csavaros lábszárvédőben, csak erősködtek. Arra hivatkozva, hogy egy ember nem dönthet, azt mondtam, hogy összehívadjuk az egyháztanácsot, mit szólnak hozzá. Azok pedig azt mondták: Mi az emléket felállítottuk, akinek szemét bántja, hordassa el.”

A szobor azóta is áll, s megkülönböztetett jelleggel bír a község szobrai között. Akiket már semmilyen személyes élmény nem köt az első világháború borzalmaihoz, azok-

ból is érzelmi azonosulást vált ki. A lakosok előtt emlékeznek meg évente 1848 dicső márciusáról, a szabadságharc és a világháborúk hőseiről, s eleje teszik le a kegyelet koszorúját.

A frontharcos eszme szolgálatában c. könyv részét képező *Bajtársi adattárban* huszonhárom olyan tallósi személyről találunk adatokat, akiknek sikerült a poklok poklából élve hazatérniük. Ezek közül Levánszky Vilmos 1966-ban, 77 éves korában a következőképpen emlékezett vissza az átélt borzalmakra: „Én, kérem, huszár voltam... Három évig huszár. 1911-ben rukkoltam be. Amikor már le kellett volna szerelnem, jött a mozgósítás, s az 5-ös huszárezredhez kerültem Komáromba. A három év csak előjáték volt a következő négy és fél évhez... Nemsokára a mozgósítás után az orosz frontra vezényeltek bennünket. Itt kezdtük csak megismerni a háborút a maga elrettentő valóságában. 1916. május 15-én már Lublinnál harcoltam. Egy kozákharc roham alkalmával bal karomat gránátszilánk érte, kórházba kerültem. Hat hónapig nyomtam az ágyat. Alighogy meggyógyultam, 1917 februárjában a román, majd márciustól az olasz fronton harcoltam. Részt vettem 1918 júliusában a Piave-menti nagy offenzívában is. Sok-sok hányattatás után végre 1918. november 6-án visszatértem szülőfalumba, Tallósra. Gondolhatja, milyen jólesett a hazatérés... Minthogy a huszároknál tizedes és ezredkürtös voltam, gondoltam, a tűzoltóknál meg jó trombitás lesz belőlem...” Vilmos bácsi 1973-ban halt meg.

Az 1894-ben született Bihercz János már ötödéves hit tudományi hallgató volt Nagyszombatban mikor berukkoltatták, még mielőtt felszentelték volna. Öten voltak testvérek, három fiú és két leány. A háborúból csak egy fiútestvére ért haza. Babos Béla és Jankovics János idegen

földben nyugvó hősök emlékét hozzátartozóik a tallói temetőben elhantolt szeretteik sírkövén örökítették meg. Dobosy János honvéd huszárőrmester (a sírkövén olvasható felirat szerint) Ottyniában (Otinija, Otyniya?) halt hősi halált huszonöt éves korában; az ő holttestét sikerült hazaszállíttatni, s így a hazai, tallói anyaföld takarja.

S még egy apró adalék.

Az 1990-es években a falu idősebb asszonyaitól hallottam, hogy a szoboravatáson „egy nagyon szép dalt” énekeltek. A pontos dallamára már nem emlékeztek. Anyósomat, Tóth Sándorné Godó Erzsébetet (1919-1997) megkértem, hogy alkalomadtán majd jegyezze le a dal szövegét. Halála után kilenc évvel egyik imakönyvében egy összehajtott irkalapra lettem figyelmes. A következő dalszöveget találtam rajta:

Nem is tudjuk, hol a sír,
Hol nyugosznak az apák,
Nem borulhatnak rája
Az özvegyek, az árvák.
Nem hull arra anya könnye,
A sírhalom vérvirággal van tele.

Fájdalomtól megtörten
Kérünk, egek Istene,
Vedd magadhoz, akinek
Harctéren folyt el vére.
Nyugosztaljad a hősöket,
Koszorúzd meg üdvösséggel lelküket.

Irodalom:

A frontharcos eszme szolgálatában. Bajtársi adattár. 1942, A Magyar Front kiadása

Kovács Ákos: Az emlékezés nehézségei. In.: Kovács Ákos szerk.: Monumentumok az első háborúból. Budapest, 1985, Corvina, 6-7.o.

Novák Veronika összeáll.: Vágsellye 1002-2002. Vágsellye és Vidéke Polgári Társulás, 2002. 141-142. o.

Vöröss János: História domus (a tallói plébánia irattárában)

GYÜRE LAJOS

Az út

Az út bezárult, és nincs tovább,
csak a bozót sűrűbb, eleven
karám, tüskéje arcodba vág.

És nincs vissza, se előre már,
bezárult minden ajtó, ablak,
főzz teát, buzog a szamovár.

Ropog a csontod, reszket kezed,
szemed körül nő a szarkaláb,
és törik, szakad az erezet.

Az álmok messze elkerülnek,
s bár nincs harc, véres tülekedés,
csak a szó, a szó kemény ütleg..

Csosszan a láb, a táncos régvolt,
emlék már csupán, ha felragyog,
mint zivatar után az égbolt.

H. Nagy Péter

Kontrafaktumok

Tarantino, a történész

Quentin Tarantino szeret viccelődni. Egyszer például azt nyilatkozta, hogy a *Kutyaszorítóban*, a *Ponyvaregény* és a *Jackie Brown* sztárjaival repülőgépkatasztrófa-filmet készül forgatni: John Travolta lehetne a pilóta, Pam Grier a stewardess, Michael Madsen, Tim Roth, Harvey Keitel, Bridget Fonda pedig az utasok; *Airport 2005* lenne a címe. Más alkalommal egy durva, „mindent megmutató” szexfilmről tett említést, aztán egy vérgőzös börtönwesternről, illetve *A Vega-fivérek* című projektről, és hosszan folytathatnám a sort, mely azt bizonyítja, hogy QT nem csak ún. két lábon járó filmlexikon, de agykapacitásának jelentékeny részét forgatókönyv-kezdemények teszik ki. Mindeközben 2001-ben (!), mielőtt teljes erőbedobással a *Kill Bill*-re koncentrált volna, azt állította, hogy azonnal leforgat egy háborús eposzt, mely egy „küldetésben járó srácok a háborúban” jellegű produkció lesz, amerikai bűnözőkből verbuválódott katonákkal és furfangos nácikkal a középpontban. Ezt azonban Tarantino nem feltétlenül tréfának szánta; a forgatókönyvet el is kezdte írni, ám az elég terjedelmesre duzzadt, s többek között ezért (meg azért is, mert ezzel egy időben, Hollywoodban több második világháborús projekt futott) ideiglenesen félretette a témát.¹ De ki tudja, valójában mikor kezdte el foglalkoztatni egy olyan film terve, amelyben az egymásba fonódó

történetszálak átírják a nagybetűs (ismert) történelmet. Mindenesetre a szóban forgó alapötletből nőtte ki magát a *Becstelen brigantyk* című opus, Tarantino legújabb műve, melyben a „srácoknak” egy moziban sikerül ronggyá löniük Adolf Hitlert (is). Ez – viccen kívül – mégér egy-két mondatot.

A sztorit nem fogom részletesen boncolgatni, a továbbiak megértéséhez elég lesz annyit tudni a dologról, amennyi a film DVD-verziójának borítóján olvasható: A történet „a nácik által megszállt Franciaországban kezdődik. Shosanna Dreyfus (Mélanie Laurent) szemtanúja lesz, ahogy a könyörtelen náci tiszt, Hans Landa (az alakításáért Cannes-ban díjazott Christoph Waltz) lemészárolja a családját. A fiatal lánynak épp hogy sikerül elmenekülnie, és Párizsba szökik, ahol álnéven egy régi filmszínház tulajdonosa lesz. Időközben megérkezik Európába Aldo Raine hadnagy (Brad Pitt) és zsidó katonákból álló különítménye, hogy revánsot vegyenek a nácikon. Az ellenség által csak Brigantyként emlegetett szakaszhoz csatlakozik Bridget Von Hammersmark (Diane Kruger) német színésznő és titkosügynök egy olyan küldetésben, melynek célja, hogy levadásszák a Harmadik Birodalom előjáróit. A sorsok Shosanna mozijában találkoznak, ahol a lány is azon dolgozik, hogy beteljesítse bosszúját...” A hátlapszöveg természetesen nem lövi le a poént, de tartasuk észben, hogy a náci vezérkart Hitlerestül kinyírják a Brigantyk, majd a mozi – Shosanna terveinek megfelelően – kigyullad, aztán felrobban. Mielőtt ennek jelentőségét ecsetelném, bemelegítésképpen egy másik mozzanatra kell utálnom.

A fenti tartalmi összefoglalóból is kiderül, hogy a produkció nemzetközi szereplőgárdát vonultat fel. A film

kétlemezes DVD-verziójának extra korongján helyet kapott egy kerekasztal-beszélgetés felvétele, melyen a jelenlévők hosszasan diskurálnak ennek jelentőségéről. Brad Pitt szerint „a film egyik legjobb húzása, hogy mindenki az anyanyelvén beszél, és nem erőltetjük rájuk az angolt”. Hogy miért nem, arról Tarantino a következőket mondja: „Ebben a helyzetben – természetesen a második világháborúról van szó, és arról, hogy egy nagy rakás fehér ember harcol egy nagy rakás fehér ember ellen –, ha beszéled a nyelvet, ha nem csak az anyanyelveden szólsz meg, akkor ellenséges területen is túlélhetsz, beszivároghatsz az ellenség soraiba, mindegy, hogy németként az amerikaiak közé, vagy a cseh ellenállás soraiba, vagy akár a németek közé. A helyzet kínálta fel a lehetőséget. És mindennek a nyelv volt a kulcsa. Európában akkoriban az ember túlélése, a pusztta élete függött attól, hogy beszélt-e németül.” QT aztán arra utal, hogy ezt eddig valahogy kifejejtették a háborús filmekből. Maradjunk annyiban, hogy igaza van, s ennek a ténynek nemcsak a *Becstelen brigantyk* sok-sok – igen finoman kidolgozott – humoros jelenete köszönhető, hanem filmtörténeti jelentősége is lehet. Ezek után ugyanis tökéletesen hiteltelen konstrukcióként fog lelepleződni az olyan „megoldás” – amelyből persze eddig is volt elég –, melyben a náci egyenruhába bújtatott színészek angolul csevegnek. (No, most ezen a ponton jöhetnének a dekonstruktőrök, és azt fejtegethetnék, hogy lám-lám a mű címében [„Bastards” helyett „Basterds”, a magyar a fordítás ezt az y-nal próbálja visszaadni] éppen az a betűcsere [a/e] jelenik meg, amely Derridánál a „différence” és a „différance” kettősségében aktiválódik [csak fordítva]², de nem adom át nekik a terepet, maradjunk a témánknál.)

A nyelv sorsdöntő szerepe tehát „a valóságban gyökerezik”, de hogy fér ezzel össze az, hogy a film „megbecstelíti a történelmet” (is), ahogy Brad Pitt megjegyzi a ke-rekasztal-beszélgetés során. Tarantino pedig hozzáteszi: „Nem akarjuk hangosan kimondani, de a filmnek van egy pontja, ahol a történelem balra ment, mi meg jobbra.” A rendező itt egy ún. „divergáló pontra” (más szóval neuralgikus pontra) utal, melynek jelentősége abban áll, hogy ebből kiindulva kibontható egy alternatív történelmi szál.³ S mindez legalább annyira korszakos jelenség, mint a nyelv központi szerepe. A történelmi tényeknek, a feljegyzéseknek (vagy Simon Attila találó kifejezésével élve: a történelem szimbolikus felfogásának)⁴ ellenszegülő elbeszéléseket kontrafaktuális történelmi spekulációknak, allohistorikus vagy ukronikus narratíváknak nevezik a szakemberek, illetve alternatív történetírásként határozzák meg azt a gyakorlatot, amikor a „mi lett volna, ha” kérdés konzekvenciáit kutatják az érdekeltek valamely speciális történelmi horizontban. Csak két gyors példa. A Greenhill Books könyvkiadó izgalmas sorozatot indított anno, melynek kötetei a második világháború különféle, lehetséges végkifejleteivel foglalkoznak: mi lett volna, ha Franciaország nem adja meg magát 1940-ben, ha a Szovjetunió támadja meg Németországot (és nem fordítva), ha a Bletchley Parkban nem fejtik meg az Enigma kódját, ha a normandiai partraszállás befuccsol, ha német tudósok készítik el az atombombát, ha sikerül a Hitler elleni merénylet (?!), és így tovább... Vagy: Andrew Roberts szerkesztett nemrégiben egy remek kiadványt, melyben 12 történész a „mi lett volna, ha” kérdésből kiindulva megírja a „meg nem történt világátörténelem” egy-egy fejezetét (pl. mi lett volna ha a „puskaporos összeesküvés” sikerül,

ha az angolok győznek az amerikai függetlenségi háborúban, ha Napóleon győz Oroszországban, ha Lenint megöli a merénylő a finn pályaudvaron, ha a japánok nem támadják meg Pearl Harbort, ha az IRA megöli Margaret Thatchert? stb., stb.). Mindez azt bizonyítja, hogy mivel a történelemben nincsenek előre kijelölt utak, az efféle kérdészmód nem tekinthető illegitimnek. „A képzeletbeli történelem egyik nagy előnye a valódival szemben – mondja Roberts –, hogy – ha megfelelőképp használjuk – olyan új tanulságokat kínál, melyek segítenek a múlt megértésében.”⁵ Nem kell tovább szaporítani a példákat, hogy belássuk, Tarantino munkája ezzel a kontextussal érintkezik. (De mint mindjárt jelzem, csak érintkezik, nem feleltethető meg neki maradéktalanul.)

Innen nézve viszont annak nagyon is van valóságalapja, hogy mi lett volna, ha egy német propagandafilm bemutatóján sikerül elpusztítani Hitlert és csatlósait, ha egy különítménynek sikerül idejekorán megtörnie a náci összeesküvést. Ám a *Becstelen brigantyk* története mégis kicsit más, mint a kontrafaktuális történetírás. Lejátssza ugyan a megkettőzött merénylethez vezető szálakat, a távolabbi következményeket azonban nyitva hagyja. Vagyis nem megy azon túl, hogy a háború hamarabb befejeződik, nem vetíti ki a továbbiakat. A koncepciót ezért inkább abban lehetne megragadni, hogy Tarantino egy divergáló vagy neuralgikus pont előzményeit (expozícióit) hozza össze, melyek a történelem megváltozásához vezethettek volna. Azt mutatja meg, hogy a véletlenek és az összeesküvések összjátéka olyan történelmet is eredményezhet, amely nem valamilyen Nagy Terv szerint alakul, hanem egyéni döntések és elhibázott lépések sorozatán nyugszik. Ez pedig spekulatív fikció a javából.⁶ A *Becstelen brigantyk*

ebből a szempontból azért lehet egy Átfogó Tervezet paródiaja, mert éppen azt tárja fel, hogy mennyire esetlegések és elbaltázottak az ilyen képzetek. Ennek a látásmódnak az esszenciájaként nézhető az a rendkívül humoros jelenetsor, amikor a Brigantynak olaszul kellene helytállniuk ahhoz, hogy ne lepleződjenek le (ahogy azelőtt németül kellett volna a filmkritikusból átvedlett angol hadnagynak); és bár részben lepleződjnek (Landa előtt legálábbis), a merénylet más úton-módon – pl. Shosanna akciójának közbejöttével, a mozi kijáratainak lezárásával, illetőleg Landa magántervének (ház, nyaraló stb. az USA-ban) köszönhetően – mégis sikerül.

A kérdés persze úgy is átfogalmazható, hogy mi lett volna, ha a Hitler elleni merényletet nem a német ellenállás szervezi meg, hanem egy színészekből, filmkritikusokból, brigantykából stb. álló csapat. A „srácok” valahogyan megoldották volna... A hozzá vezető úton pedig – így a film – kismillió feltételnek kell teljesülnie (és itt a mű teljes sztoriját idézhetném). Szóval Quentin Tarantino szeret viccelődni, ám mindig ráérez valamire, ami kiemelkedően aktuális tendencia, közben pedig átrendezi a filmhagyományt. Semmi sincs megírva a sors könyvében, ráadásul a moziban bármi megtörténhet...

Jegyzetek:

1. Tarantino idézett nyilatkozataihoz, filmjeinek, forgatókönyveinek keletkezéséhez, egyéb ötleteihez: Wensley CLARKSON: Quentin Tarantino. Az ember, a mítoszok és a filmek, ford. Gálvölgyi Judit, Saxum Kiadó, Bp., 2008.

2. Vö: Jacques DERRIDA: Grammatológia, ford. Molnár Miklós, Életünk – Magyar Műhely, Szombathely – Párizs, Bécs, Budapest, 1991.

3. Gavriel ROSENFELD: Miért a kérdés, hogy „mi lett volna, ha?” Elmélkedések az alternatív történetírás szerepéről, ford. Szélpál Livia, AETAS, 2007/1., 147–161.

4. Történelem és retorikai alakzatok összefüggéseihez: KULCSÁR-SZABÓ Zoltán: Tetten érhetetlen szavak. Nyelv és történelem Paul de Mannál, Ráció Kiadó, Bp., 2007, 200–249.

5. Mi lett volna, ha...? (fejezetek a meg nem történt világtörténelemből), szerk. Andrew ROBERTS, ford. Bart István, Corvina Kiadó, Bp., 2006. ROBERTS: Bevezető, 12. old.

6. A VOX magazin 148. száma részletesen foglalkozik a Tarantino-opusszal, illetve a 26. oldalon felsorol néhány olyan filmet, melyek a szóban forgó kategóriába tartoznak (s így ebből a szempontból a Becstelen brigantykkal rokoníthatók): Itt is megtörtént (1966), A Harmadik Birodalom (1994), Timequest (2002), 2009 – a végzetes merénylet (2002), Watchmen: Az őrzők (2009). Az utóbbi kiindulópontja a Nixon-korszak meghosszabbítása; s kihagyhatatlan, hogy a Bob Dylan-dalra (The Times They Are A-Changin') komponált főcím parádés montázssal jeleníti meg az „eltérített” politikai-történelmi kontextust. Amellett hogy remek vizuális retorika, önálló kis spekulatív fikció a filmen belül.

HARASZTI MÁRIA

Mint mikor egyedül

sivatagban
körötted délibábok
el kell találnod
melyik út vezet
valahová
melyik út
sehová
és melyik
vissza

kaland lesz ha
majd
visszanézel és
nevetve elmeséled
most izzó örület
érzések kavargó pora
begőzölt GPS
hajszol valahova
„...tarts jobbra...
tarts balra...
újratervezés...
fordulj vissza...
forogj körbe...”
körbe
mígnem egy vihar
vagy felhőszakadás

lemossa a port
és felragyog a
cél mint a
szivárvány

HODOSSY GYULA

A világ tetején

A szerelemgyermek a kezdetben
rácsodálkozik a Napra, Holdra,
majd később csillagokkal díszíti lelke testét.
Sugarakat gyűjt, s küld, könnyedén repdes,
mint a pillangó,
boldog, nem érti az aggodalmat,
nevet és segít: Rejtélyes, de máris
a magasban vagy, nagyon magasan,
a felhők fölött, vagy még magasabban, a csillagok közt.
Könnyedén kitesz, hogy körülnézz.
A valamiről, ami felvitt, átkerülsz egy másik valamire,
azt gondolod, egy felhőkarcoló tetején állsz, hol másutt,
nem imbolyogsz, szél sincs, valójában semmi sincs.
Innen látsz mindent?

De hiszen itt nincs semmi, nem látni semmit,
se egy felhő, se egy csillag, se semmi,
csak a végtelen üresség.

*Nem, nem! Itt van minden, ami volt és lesz,
itt van a múltad és jövőd,
és itt vagyok én is.*

Nem, én csak Téged látlak.

Nem, Te a világmindenséget látod.

Miután egy kedves, cinkos nevetéssel bezárul
a beszélgetés,

a gyermek elillan,
s érzed, elindulsz lefelé, a Föld felé.

JUHÁSZ R. JÓZSEF

Fény – kép – idő

Gyorsul – modják új forrásból táplálkozik
iránya sem állandó

a folyóba ismét belelépett valaki
már sokadszor

ugyanúgy
a káosz állandó

na meg a Kossuth rádió
közeledik az óra...

még nem volt
évezredet olcsón
csak pár percet
csak párat

a háttérben fogyó távolság
hangomat előző gépmadár
pedig csak átugrottam a Dunán

fényesen ragyogó változatlan hold
izzó korong

karnyújtásnyira súlytalanul
közelebb mint te magadhoz
nem ez van

ez volt
idő van!

ezüstben gazdag

Éget... gyorsul...
de megfakul

KISS LÁSZLÓ

Csend volt a lelkében

150 éve született „a lekéri pap”,

Zelenyák János természetgyógyász

Mottó: „A botanika nem annyira tudomány, mint lelkiállapot; a növénynevek, mint Apollón, Aphrodite, Niobé nevei, nem adatok, hanem élmények, s csak az tudhatja őket igazán, akinek elég csönd van a lelkében, hogy ezek az apró istenek – fűvek és virágok – mint nevet kívánó személyiség ragadhas-sák meg”.

Németh László

Ha manapság szóba kerül a pap gyógyító tevékenysége, e megfogalmazás általában a lelkipásztor „lélekgyógyász” funkciójára, a hívők lelki „bajainak” gondozására utal. A jó pap azonban a múltban gyakran – s e múlton még a 20. század első harmada is értendő – nemcsak a lelki gondok, hanem a testi bajok orvosa is volt. A testi és lelki bajok gyógyításának összefonódása a pap személyében közel kétezer éves. Jézus nemcsak a bűnbe esett Mária Magdolnát, hanem a poklosságban (leprában) szenvedőt is gyógyította. A kereszténység korai századaiban szintén nem különült el élesen egymástól a lelki és testi „gyógyítás”, hiszen a kolostorokban, majd a betegápoló rendek „ispotályáiban” (kórházaiban) a testi panaszok enyhítésére is volt mód. E nemes hagyomány ápolására kényszerültek az egyház emberei a későbbi századok során is, hiszen a me-

dicina képviselői, az orvosok általában csak a városok lakói számára voltak elérhetőek. A falu, a vidék népe a gyakran egyetlen „írástudó” embertől, a plébánostól remélhetett csak segítséget. Egy-egy sikeresen gyógyító paporvos híre gyorsan terjedt, s parókiáját a távolabbi megyékből is felkeresték az enyhülésre vágyó betegek. A 19. század első felének volt ilyen híres gyógyítója a Nyitra vármegyei Rudnón működő szlovák származású plébános Madva Ferenc (1786–1852), a „rudnói csoda”. (Madva tevékenységéről részletesebben írtunk „Kortárs orvosi és laikus vélemények a rudnói csodáról – 150 éve hunyt el Madva Ferenc” címmel a Dunaszerdahelyen kiadott 2002-es Vámbéry Antológiában). A Madvát meglátogató komáromi születésű Arányi Lajos (1812–1887), a pesti egyetem orvostanára, a kórbonctan magyarországi úttörője meglehetősen kedvezőtlen véleményt hagyott ránk a „Rudnó és lelkésze...” c., 1846-ban kiadott könyvében: Madva orvosi műveltsége silány, gyógynövény-ismeretei csak olyanok, mint a „fűvészbanyáké”. Bizonyára nem ilyen véleményt alakított volna ki Arányi valamelyik utódja jó fél évszázaddal később Madva utódjáról: „a lekéri papról”, dr. Zelenyák Jánosról. Mind Zelenyák orvosi műveltsége – bár csak a teológia doktora –, mind gyógynövényismerete ugyanis magas szintű volt.

Zelenyák János egy Lőcséhez közeli kis faluban, Szepesalmáson (Jablonov) született 1860. június 16-án. Gimnáziumi tanulmányait Lőcsén és Egerben végezte, majd a bécsi Pazmaneumban – a Pázmány Péter esztergomi érsek által 1623-ban alapított papneveldeben – teológiai doktorátust szerzett. 1887 és 1897 között a szülőfaluja tőzsomszédságában található Szepesi Káptalan tanítóképzőjében a filozófia, majd a teológia tanára volt.

1897-ben került át az esztergomi főegyházmegyébe: előbb Barsbesén (Beša), majd 1903-tól Lekéren (Čajakovo, korábban Hronovce község része) működött plébánosként. Ezért emlegették őt betegei csak „lekéri pap”-ként. Volt egy korábbi „benecene” is: „Zelenyák páter”. Ez kevésbé volt megtisztelő, mint a „lekéri pap”, ugyanis a „páter” nevet a politikai szereplése hozta meg neki. Zelenyák halálakor, 1929-ben a Magyarország c. lap 272. számában megjelent nekrológ szerint: „Fiatal korából emlékezetes marad s ez alkalomból ragadt reá a páter nevezet is, amikor Zimányi (helyesen: Zimándy Ignác) törökbálinti plébánossal Kossuth-ellenes röpiratot adott ki. Ez nagy megbotránkozást keltett s csak az idők multával tudta expiálni (jóvátenni)”.

Amikor 1895-ben gróf Zichy Nándor megalakította az ún. egyházpolitikai ellenzéket tömörítő katolikus Néppártot, Zelenyák a lőcsei választókerületben e párt országgyűlési képviselője lett 1901-ig, majd 1910 és 1918 között ugyancsak a Néppárt színeiben az újbányai (Nová Baňa) választókerületet képviselte a magyar parlamentben. Politikai érdeklődése nem szűnt meg a trianoni döntés után sem (ekkor Lekér és környéke az újonnan megalakult Csehszlovákia fennhatósága alá került) – lelkes híve lett a magyar ellenzéket is tömörítő Országos Keresztényszocialista Pártnak.

Dr. Zelenyák irodalmi tevékenysége

Annak ellenére, hogy „a lekéri pap” nemcsak a kimondott, de a leírt szó embere is volt, gazdag irodalmi hagyatékában nem találtunk utalást arra: mi indította őt már fi-

atal korában a gyógynövények, majd a természet egyéb gyógytényezőinek a tanulmányozására. Legismertebb könyve, „A természetes gyógymód” előszavában röviden vázolja a természetgyógyászat történetét, említi Kneipp nevét is, mint a „víznek legnagyobb apostolát”, ám egy szót sem ír arról: mikor látogatta meg az 1897-ben elhunyt wörishofeni plébánost. Sebastian Kneipp (1821–1897) bajor származású katolikus pap sikerének egyik titka az volt, hogy működése kezdetétől igyekezett együttműködni az orvosokkal. A radikális természetgyógyászok ugyanis – mint pl. a hidegvízgyógyászat apostola, a magyar betegek által is gyakran felkeresett sziléziai paraszt gyógyító, V. Priessnitz (1799–1851) – egyenesen tiltották betegeiknek a „kártékony” és „mérgező” orvosi szerek használatát. Zelenyák Kneipp példáját követte: gyakran idézte a tanult orvosok tanácsait, ők viszont szívesen publikáltak a Zelenyák szerkesztette természetgyógyászati lapban.

A lekéri pap neve 1908-ban vált országosan ismertté – ekkor jelent meg első könyve „A gyógynövények hatása és használata”. Idézünk előszavából, amely bizonyítja, hogy Zelenyák szövegének tiszta magyarsága, szinte szépirodalmi stílusa, orvosi szakszerűsége egy csapásra a magyar természetgyógyászok élvonalába emelte a könyv szerzőjét:

„Nézd a virulásban lévő, rád mosolygó, akár kerti, akár erdei virágot, nem azt kérde-e téled csábítván, kacéran: »Ismersz, vagy nem ismersz?« És ha nevét tudod, még akkor is pajzánul mosolyogva súgja neked: »Nevem tudod s mégsem ismersz. Erő van bennem, ezt keresd és ha felfedezted, meg fogod tudni, vajjon gyönyörködtető színemmel, egész lényegemmel jóbarátod, vagy gyilkosod lehetek-e?« A növény közlékeny és ha érintkezünk vele, nemcsak szépségét mutatja, hanem legféltettebb kincsét, erejét is elárulja. Eb-

ben rejlik a gyakorlati növénytan, melyet elfogultság leki-csinyelhet, de a tapasztalatnak bőséges anyagával minden elfogult lekicsinylés mellett is imponál.”

A figyelmes Olvasónak feltűnhet, hogy már itt ismételtén felbukkan Zelenyák természetgyógyászatának központi fogalma: az erő. E fogalom kerül be lapjának címébe is: „Erő és Egészség – A természetes gyógymód közlönye”. Első száma 1911. január 10-én került ki a nyomdából. A gyógynövényekben rejlő erő mellé a lap felsorakoztatja a természet többi „erőit” is: „Az embert a nagy természet kellő közepébe helyezve, csakis ettől a nagy természettől mint környezetétől várhatja a fejlődéshez szükséges eszközöket. Ezek pedig: a nap, levegő, víz és a tápanyagok. A természet ezen jótékony erőivel élni kell tudni, mert a visszaélés megbosszulja magát... Ezen cél lebeg szemünk előtt, mikor Erő és Egészség c. természetgyógyászati lapunkat megindítjuk” – olvashatjuk a kiadó-szerkesztő, Zelenyák előszavában.

Mint jeleztük, Zelenyák megnyerte lapja számára a természetgyógyászat iránt fogékony orvosokat is. Közülük kiemelkedik dr. Dillnberger Emil (1870–1939), besztecerbányai gyökerű pesti orvos, aki már a lap első évfolyamában háromrészes tanulmányában „tervezetet” tett közzé „egy létesítendő physikális-dietetikus (természetes) gyógyintézetéről és azzal kapcsolatos egészségügyi pedagógiumról (egészségnevelő intézetéről)”. E figyelemre méltó, korát megelőző, modern javaslat visszaköszönését látjuk napjaink új, dinamikus egészségfogalmában s a rá épülő „egészségpromóció” (egészségtanulás) nevű koncepcióban. Sajnos, a három év múlva kitörő és világegésszé szélesedő I. világháború megakadályozta a Zelenyák lapjában közzétett terv megvalósulását. Mint ahogy a háború kitörése ve-

zetett a lap megszűnéséhez is 1914-ben – így csonkán maradt a másik neves orvos szerző, Dr. Gróf Hugonnai Vilma (1847–1922), az első magyar orvosnő tervezett sorozata a vegetárius életmódról mint egészség-helyreállító és -fenntartó tényezőről. Hugonnai grófnő bevezető tanulmányához, amely „Mi a Vegetárius mint szó és mint egyén” címmel jelent a 4. évf. 2. számában, Zelenyák szerkesztő az alábbi lábjegyzetet fűzte: „A vegetarismus oly világnézetet jelent, mely egy természetszerű életrend alapján a mértékletesség és egyszerűség jelszavával élve, az összes reformtörekvéseket, melyek az emberiség jólétét s haladását célozzák, felkarolja. A modern vegetárius fejlődéstani alapon áll s tudja, hogy nagy eszmék egyszerre be nem következhetnek. A táplálkozás teljes reformja és az erre felépített új világfelfogás és az etikai érzés finomodása is évszázadok munkája lesz.” Zelenyák szimpátiáját a „növényevők” iránt bizonyítja az a tény is, hogy már lapja 2. évfolyamában, 1912-ben közölte Bicsérdy Tibornak, a Magyar Országos Vegetar Egyesület elnökének „A növényi táplálkozás előnyei” c. tanulmányát.

Zelenyák nyitottságát az orvostudomány felé nemcsak az orvosok írásai jelzik, hanem témaválasztásai is. Nem ragaszkodott mereven a természetgyógyászathoz, hanem pl. helyt adott a baktériumokról „röviden és könnyen érthető módon” írt sorozatnak is. Jómaga keveset írt a lapba, de pl. a 2. évfolyam 4.sz.-ban publikált „A lupus gyógyítása a napsugárral” c. írása bizonyítja, hogy naprakész ismeretei voltak az orvostudomány legújabb vívmányairól. Ez idő tájt terjedt el ugyanis a bőrtuberkulózis, azaz a „bőrfarkas” (lupus) fénykezelése – bevezetéséért az izlandi származású N. R. Finsen 1903-ban Nobel-díjat kapott. Zelenyák idejét nemcsak a lapszerkesztés kötötte le, hanem népnevelő,

felvilágosító könyveinek kiadása is. Évente két, de legalább (1914-ben) egy könyv került ki tolla alól. A sort 1911-ben „A neurasthenia” c. kis kötet nyitotta meg. A kötet anyaga azonban csak kivonat volt az igazi nagy munkából, amely szintén 1911-ben Budapesten jelent meg „Az Egészség Aranykönyve különös tekintettel a lelkészkedő papságra – Dr. Poeche Izidor és az előszóban említett több orvos nyomán” cím alatt.

„Szilárd meggyőződésem, hogy nemcsak a betegség kóroánya inficiálja (fertőzi meg) az embereket, hanem az egészségnek életvidorsága is éltetőleg, lüktetőleg, vidítólag hat másokra. A nép szereti az egészségtől duzzadó, életvidáman mosolygó papi arcot... A pap hivatása már magával hozza, hogy többet tanuljon és többet is tudjon. E tudását elsősorban saját magán mutassa be, hogy a népréteggel közölhesse. Az egészséges, vagy egészségre vivő életmódnak a pap legyen a legalaposabb ismerője, a leglelküismeretesebb kezelője és a legönzetlenebb terjesztője...” – többek közt e szavakkal indítja útjára 320 oldalas könyvét Dr. Zelenyák János „lekéri plébános, országgyűlési képviselő”. Maga a könyv két részből és a Függelékből áll. Az első részben a lelkipásztorok által követendő általános „diétetikus és ételszabályok” találhatók. Zelenyák nemcsak arra ad tanácsot, mit egyen s igyon a pap, de arra is pl., hogy miért hallgasson gyakran zenét – „a zene az erőszakos indulatok legyőzője, a béke ápolója, a köszvényfájdalmak enyhítője, a nyugalomnak és az álomnak előmozdítója” – vagy milyen testgyakorlatokkal eddze testét. A második rész tartalma kiderül annak címéből: „Különös elővigyázati és miheztartási szabályok papok és lelkipásztorok számára különböző hivatali ténykedésük és foglalkozásuk idejére”. E részben arra kap tanácsot a lelkipásztor, hogyan

óvja saját testi-lelki egészségét, ha fertőző vagy őrjöngő beteget lát el, ha kórházba látogat, ha gyóntat vagy éppen többórás prédikációt tart. A könyv Függeléke a már említett „Neurasthenia” és a „Fejfájás” c. terjedelmes fejezeteket tartalmazza, mert Zelenyák szerint e két betegség „isteni csapásként nehezedik az emberiségre”, és kórtünetei a papság körében is igen elterjedtek. Mintha csak a mai viszonyokra utalna a szerző...

Hasonló sejtelmünk támad a következő évben, 1912-ben megjelent két Zelenyák-füzet címének olvastán is: „Az arteriosclerosis és annak kezelése” ill. „Az elhíjasodottak és cukorbetegség kezelése természetes étrendi alapon”. Lám-lám, az érlemezsedés s annak „rizikó faktorai”: az elhízás és cukorbetegség már száz évvel ezelőtt is gondot okozott eleinknek – hát semmit sem haladt az orvostudomány? De haladt, hiszen a következő évben megjelent könyvét ma már Zelenyák nem tudná eladni – a könyv címe ugyanis ez volt: „A tüdővész és annak kezelése”. A maga korában azonban igen olvasott munka volt ez is, hiszen az antibiotikumok, antituberkulotikumok felfedezése előtt a népbetegségnek számító tüdővész tüneti kezelésében fontos szerepet kaptak a természetgyógyászati módszerek. Két utolsó füzetében – „A szellemi munkás hygieniája” ill. „A szemináriumi ifjúságnak” címmel megjelentekben – Zelenyák az „Aranykönyv” tanácsait ismételte meg.

Az életmű csúcsa: „A természetes gyógymód”

A Monarchia széthullása és Csehszlovákia megalakulása után nem sok változás történt dr. Zelenyák János életében. Megmaradt „lekéri pap”-nak a szó valódi s átvitt

értelmében is. Továbbra is gyógyította az őt felkereső betegeket. Mivel azonban jómagá is betöltötte a 60. életévét, úgy érezte: itt az ideje az összegezésnek. Egy kötetbe gyűjtve, közkinccsé kell tenni élete gazdag tapasztalatait. Erre 1925-ben, 65 éves korában került sor, amikor Pozsonyban kiadta a lila kötésű, misekönyv formátumú, külső borítóján a szerző fényképével ellátott, grandiózus, 490 oldalas „hattyúdalt”: „A természetes gyógymód”-ot. Zelenyák dr. Jantausch Pál (1870–1947) nagyszombati apostoli adminisztrátornak ajánlotta könyvét, akiről úgy tudja, hogy „nemcsak a lelki, de sok esetben a testi therapeuták sorában üdvös eredményeket ért el”. Az ajánlást követő előszavában így indítja útra könyvét:

„Útnak indítlak, szárnyra bocsájtlak, sok évi gondolkodásom, búvárkodásom, törekvésem, tanulmányom szülöttjét, hogy hirtelen megjelenésed hasson az elmékre, megmozgassa a szíveket. »Természetes gyógymód« a neved, mert valóban a természetben rejlő erők tanulmányozásának és helyes alkalmazásának kedves szülöttje vagy... És ennek a természetnek bűvkörébe, az abban eddig kifürkészett gyógykörletébe... akarom bevezetni az ésszel megáldott, érzéssel hevített és telített embert, mert ő vét legtöbbet életének egyetlen tényezője: az »egészség« ellen... A természet csodás hatású erői fölött lebegjen a spiritus rector, spiritus regens, vagyis az emberi szellem... mert azt hiszem, ezek a természetes gyógytényezők méhükben hordják az életet és halált. Az azokkal való élésnek mikéntjét az emberi szellem csak hosszas tanulmány, ernyedetlen kutatás, alapos vizsgálat és igen sokszor életáldozat után állapíthatja meg. De amit megállapított, azt a szenvedőnek javára is fordítja önzetlenül, szeretettel.”

Ilyen „önzetlenül, szeretettel” adja át dr. Zelenyák János is élete tapasztalatát az olvasónak. Könyve tulajdonképpen két fő részből áll: szöveges és a szövegek közé beiktatott 86 színes táblából. A táblákon a gyógynövények élethű, festett képei láthatók magyar s latin nevükkel egyetemben. Az egyes növények gyógyászati jelentőségét, hatását, gyűjtésükkel kapcsolatos tudnivalókat a XIV., XV. és XVI. fejezet tárgyalja. E témában, a napjainkban „fitoterápiának” nevezett, gyógynövényekkel való orvoslásban volt a legjáratosabb a lekéri pap, ennek ellenére itt is lépten-nyomon igénybe veszi, idézi az orvosdoktorok véleményét. Ősz haja, hajlott kora ellenére sem kívánt tetszelegni a mindent tudó természetgyógyász szerepében. Éppen ezért azon témáknál, melyeket valamelyik orvosdoktor már feldolgozott, annak szövegét veszi át – olykor szó szerint is, etikusan utalva a pontos forrásra. Így pl. „A sejttan (hemopátia)” c. III. fejezetet ezen új gyógyászati irányzat úttörőjének, Dr. Kovács Izsonak a művéből vette át.

A könyvnek – megjelenése idején – fontos része volt a több mint 200 oldalas XIII. fejezet, mely a „Betegségek” címet viseli. E fejezetben ábécé sorrendben az „Aggkori végelgyengülés”-től a „zsírtüszeg”-ig Zelenyák röviden ismerteti a szóban forgó betegség tüneteit, majd tanácsot ad: milyen természetgyógyászati „eszközzel” lehet a panaszt befolyásolni. E fejezet keretén belül a „tüdővész” címszó alatt újra közli saját, 1913-an a tüdővész kezeléséről kiadott füzeté szövegét.

Dr. Zelenyák utolsó könyve valóban a koronát tette fel egy elkötelezett természetgyógyász életművére. Munkája nem csak a „szlovenszkói”, ill. a „csonka” hazában maradtak körében aratott sikert. Idézünk a pozsonyi „Hír-

adó” 319. számában (1929) megjelent nekrológból: „Zelenyák a múlt évben (azaz 1928-ban) résztvett Amerikában az eucharisztikus (a keresztény mise központi fogalmát, az oltáriszentséget illető; K. L. kiegészítése) kongresszuson, mely alkalommal négy hónapon keresztül a természetes gyógymódról óriási érdeklődés mellett tartott előadásokat. Az erről szóló hatalmas művét »A természetes gyógymód«-ot, mely emlékül marad utána, az amerikai közönség pár nap alatt szétkapkodta s Zelenyák kábelén kért itthonról friss szállítmányt.” E tények birtokában megdöbbenő, hogy a rendszerváltás után, 1997-ben a Madách-Posonium által kiadott „A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–1995” c. kötetben dr. Zelenyák János nem kapott önálló címszavat. Így már az sem meglepő, hogy ugyanezen lexikonban a „Tudományos irodalom 1918–1945” címszó meg sem említi a korszak egyik kiemelkedő természettudományos alkotását, Zelenyák közel félezer oldalas, gyógynövényatlasszal gazdagított könyvét.

Az amerikai út sikert hozott a Szerzőnek, ám biztos, hogy a többhetes intenzív szellemi igénybevétel, majd a hosszú hajóút megviselte az akkor már 68 éves „lekéri papot”. Ennek ellenére, betegeskedve is tovább szolgálta az Urat, mígnem 1929 őszén misézés közben össze esett. A pozsonyi „Híradó” nekrológja szerint az „előrehaladott érlelmeszesedés és májbaj” mellett a látása is rohamosan romlott. Ez utóbbit készült kezelteni a gallspachi (Felső-Ausztria) szanatóriumban, amikor osztrák területen rosszul lett, és 1929. november 23-án a welsi kórházban visszaadta lelkét Teremtőjének.

Utolsó könyvének Zárszavát 1924. december 25-én keltezte Lekéren. Ennek befejező sorait idézzük: „Tudom

nagyon jól, hogy meg fognak támadni, gyógymódomat kritikailag, vagy kritika nélkül is el fogják ítélni – oda álllok a beteg világelet ítélőszéke elé és bátran fogom kérdezni, hogy kinek mikor ártottam, ha nem ártottam, akkor továbbra is sietek segíteni a szenvedő emberiségen – mert az emberi életnek a megmentése a legnemesebb feladatomban – akár tetszik egyeseknek, akár nem tetszik.” E „tisztá szívvel” leírt karácsonynapi sorokkal kívántuk útjára indítani „A természetes gyógymód” 2007-es, reprint kiadását, amely sajnos a mai napig nem valósult meg. Pedig az újrakiadás segített volna a leghatásosabb módon abban, hogy a huszadik század első harmadának egyik legjelesebb fitoterapeutája, természetgyógyászati szakírója s nem utolsósorban népének parlamenti képviselője, „a lekéri pap”: dr. Zelenyák János, érdemeinek megfelelően visszakerüljön a köztudatba.

KÖDÖBÖCZ GÁBOR

Szellemi jelenlét

és értékteremtő dialógus

Két tanulmánykötet a közelmúltból:

Súlyok és hangsúlyok; Pályatükrök

A különféle nyelvi és poétikai felfogások, az eltérő ízlés- és fejlődésirányok közötti párbeszéd öröndetes példája a közelmúlt két igen figyelemreméltó kötete: a Szondi György és Vincze Ferenc által szerkesztett *Súlyok és hangsúlyok* (2009), illetve az Ekler Andrea és Erős Kinga által szerkesztett *Pályatükrök* (2009). A Napkút Kiadónál megjelent tanulmánygyűjtemény (*Súlyok...*) alcíme: Írások az utóbbi két évtized magyar irodalmáról, a Magyar Írószövetség Arany János Alapítványa, valamint a Kortárs Kiadó gondozásában megjelent és Bakos Zoltán fotóival illusztrált *Pályatükrök* pedig a Húsz portré fiatal alkotókról alcímet viseli. A szerzőgárdájában is átfedéseket mutató, egymással kontextuális összefüggésrendbe állítható kötetek az intenzív szellemi jelenlét és az értékteremtő dialógus rokonszenves megnyilvánulásaként tarthatnak számot sokak érdeklődésére.

A *Súlyok és hangsúlyok*, illetve a *Pályatükrök* sajátos beszédformákat, írástechnikákat, valamint jellegzetes fejlődésirányokat, mozgásfolyamatokat leképező látteleként többfajta narratíva és tudományfelfogás jelenlétét s egyi-

dejűleg több terminológia érvényesülését teszi lehetővé. A kötetek sokféle érzékenységre nyitott, tág horizontú szemléletéről és értékcentrikusan motivált pluralizmusáról a szerkesztők előszava is sokat elárul. A *Súlyok és hangsúlyok* főlvezető szövegében Vincze Ferenc a következőket írja: „E tanulmánykötet szerzői meglehetősen eltérő irányokból, különböző hagyományokból merítve tettek eleget a felkérésnek, s írtak hol összegző, áttekintő, máskor egy-egy alkotást, életművet elemző szöveget az elmúlt két évtized magyar irodalmáról. (...) A szerzők értelmezői magatartásmódjának köszönhetően egészen eltérő súlyok és hangsúlyok alakulhatnak ki a magyar irodalomról a kötet olvasása során, s így irodalmunk egy másfajta (újfajta) értelmezési lehetősége is felvillanhat. (...) Az egybegyűjtött tanulmányok csupán a magyar irodalom egy vékony szeletét fedik le, s inkább az eltérő szemléletek és értelmezések egymásmellettségén van a hangsúly, mintsem a teljesség iránti vágyon.”

Jóllehet a kötet alapkoncepciójában az átfogó irodalmi közelítésmód nem szerepel, a hosszmetri és keresztmetri elv szerencsés alkalmazása okán mégiscsak olyasféle benyomásunk lehet, mintha afféle virtuális irodalomtörténeti kézikönyvet olvasnánk. A huszonegy szerzőt felvonultató háromszáz oldalnyi kötet egyszerre impozáns és reprezentatív, hiszen a tanulmányok írói között nemcsak kiváló irodalomtörténészek és kritikusok (Bertha Zoltán, Borcsa János, Kabdebó Lóránt, Pomogáts Béla, Sturm László), hanem jeles alkotóként, költőként, íróként számon tartott szerzők (Jász Attila, Prágai Tamás, Schein Gábor, Szepes Erika, Zsávolya Zoltán) is szerepelnek. A tanulmánygyűjtemény tartalmi, tematikai szempontból is rendkívül gazdag és változatos. Az egyes

műnemeket a rendszerváltás relációjában tárgyaló áttekintések mellett nagyívű irodalomtörténeti és elméleti értekezések, illetve bizonyos életműveket, pályaszakaszokat, opusokat vizsgáló értelmezések és értékelések sorjáznak a könyvben.

Az értékluralizmust és szemléleti sokféleséget elegáns nagyvonalúsággal föl vállaló szerkesztők olyan átgondoltan megkomponált, szakmai-etikai szempontból is példászerű kötetet rukkoltak elő, amelyben Szabó Lőrincztől Térey Jánosig, Utassy Józseftől Borbély Szilárdig, Petri Györgytől Zalán Tiborig, Szöcs Gézátl Turczi Istvánig, Babics Imrétől Petőcz Andrásig, Vasadi Pétertől Sebők Éváig, Esterházy Pétertől Karátson Gáborig, Sigmond Istvántól Gion Nándorig, Nádas Pétertől Parti Nagy Lajosig, Egressy Zoltántól Kárpáti Péterig a legkülönbébb ízlés- és értékvilágok képviselői kerülnek egymás mellé, sőt nemegyszer egymással dialogikus viszonyba. Ezek a sokféle poétikai és világképi törekvést tükröző írások többnyire újszerű felismerésekkel és megfontolandó értékhangsúlyokkal árnyalják, gazdagítják az egyetemes magyar irodalomról, ezen belül az utóbbi húsz évről alkotott képet.

A kulturális emlékezet, a nyelvi tradíció és a magyar irodalom legjobb hagyományait kiteljesítő esztétikai és eszmei gazdagságban ott találjuk az emigráció képviselői közül többek között Márai Sándort, Faludy Györgyöt, András Sándort, Határ Győzöt, Domahidy Andrást, Ferdinandy Györgyöt, Sárközi Mátyást, Márton Lászlót, Borbándi Gyulát, Bakucz Józsefet, Sulyok Vinczét és Papp Tibort, akárcsak az újabb erdélyi magyar líra istenképzetekre, vallásélményekre különösen fogékony költői közül például Szilágyi Domokost, Hervay Gizellát, Ká-

nyádi Sándort, Jánosházy Györgyöt, Lászlóffy Aladárt, Lászlóffy Csabát, Ferenczes Istvánt, Magyar Lajost, Gál Éva Emesét, Szöcs Gézátl, Egyed Emesét, Kovács András Ferencet, Fekete Vincét, Orbán János Dénest, továbbá a csángómagyar Duma-István Andrást és Iancu Laurát is ott tudhatjuk a határok fölötti magyar irodalom sokféle regiszteren megszólaló, hihetetlenül színes mezőnyében.

A lírai, prózai és drámai műnem poétikai módosulásaival (olykor radikális paradigmaváltásaival), irányzati sokféleséget mutató alakulástörténetével és mindezek kánonra gyakorolt hatásával több tanulmányíró (Prágai Tamás, Vilcsék Béla, Borcsa János, Bedecs László, Zsávolya Zoltán, Deres Péter) is foglalkozik, a tágabb összefüggéseket, kölcsönhatásokat, interferenciákat és az egyes jelenségeket, bizonyos szerzőket és műveket izgalmasan újszerű szempont- és koordinátarendszerbe helyező szemlélet jegyében. A számomra talán leginkább gondolatébresztő és legtöbb tanulsággal szolgáló dolgozatból (Prágai Tamás: *Harctalan nemzedék – Ideológia, kánon és költészet '89 után Magyarországon*) idézek néhány, a kortárs szépirodalom és recepció mibenlétét megragadó, mindenképpen reveláló erővel bíró megállapítást: „Milyen szempontok alapján értékeljük a kortársak életművét? Lehetséges-e egyáltalán objektív, leíró irodalomtörténet? (...) Kérdés, hogy ezekben az értékelésekben mennyi az ideológia? És milyen ideológia? De ne használjuk ezt a szót megvetően. Érdemesebb megvizsgálni, hogyan viszonyul az ideológia az értékítéletekhez. Lehet, hogy értékítéletek többé-kevésbé tudatosult rendszere? Vagy más is? Ez a kérdés ma az irodalomtörténet-írás egyik legfontosabbja. (...) Az ideológia ugyanis nem valami távoli, kívül eső dolog, hanem belső adottság, a személyiségnek az a része, melyre a

felettes én gyakran hivatkozik, ám lényegében a tudatalatti tartományok lakója. Olyan közel van, hogy nem ismeri föl, de mozgatja energiaközpontjainkat, mint az erotika. Sőt, talán az erotika mellett az ideológia mozgatja leginkább energiaközpontjainkat.(...) Kritikusként eddigi életemben, teljes szellemi eszmélkedésem idején lényegében a költészetről írtam. Úgy sejtettem, a költői nyelv kérdései körül csoportosulnak azok az általános problémák, melyek világban való létünkre vonatkoztathatók. (...) Csaknem tíz évvel ezelőtt hosszabb, lelkes tanulmányt írtam a 'fiatal költészet-ről' – lelkesedésem időközben elapadt, reményeimet az azóta eltelt évek nem váltották valóra. (...) A konfliktust, az összezapás szikrázását a kortárs költészetből hiányolom. Ideje, hogy a költészet a saját, megtalált nyelv belső energiái felé forduljon, mert a gyarapodásnak költői módon kell elindulnia; és előrenyomuljon azon a terepen, melyet az ideológia előtte szabadá tett. Mindent tudnia kell arról, amit az ideológia sugallt, de mindent el kell feledjen ahhoz, hogy megszólalni tudjon. Az erős költészet feszültségek eredője. Arcát nem ismerjük, de az biztos, hogy nem lesz légies és átszellemült. Csak a megjelenítés szűnni nem akaró vágyából és a kudarc pengevágásai nyomán születhet meg. Nincs jele annak, hogy ez a nemzedék ezt a harcot felvállalta volna. Pedig, ahogy a keleti bölcs fogalmazott, harc nélkül nem lehet győzni."

A kötet értékhangsúlyait formáló és a kortárs irodalmi kánon alakításában részt vevő eddig említetlen szerzők (Bence Erika, Borbély András, Erős Kinga, Halmai Tamás, Ködöböcz Gábor, Kráncz Gábor, Papp Ágnes Klára, Rácz Péter) írásai is a kötet egészéhez méltó színvonalon szolgálják azt a szerkesztői elgondolást, hogy – a pár-

huzamosan létező irodalmi kánonok korában – valódi értékek, mértékadó teljesítmények kerüljenek be az irodalmi köztudatba és a nemzeti emlékezetbe.

Az Ekler Andrea és Erős Kinga által jegyzett, húsz fiatal alkotó portréját tartalmazó *Pályatükrök* minden tekintetben méltó párja az imént bemutatott kötetnek. A tipográfiai, könyvészeti és fotóművészeti szempontból is mintaszerű kiadvány a szeretetteljes elmélyültséggel, körültekintő gondossággal és szakmai tisztességgel végzett szerkesztői munka manapság unikálisnak számító, példászerűen szép megnyilvánulása. Ezt a meglátást erősítheti Szepesi Dóra minap megjelent kiváló recenziója (Bárka, 2009/4), amely leplezetlen rokonszenvvel és elismeréssel beszél a vállalkozás eredményéről, szerkesztői és szerzői kvalitásairól: „Az irodalomtörténészek, kritikusok alaposan belelapoztak a művekbe, idézetekkel, elemzésekkel keltik fel a figyelmet, ösztönöznek továbbolvasásra, és jó, hogy a tanulmányok mellett, meg a könyv végén az alkotók portréival is találkozhatunk."

A szerkesztők törekvéseiről és céljairól a kötet előszavában azt olvashatjuk, hogy a lenyomatnak és pillanatfelvételnek szánt könyv a Magyar Írószövetség negyven événél fiatalabb alkotói közül húsz íróról, költőről szóló portrék gyűjteménye. Több szempontból „határátlépés”, így szereplőit, szerzőit tekintve is túlmutat az anyaország fizikai határain, ezenkívül „nem csupán a kortárs magyar irodalom palettájának gazdagságára hívja fel a figyelmet, de utal olyan pozitív közösségek létezésére is, amelyek a szellemileg atomizálódott világban hozzájárulnak alkotók, alkotócsoporthoz sikeres pályakezdéséhez is”. A *Súlyok és hangsúlyok* című kötet flexibilis szerkesztési elvei, szemléleti nyitottsága és hét, itt is, ott is szereplő pályakép-

író szerző révén is párhuzamba állítható *Pályatükrök* „színes, különleges gyűjtemény, amely a bemutatott írók, költők eddigi életművén keresztül a kortárs irodalom értékeinek sokféleségét is tükrözi”.

A határok légiesülése miatt a határon inneni és túli megjelölés sok tekintetben okafogyottá vált, de azért mégsem érdektelen megjegyezni, hogy a gyűjteményben szereplő írók, költők legalább felének szülőföldje Erdély, illetve Moldva, sőt a pályaképirók között is vannak öten, akik Székelyföldön születtek. Egy másfajta közelítésben az alkotók egyik csoportja relatíve nagyobb múlttal és ismertséggel rendelkezik (György Attila, Király Farkas, Lackfi János, László Noémi, Lövétei László, Nagy Gábor, Orbán János Dénes, L. Simon László, Szentmártoni János, Térey János), míg a másik hányada (részben életkora miatt) ha nem is széles körben ismert, de már jó nevű, a recepció által is jegyzett szerzőnek számít (Csenger Levente, Falusi Márton, Györffy Ákos, Iancu Laura, Karácsonyi Zsolt, Király Zoltán, Nagy Koppány Zsolt, Rózsássy Barbara, Szabó Tibor Benjámin, Szálinger Balázs). Ugyanez érvényes a kánonformáló irodalmár-kritikusokra, illetve szerkesztőkre, akik között túlsúlyban vannak a középnemzedékhez tartozók (Babus Antal, Bertha Zoltán, Elek Tibor, Ködöböcz Gábor, Papp Ágnes Klára, Papp Endre, Pécsi Györgyi, Prágai Tamás, Sturm László, Végh Attila, Wutka Tamás, Zsávolya Zoltán), de a húszas-harmincas korosztály is szép számmal képviselteti magát (Demeter Zsuzsa, Dobás Kata, Ekler Andrea, Erős Kinga, Farkas Wellmann Éva, Fazekas Ibolya, Koncz Tamás, Vincze Ferenc).

Az egyes íróportrék dialóguskényszerbe kerülve, egymás szövegterében tükröződve kölcsönösen kontrollálják,

pozicionálják, viszonylagosítják és távlatosítják egymást, és ezáltal új dimenziókat nyitnak az olvasás és megértés számára. A vers- és szövegvilág általi egzisztenciális érvényű megragadottság élményét Babus Antal Nagy Gáborról, Erős Kinga Szentmártoni Jánosról, Papp Endre Falusi Mártonról, Bertha Zoltán Király Farkasról, Papp Ágnes Klára László Noémiről és Ekler Andrea Iancu Lauráról írott portréjában érzékelem legerőteljesebb formában. Természetesen a többi szerző munkája is a megszólított-ság pozíciójából, élményszerűen és hitelesen mutatja be a választott író, költőt.

Talán a fenti felsorolásból is kiderül, hogy több nézőpontú, több értékkritériumot alkalmazó és többféle hagyományt játékba hozó tudat- és érzékenységformák egyidejűsége, ha úgy tetszik, ezek oszcilláló szintézise adja a kötet egyik legfőbb nyelvi, poétikai izgalmát és tanulmányát. A szerzők és a pályaképeket alkotó kritikusok, irodalomtörténészek kisebb-nagyobb mértékben eltérő optikája, szemléleti, irodalomesztétikai különbözősége miatt lehet a *Pályatükrök* korunk sokszínű magyar irodalmának tükre és méltó hírvivője a nagyvilágban. Léven, hogy a kötetbeli tanulmányokat kísérő szerzői életrajzok angol és német nyelven is olvashatók. A zseniálisan megálmodott kötetborító (Pető Hunor munkája) és Bakos Zoltán nagy affinitásra valló színes portréfotói is jelentősen növelik a könyv esztétikai értékét, vizuálisan és könyvészetileg is tetszetős megjelenését.

Heideggerrel szólva a lét háza a nyelv. Számunkra a lét házát a legnagyobb szellemek által is megcsodált és ezerszer áldott magyar nyelv jelenti. Úgy gondolom, hogy a maga módján a *Pályatükrök* című kötet is sokat tehet azért, hogy a nekünk adatott nyelv és az általa megszólal-

ló, belőle táplálkozó irodalom sokak számára otthonos és lakható legyen.

(*Súlyok és hangsúlyok* – szerk.: Szondi György, Vincze Ferenc. Napkút Kiadó, Budapest, 2009.

Pályatükrök – szerk.: Ekler Andrea, Erős Kinga. Magyar Írószövetség Arany János Alapítványa – Kortárs Kiadó, Budapest, 2009.)

KULCSÁR FERENC

Rekviem

Szüleim emlékének

Istenem, ezután

Föld alá ér, egekbe nyúl,
emészt, öl a bánat,
eltemettem édesanyát,
mellé az apámat.
Föld alá nyom, egekbe hív
kín és rettenet.
Istenem, ezután
ki legyek, hol legyek.

Ki legyek, hol legyek
ezután, Istenem,
kiszáradt tenger lett
szívem és két szemem.
Pusztaság, árva ág,
amerre csak járok,
árva madár, panaszlón
alá- és fölszállok.

Édesanyám

Letört az Isten legszebb ága,
viola vérző virága.
Édesanyám. Édesanyám.
Egyetlenegy édes hazám.

Édesanyám, drága,
teremtés legszebb lánya,
könnyeim közt hová legyek –
porrá lett két áldó kezed.

Nincsen, aki óvjon, áldjon
e végtelen, védtelen világon.
Édesanyám. Édes.
Egyetlenegy fényes.

Édesanyám, nehéz nekem,
világgá ment az életem.
Kicsi virág, édesanyám,
legyen gondod most is reám.

Édesanyám, árva,
világnak leghűbb virága,
egyekbe szállt fényességed.
Isten áldjon! Isten véled!

Apu

Mit csináljak, apu?
Az arcod az arcom.
A kezed a kezem.
Életedre, halálodra
véled emlékezem.

Meghaltál, apu.
Szívverésedben ragyogok.
Istenhez hasonlók így az angyalok.

Öleljetek nagyon

Anyu, elmentél.
Itthagytál, apu.
Tanítsatok meghalni engem is.

(Május van. Szombat este.
Anyu, apa,
öleljetek nagyon
e tengerző alkonyon.)

Album

Édesanya, halhatatlan kislány,
játszol a rettentő ég alatt;
vadgerle bűg az akácon,
angyal fészüli lenhajad.

Emlék

Ötéves vagyok. Nyár van.
Papírhajók bukdácsolnak
a lezúduló árban.
Csurran a vér a cseresznyeszemről.
Isten könnye csepeg az ereszről.

Ötéves vagyok. Nyár van.
Ülök a kőfalon,
sírással a számban...
S mit ad Isten, megérkezik
a mindenségből apu,
kezében fejsze, ácsgyalu.

Odafent, odaát
ácsolsz-e nekünk, édesapa, hazát?

Két fotó

Elment anya, és másnapon,
mikor jobblétre szenderült,
kertünk végén vén diófánk
ágára bús vadgerle ült.

Elment apa, s falunk fölött
az azúrkék öreg sziklák
magukba zárták örökre
halála minden titkát.

Anya sírkövére

Istenem, zengő ünnep
hallgatásod és csönded:
átragyog suhogva szívemen a fény.

Ki lobog bennem, miféle lény:
ki visz engem égve
az életből a létbe?

Apa sírkövére

Add, Istenem, boldog legyek,
örök, mint a sziklahegyek
szülötte földemen,
itt, ahol a végtelen
tengerzón van jelen.

Üzenet

Apa, anya, életünk aranyát
adjátok át az Úrnak odaát.

LACZA TIHAMÉR

A tűzben fogant hangszer

(A harangok születése)

A harang feltalálása a technikatörténet egyik nagy rejtélye. Szinte minden ősi hangszernek van valamilyen modellje, „előképe” a természetben. A sípoknak és a fúvós hangszereknek pl. az üreges állati (főleg: madár) csont, a doboknak a kivájt belsejű fatörzs stb., ezeket már a kőkorszaki ember is elkészíthette, de a harang az emberi civilizáció egy későbbi, műszaki szempontból már jóval fejlettebb időszakának a terméke, hiszen a fémek megmunkálásához köthető, és feltételezi a bronz vagy a vas ismeretét is. Az ókori Mezopotámiában jobbra apró csengettyűket és fémből kikalapálható harangocskákat használtak. Ezek az egyházi szertartások kellékei voltak, pl. a zsidó főpap számára előírták, hogy a szentélybe csak olyan köntösben léphet be, amelynek „alsó szegélye fölött kék gránátalmák, körös-körül bíbor és skarlátszín gránátalmák legyenek; és közöttük, körös-körül aranycsengők... azoknak hangja hallható legyen, mikor a szentélybe lépne s mikor kijövend onnan”. A különböző primitív népek hiedelmei szerint a csengettyűk és a harangocskák hangja elűzi a rossz szellemeket, a démonokat és általában az ellenséges szándékkal közeledőket. Ezért került a szarvasmarhák, a bivalyok vagy a juhok nyakába is kolomp vagy csengő. Ez a szokás Délkelet-Ázsiából ered, de ismert szinte az egész világon. Az ókori Görögországban és

Rómában is elsősorban csengettyűket és kis harangocskákat használtak. A XII–XIII. század fordulóján élt Wolfram von Eschenbach Parzival c. lovaghistóriájának egyik hőse a lovagi viadalra harangocskákkal díszített vértet ölt magára, mivel ezzel gyengítheti ellenfelét. Régimódi üzletekben ma is egy harangocska függ a bejárati ajtó fölött, amely mostanság ugyan a vevő érkezését jelzi, de egykor talán az ártó szándékú emberek ellen óvta a boltost és a portékáját.

A nagyméretű harangok őseit valószínűleg az ókori Kínában készítették először. Ezekről jóformán csak közvetett utalásokból tudunk, mivel a Kr. e. 256-ban hatalomra került Csin-dinasztia leghírhedtebb képviselője, a kínai Napóleonnak is nevezett Csi-Huan-ti túlságosan „demokratikusnak” és veszélyesnek találta a kínai hagyományokat, különösen a konfuciánus tanítást, ezért mindent, ami erre emlékeztetett, elpusztíttatott. Seregnyi kézirat lett az áldozata a barbár császár parancsának, de lesújtott a harangokra is, amelyeket az ősi szertartásoknál használtak. Mondják, akadtak bátor szerzetesek és muzsikusok, akik elástak néhány harangot, és amikor véget ért az idegen dinasztia fél évszázados uralma, az új császárok megpróbálták visszaállítani a régi hagyományokat és szokásokat, de a harangok készítésének módját nem sikerült „rekonstruálni”, ezért inkább megsemmisítették őket, nehogy kiderüljön a tanácstalanságuk. Így szól a legenda, de az is lehet, hogy a harangöntés titkát már akkoriban is féltve őrizték a mesterek, és csak a legközelebbi hozzátartozókat vagy munkatársakat avatták be. A Kr. e. II. évezred elején, amikor már bizonyíthatóan létezett a Kínai Birodalom, a harangok négyszögletűek, majd pedig ellipszis alakúak voltak; a Kr. e. 1125-ben hatalomra került Csou-

dinasztia idején jelentek meg az első méhkas alakú harangok, és ez a forma bizonyult a legsikeresebbnek (ezeket nevezték lingnek). A harang belsejében felfüggesztett nyelv (vagy szív), esetleg az ütőgyűrűre (pártázatra) mért kalapácsütés szólaltatta meg a harangot, ahogy manapság is. Ám ezeknek a harangoknak a hangja nem volt csengő-bongó, inkább jellegtelen. Később, már a Kr. u. XIII–XV. században a kínai harangöntők olyan harangokat is készítettek, amelyek két különböző hangot adtak, attól függően, hogy hol ütötték meg a harangbordát. Ennek az a magyarázata, hogy a harangtest keresztmetszete aszimmetrikus volt. Az egyik hang a harang falának alsó közepéből ered (szuj hely), a másik hang ettől jobbra és balra oldalról indul (ku hely vagy ku fekvés). A miu-csing alsó hangja azonban nem tiszta, viszont a jung-csu mindkét hangja tisztán szólal meg. A hangok tisztaságát még fokozták azok a dudorok (mej), amelyeket a harangok bordáján alakítottak ki.

A kínai harangokról még sok mindent mondhatnánk, de mi most elsősorban az európai harangöntő hagyományt szeretnénk áttekinteni. Egyébként már a kínai harangok is egy erre a célra szolgáló állványon függtek, kivéve azokat a harangokat, amelyeket a katonazenekarok a harangjátékoknál használtak. A legnagyobb, 53 tonna tömegű pekingi harangot a XV. században öntötték, és csak akkor szólaltatták meg, ha esőért, jó termésért fohászkodtak az égiekhez.

Az európai haranghasználat és -készítés szorosan összefonódott az egyházzal, hiszen már az első nagyharangot is az itáliai Nola temploma számára készítette egy bizonyos PAULINAS 394-ben, és nem mellékes az a tény, hogy éppen ennek a településnek a környéke rézércben

gazdag. Mint ismeretes, a harangok általában bronzból készülnek, és ez az ötvözet kb. 75–80% réz és kb. 20–25% ónt tartalmaz. A harangok alapanyagát harangbronznak is szokás nevezni, ennek összetétele az imént említett értékek körül ingadozik, attól függően, hogy milyen hangszínű harangot szeretnének önteni.

A harang egyházi célú felhasználását hivatalosan SABINIANUS (SABIAN, 604–606) pápa rendelte el 604-ben. Sajnos ő mégsem erről a legismertebb; vele kezdődött ugyanis az a százéves zűrzavaros időszak az egyház történetében, amikor 24 pápa váltotta egymást a legfőbb egyházi méltóság székében. Az első történetileg is nevezetes harangok az orléans-i Szent István-templomban függtek, és a feljegyzések szerint a hangjuk annyira megfélemlítette a várost ostromló Chlotachar frank uralkodó katonáit, hogy megfutamodtak. A 8. században vált általánossá a harangszentelés szokása, és ez egybeesett a pápaság intézményének a megszilárdulásával is. A keleti keresztény egyházban 871 óta használatosak a harangok. Ekkor érkezett meg Basilius bizánci császár udvarába I. Orseolo velencei dózse 12 harangból álló ajándéka, amelyet az uralkodó a Hagia Sofiában egy erre a célra épült toronyban helyezett el.

A harangok iránt mutatkozó egyre nagyobb társadalmi igény természetesen kialakította a mesterembereknek azt a csoportját, amely a harangöntésre szakosodott. Szinte valamennyi mesterség képviselői féltve őrizték a szakmai titkokat, és csak egymás között osztották meg tudományukat, de ezt az íratlan szabályt különösen a harangöntők körében tartották tiszteletben, ezért minden feljegyzés, írott forrás, amely a harangokkal és a harangöntéssel kapcsolatos, figyelmet érdemel, hiszen olyan összefüggé-

sekre is utalhat, amelyek addig feltáratlanok voltak. A harangöntés ismerete és művelete szorosan kapcsolódott a középkori kolostorokhoz. Aligha véletlen, hogy a harangöntők kezdetben szerzetesek voltak és az első gyakorlati ismereteket rögzítő feljegyzések is a kolostorokban keletkeztek. Ezek a szövegek helyenként részletesek, de tartalmaznak elnagyolt, csak nehezen követhető leírásokat is. Mindez két lehetséges okra vezethető vissza: a szerző vagy kívülállóként, harangöntési gyakorlattal nem rendelkezve foglalta össze az ismereteket, és végeredményben egyfajta „kompilációt” írt, vagy nagyon is gyakorlott mesterként csak a lényeges dolgokra koncentrált, míg a magától értetődő lépéseket nem részletezte.

Hangsúlyozni kell azt is, hogy az anyagok olvasztásával, öntésével és megmunkálásával foglalkozó munkák nem szorítkoznak kizárólag a harangokra. Már a Kr. e. XVIII–XVII. században keletkeztek olyan babiloni ékírástípusú szövegek, amelyek a különböző anyagok (kőzetek, érc, fémek stb.) olvasztásáról szólnak. Igaz, elsősorban az üveggyártás áll a középpontban, és a Kr. e. VII. században Nínivében leírták a különböző színek előállítását, az üvegfúvás technikáját vagy az üvegolvasztó kemencék szerkezetét jellemző táblázatokat, de szó esik a tinta és a színes üvegek összetételéről, valamint a fémek forrasztásáról, az ötvözetekről is. Ezek az asszír szövegek szinte változatlan formában felbukkantak Egyiptomban (akkor római provincia volt) a Kr. u. III. évszázadban, és egyfajta előzményei lettek a kora középkori írásos hagyománynak.

A VIII. században keletkezett a *Compositiones variae* (*Compositiones ad tingenda musiva*), amely az ötvözetekről, az aranylemez készítésének módjáról, az ásványi eredetű festékekről, a mozaiküveg festéséről stb. szól. En-

nek újabb, jobb minőségű, a IX. században keletkezett változata a Mappae clavicula, amelynek számos receptje azonban már az előbbiben is megtalálható. Ez volt az az alap, amelyet később igyekeztek folyamatosan kiegészíteni, bővíteni. A XI–XII. században keletkezett HERALICUS De coloribus et artibus Romanorum c. munkája, de a téma szempontjából fontos kora középkori műszaki ismereteket összefoglaló művek közül egyértelműen THEOPHILUS PRESBYTER (XI–XII. sz.) De diversis artibus c., sajnos csak másolatokból ismert leírása a legjelentősebb. A maga korában nem is akadt méltó párja és a későbbiekben is csak egyetlen munka ért fel hozzá, VANOCCIO BIRINGUCCIO (1480–1539) De la pirotechnia libri X c. műve, bár a teljesség kedvéért említsünk még két további személyt: az itáliai CENNINI-t, aki 1437-ben és a dán MÅNSSON-t (Mansson), aki 1520 táján írt a témáról.

Az elmondottakból talán világos, hogy két szerző műve érdemel közelebbi figyelmet. Kezdjük THEOPHILUS PRESBYTER-rel, akinek az azonosítása nem is volt egyszerű feladat. Papként és szerzetesként mutatkozik be 3 részre tagolt műve első fejezetében, és a szövegből egyértelművé válik az is, hogy egy művelt, széles látókörű és a témát alaposan ismerő személyről van szó. Ez nem meglepő, elvégre a szerzeteseknek volt nemcsak megfelelő tudásuk, hanem elegendő idejük is arra, hogy ilyen terjedelmes összefoglaló műveket vessenek papírra. De hol élt és működött? Erre a kérdésre a mű egyik XVII. századi kiadásában olvasható megjegyzés ad választ; eszerint THEOPHILUS-t eredetileg RUGER VON HELMARSHAUSEN-nek hívták, és a Kassel környékén fekvő Helmarshausen benedek rendi kolostor szerzetese volt.

Ez a hely a XII. században fontos művészeti központ is volt, ahol magas szinten művelték a kódexek festését, a freskók és a színes üvegek készítését, valamint a fémmegmunkálást is. THEOPHILUS („RUGERUS-nak is mondott”) mester valószínűleg meghatározó személyiség volt, aki nemcsak irodalmi tevékenységet folytatott, hanem a gyakorlatban is kamatoztatta sokrétű ismereteit: Padernbornban mozgó oltárokat készített, ezek fémszerkezete különösen figyelemreméltó. De diversis artibus c. (sajnos illusztrációkat nem tartalmazó) műve – mint már utaltam rá – három részre tagolódik. Az I. rész 38 fejezete a festéssel, a festékek készítésével, a festési eljárásokkal, a laparanyozással foglalkozik, a II. rész 31 fejezetében az üvegyártás és -feldolgozás (pl. a táblaüveg fúvás és nyújtás segítségével történő előállítás), az üvegfestés kerül bemutatásra, míg témánk szempontjából a III. rész 96 fejezete a legizgalmasabb, hiszen ebben a fémek gyártásáról és öntéséről, egyebek között a harangöntésről van szó, de leírja az esztergapadot és az orgonakészítést is. THEOPHILUS PRESBYTER munkáját többen lemásolták, illetve „átírták”, de ezek rendszerint az eredeti műnek csupán bizonyos részeit tartalmazzák.

A másolatok különböző németországi kolostorokban keletkeztek. A három legismertebbet G, H és V betűvel jelölik. A G kézirat Wolfenbüttelben, a H a londoni British Museumban, a V a bécsi Nemzeti Könyvtárban található. Ezek közül a H a legteljesebb, mivel ebből csak az I. könyv előszava hiányzik. A másolatok azonban nem minden esetben szöveghűek. THEOPHILUS PRESBYTER művének talán legalaposabb ismerője GOTTHOLD EPHRAIM LESSING (1729–1780) német esztéta, a németországi felvilágosodás egyik kiemelkedő

alakja volt, aki 1770-ben, a wolfenbütteli könyvtár alkalmazottjaként bukkant a G másolatra. LESSING éppen THEOPHILUS PRESBYTER művének tanulmányozása során ismerte fel, hogy nem a XIV–XV. században élt VAN EYCK testvérek találták fel az olajfestés technikáját (ahogy azt a XVI. században élt Vasari állította), mivel erről már a kb. 250 évvel korábban élt THEOPHILUS munkájában is szó esik. LESSING a G másolatot és a korábban előkerült lipcei kéziratot (L) egybevetve sajtó alá rendezte THEOPHILUS művének első nyomtatott kiadását (Theophilus Presbyter: *Diversarum Artium Schedula*), amely egy évvel a szerkesztő halála után, 1781-ben látott napvilágot. A legalaposabb nyomtatott változat 1847-ben ROBERT HENDRY gondozásában Londonban jelent meg, a H kézirat alapján (Theophili, qui et Rugerus, presbyteri et monachi libri III De diversis artibus: seu diversarum artium schedula). A XIX. században a latin nyelven íródott munkát nemzeti nyelvekre is lefordították, elsősorban a Lessing által sajtó alá rendezett kiadás alapján, de egyéb másolatokat is felhasználva. (Pl. a francia fordítás 1843-ban jelent meg CHARLES ESCALOPIER gondozásában.) A művet a XX. században is számos újabb kiadásban publikálták, ezek közül az 1933-as berlini német nyelvű kiadás (WILHELM THEOBALD munkája) nemcsak megbízhatósága, hanem a hozzá fűzött értékes technikátörténeti jegyzetanyag miatt is figyelmet érdemel. A Chicagóban 1963-ban megjelent angol fordítás is jól sikerült, és ez is tartalmaz műszaki kommentárokat.

Témánk szempontjából THEOPHILUS munkájának III. könyve, és abból is a 84. és a 85. fejezet érdekes, amely a harangöntéssel kapcsolatos. A szerző, aki felte-

hetően járatos volt a harangöntésben, nyilván sok évszázados hagyományokra támaszkodhatott, hiszen az észak-afrikai vagy éppen az írországi keresztény közösségekben már a VII–VIII. században a harangszó adta meg a jelzést a közös imára. Írországot nem véletlenül említettem, hiszen a kora középkori harangöntés – akkortájt legfejlettebbnek számító – technikáját minden bizonnyal itt kísérletezték ki, és a Brit-szigeteken volt sokáig az európai harangöntés központja is. Mint közismert, az írországi szerzetesek a VIII. századtól kezdve sokat fáradoztak azért, hogy a keresztény vallás a Római Birodalom bukását követően is megőrizze szellemi befolyását a kisebb-nagyobb háborúktól sújtott és meglehetősen kaotikus állapotban leledző Nyugat-Európában, így természetesnek tűnik, hogy az írásbeliség mellett a harangok egyházi alkalmazása is az ő közvetítésükkel terjedt és erősödött. A különböző itáliai, svájci, németországi és franciaországi kolostorokban felhalmozódott műszaki harangöntési ismeretek nagy valószínűséggel THEOPHILUS munkájában összegeződtek. A teljesség kedvéért azért hozzá kell tennünk, hogy ebben az időszakban, tehát a VII–VIII. században a harangöntés még nagyon kezdetleges módon történt, és maguk a harangok is szerény méretűek voltak. A harangok többsége szegecsekkel egymáshoz illesztett 2–4 fémlemezről készült (ezek lehetnek vasból, rézből, bronzból), és leginkább a kolompokra emlékeztettek. A különböző alakú szegecselt harangokat gyakran olvasztótűzben még egy kissé össze is forrasztották. Kisebb méretű harangokat viaszveszejtéses eljárással ki is önthettek, de a nagyobb harangok esetében már jóval bonyolultabb eljárásra és berendezésekre volt szükség.

A harangtest alakja, egyes részeinek (az ütőgyűrű, a harangváll, a korona) méretei, illetve egymáshoz viszonyított arányuk sok évszázados kísérletezés eredménye. Jóllehet a harang végső formáját a tapasztalat alapján alakították ki, a megfelelő hangzás érdekében olykor bonyolult számításokat is végeztek. Ha a harangbordát 12 egyenlő részre osztjuk, az alaphang (az alsó oktáv) a pártázaton, az 1-el és 2-vel jelölt rész között szólal meg, a terc valahol 3-4 között, a kvint 7-8 között, míg a felső oktáv a 12-nél, amely a harang válla is. Természetesen a harangöntés során sokféle váratlan nehézség is támadhat, emiatt régebben sok kiöntött harang selejtes lett, és a hetekig tartó előkészületeket és öntési műveletet meg kellett ismételni. Már a XI. századtól kezdve sokat töprengtek a harangöntők, hogyan lehetne a harangok hangját minél ércesebbé és tisztábbá tenni, mert akkortájt még bizony inkább rekedtes, tompa és disszonáns hangokat adtak. A harangbronz tisztasága, illetve a benne lévő egyéb ötvöző fémek mennyisége kisebb-nagyobb mértékben befolyásolhatja ugyan a hang minőségét (bár a közhiedelemmel ellentétben az ezüst hozzáadása nem javít rajta), de igazából a különböző tényezők (pl. a harangnyelv mérete, a harangborda vastagságának részarányos elosztása stb.) „összhatása” szabja meg a végeredményt. A XI–XII. században pl. az ún. foraminákkal, azaz a harangbordán kialakított háromszög alakú nyílásokkal próbálkoztak (erről THEOPHILUS PRESBYTER is ír, megjegyezve, hogy négy ilyen nyílás található a harangon), de nem különösebb sikerrel. Ennek a korabeli mesterek is tudatában voltak, hiszen fennmaradt néhány harang ebből az időszakból, amelyeken csak jelölték ezeknek a nyílásoknak a helyét, de ténylegesen nem alakították ki. A méhkas alakú harangok a

XIII. század táján fokozatosan elnyerték ma is ismert alakjukat, amelyet gótikus harangnak is neveznek, és ez a forma adja a legtökéletesebb hangot. Ennek a típusnak a megszerkesztése már tudományos elmélyülést igényelt, de erről THEOPHILUS-nál még nem olvashatunk, az első szerző, aki a konstrukciót leírja, BIRINGUCCIO volt, vele majd később foglalkozunk. A szerkesztés részleteire itt nem térhetek ki, lényegében a harangborda vastagságának, a legszélesebb résznek, vagyis az ún. schlagnak – tulajdonképpen a pártázat átmérőjének – a meghatározásáról, valamint a harang szélessége és a súlya közötti aránynak a kijelöléséről van szó. A mesterek többnyire eleve adott értékekkel és arányokkal dolgoztak. A különböző nagyságú harangok – számítások és tapasztalatok alapján megállapított – schlagjait egy táblázat tartalmazta, ezt azonban titkosították, és csak a bennfentesek ismerték.

A harangöntést elsősorban német (HANS APENGETER, WOU VON KAMPEN) és angol mesterek fejlesztették, köztük a legismertebb RICHARD TUNNOC volt, aki a yorki székesegyháznak egy festett ablaküveget ajándékozott, amelyen a harangkészítés legfontosabb műveleteit ábrázolta.

A THEOPHILUS PRESBYTER utáni korszak tapasztalatait és újításait többen is összefoglalták, és ezt az ágyú megjelenése is indokoltta, hiszen a haditechnikának új irányt szabó fegyver készítése is a bronzöntésen alapult. Az első ágyúábrázolás WALTER DE MILIMETE angol lovag munkája, aki 1326 táján a skótokkal hadakozó II. Edward angol király számára két haditechnikai könyvet állított össze.

A harangöntéssel is foglalkozó másik alapvető munka a Sienában született VANOCCIO BIRINGUCCIO már

említett De la pirotechnia libri X c. könyve, amely bőséges képanyagot is felvonultat. BIRINGUCCIO fiatal korában szülővárosának szolgálatában állt, egyebek között a vashámort, az ezüstbányákat és a helyi fegyverraktárt igazgatta. Kétszer tanulmányutat tett német földön is, de a Sienában bekövetkezett politikai változások miatt 1515 táján menekülnie kellett. Itália különböző városaiban – Rómában, Nápolyban – és Szicília szigetén keresett munkalehetőséget. 1523-ban rövid időre visszatért Sienába, majd tovább ment Firenzébe, ahol 5 évet töltött. 1530-tól ismét Sienában tevékenykedett néhány évig, végül halála előtt másfél évvel Rómában elvállalta a pápai öntőde vezetését. Mint munkájának címéből is nyilvánvaló, BIRINGUCCIO olaszul írt, és műve 10 könyvből áll. A XVI. században több kiadása is megjelent. THEOPHILUS-étól eltérően ez a könyv számos jól sikerült ábrázolást és metszetet tartalmaz, viszont tematikailag nem olyan sokrétű, mint a De diversis artibus. Sajnos az egyre szaporodó újrakiadások során a képek minősége romlott, és ugyanez mondható el a szövegről is, amelynek terjedelmét ugyan nem kurtították meg a nyomdászok, de egyre több elírást és sajtóhibát „termeltek”. A fordítók sem jeleskedtek különösebben, ami talán az olasz nyelv nem tökéletes ismeretének rovására is írható. Mindez oda vezetett, hogy a BIRINGUCCIO műve iránt megnyilvánult érdeklődés röszeláng módjára elhamvadt, és ez kivált a harangöntéssel közvetlenül foglalkozó fejezetekre (a VI. könyv négy utolsó, 13–16. fejezetére) volt érvényes. A korabeli mestereket nyilván sokkal jobban izgatták az ágyúöntéssel kapcsolatos leírások és illusztrációk, de a fejlődés annyira felgyorsult ezen a téren, hogy BIRINGUCCIO rövid idő leforgása alatt elavult. Ez csak részben igaz a ha-

rangöntést leíró részekre, de ezek jobbára csak az olaszok számára voltak érthetőek, ráadásul a harangok iránti kereslet megcsappant.

Nem kell különösebben hangsúlyozni, hogy THEOPHILUS és BIRINGUCCIO munkájában a harangöntést illetően az egyezések mellett több lényegesnek is mondható eltérés van. A két leírás keletkezése között eltelt több mint négyszáz esztendő alatt a mesterek folyamatosan kísérletezve újabb megoldásokat találtak, és sikeresen alkalmazták is. A középkori harangöntés fénykora a XIV–XV. század volt, később az egyház mellett egyre több „világi” megrendelő is jelentkezett az öntőműhelyekben, de ők nem harangokat szerettek volna, hanem ágyúkat, sőt emiatt a már meglévő harangokat is nagy veszély fenyegette, hiszen gyakran ágyúkat öntöttek belőlük. (Több feljegyzés is tanúsítja, hogy egy-egy várost az ellenség, ha sikeresen megostromolta, azzal zsarolta meg, hogy leszereltesse a harangokat. Ettől a szándékától csak busás váltságdíj ellenében volt hajlandó elállni.) Sok harangöntő mester átnyergelt az ágyúöntésre, és ez sem kedvezett a harangöntés fejlődésének.

Nincs helyem rá, hogy részletesen összevegyem a két leírást, és talán nem is szükséges, hiszen a mai harangöntés technikája sok tekintetben támaszkodik az elődök tapasztalataira, miközben új elemekkel is gyarapodott. Már THEOPHILUS korában kétféle módon alakították ki azt a formát (az ún. magot), amely mintegy alapul szolgált a további műveletekhez. Egyrészt mozgó maggal dolgoztak, amely a harangborda formáját kijelölő és rögzített sablon mentén vagy vízszintes, vagy függő helyzetben egy orsószerű tengelyhez erősítve forgott, de általánosabb volt az az eljárás, amikor a magot rögzítették és a sablon moz-

gott körülötte. A nagyobb harangok esetében a függőleges tengely körül forgatott vagy a rögzített mag volt a célszerű. THEOPHILUS még egy darabban „készítette el” a magot, BIRINGUCCIO viszont először a mag mintegy harmadát kitevő tartót alakította ki, majd hamulúggal lekenste és agyagrétegeket vitt rá, és amikor mindegyik megszilárdult, következett a sablondeszkával való formázás. Amikor elkészült a mag, a harangöntő az ún. álharang, vagyis a harangminta (harangszelvény) kialakításához fogott. Míg THEOPHILUS korában a magra fagygyúból vagy viaszból készített lapokat helyeztek és ezt forró vasrúddal egyengették el a magon, majd amikor kihűlt, éles vassal lefaragták a kiálló darabokat, addig BIRINGUCCIO ún. formázó agyaggal dolgozott, amelyet rétegenként kézzel rakott a magra, és az egyes rétegeket kenderkóccal tekerte be, majd ezeket tűzben kiszárította és vasdróttal körbevonta. A cél mindkét esetben a szükséges vastagságú harangköpeny kialakítása volt. Napjainkban a harangköpenyt (a harang negatív lenyomatát) a kiégetett álharangon alakítják ki, viaszt vagy egyéb könnyen lágyuló anyagot csak a harangbordára szánt feliratok elkészítéséhez használnak. Általában 10 lépésben – az agyag kellő homogenitása, szilárdsága és repedésmentessége érdekében emberi hajszálat, tojást, cukrot, tejet is tartalmazó, vízzel, samottliszttel elkevert agyagból álló – finomsár-réteget visznek fel rá ecsettel, majd vasabroncsokat, illetve emelőhorgokat is ráerősítenek, hogy a 800–900 °C-on történő kiégetés után egyrészt összefogják a harangköpenyt, másrészt a horgok segítségével leemelhető legyen. A tüzelést a magban kialakított üregben végzik. Miután a köpeny kellőképp kiszáradt, valamilyen emelőszerkezettel leemelik az álharangról, amelyet eltávolítanak

a magról. Ezt követően a köpeny visszakerül a mag fölé, és az így keletkezett harangűrbe öntik a kb. 1300 °C-on megolvasztott bronzot, amelyből ezt megelőzően még „próbát vesznek”, hogy megállapítsák, valóban megfelelő-e a követelményeknek.

Természetesen a harangöntés megkezdése előtt az egész szerkezetet elhelyezik egy öntögödörben, majd a formát vastag földréteggel veszik körbe, amit jól összedöngölnek. (Régebben a nagy harangok öntésénél az öntögödört a felállítás helyének közelében ásták ki.) A megfelelő módon kialakított beöntőnyíláson ömlik a forró bronz a harangűrbe, és néhány napig hűl. A harang koronájában már előtte elhelyezik a harang, valamint a harangnyelv felfüggesztésére szolgáló tartót (függesztővasat). A kihűlt harangot kiemelik az öntögödörből, óvatosan eltávolítják az agyagmaradványokat, a durva részeket lecsiszolják, lereszelik, végül előáll a fémesen csillogó harangtest. Egy hangvilla segítségével megállapítják, megfelelő-e a hangja, mert ha nem, akkor a harangot összetörhetik, és az egész művelet kezdődhet előlről. Fontos a harangot megszólaltató harangnyelv méretének a megválasztása és megfelelő elhelyezése is. A harangnyelv tömege a harang tömegének kb. 2,5–3%-a + 5 kg. Elnyújtott körtére emlékeztető alakját szintén tapasztalatilag kikísérletezett arányszámok alapján határozzák meg.

A harangot mozgó szerkezet sisakból (járomból) és karból (emelőből) áll, ez utóbbihoz kapcsolódik a haranghúzó kötel. A harang végső elhelyezése is bonyolult művelet, és előfordult már, hogy az emelőszerkezet meghibásodása miatt a többhetes munka kárba ment, miután a hatalmas, több mázsá vagy akár néhány tonna tömegű ha-

rangtest a magasból lezuhant, és megrepedt vagy darabokra tört.

Újabban próbálkoztak más fémekből is harangot készíteni. Egy magyar szabadalom alapján vagy tizenöt éve elkészült néhány alumínium, illetve alumínium-ón ötvözetből készült harang szép kivágásokkal és viszonylag elfogadható csengő-bongó hanggal. Az üvegből és kerámiából korábban készült harangok, kellemesen csengő hangjuk ellenére, csak érdekességnek számítanak, hiszen nagyon törékenyek.

Manapság a harangöntés mesterségét már csak nagyon kevesen gyakorolják. Magyarországon tudomásom szerint csak az őrbottyányi GOMBOS LAJOS és fia, GOMBOS ISTVÁN foglalkozik ezzel, és Európában is legfeljebb ha öten lehetnek. Talán ezért is fontos, hogy a harangokat és a harangöntő mestereket tisztelet övezze, mert ahogy a harangokon olvasható leggyakoribb felirat is mondja: „VIVOS VOCO MORTUOS PLANGO FULGURA FRANGO” azaz: „Az élőket szólítom, a holtakat siratom, a villámokat elűzöm.” Ezzel pedig összekötnék bennünket, földieket az égi világgal, és megbékélést adnak nyugtalan lelkünknek.

NAGY ERIKA

Jankó, o shavó

A kora őszi bágyadt napsütés végigcirógatta az alvó férfit, akinek boldog mosoly futott át az arcán. Nyilván csodálatosan szép messzeségbe repítette el a délutáni álom. A fán egy nagyobbfajta madár csodálatos éneke betöltötte a teret, s annyira megnyugtató volt hallani, hogy az embernek meg kellett állnia egy pillanatra, hogy gyönyörködhessen benne.

A varázs abban a percben elmúlt, amikor az udvar másik végében egy farönkön ülve, deszkából rakott tűz mellett reggeliző és melegedő Jankó, a zömök cigány fiú el nem üvöltötte magát.

– Mámá, ez má megint sunyik!

A férfi összerezsent, kinyitotta a szemét, arca céklaszínű lett a dühtől. Hangja csak úgy csattant, amikor elkiálltotta magát. Jankó ijedtében kiejtette kezéből a kenyeret, apró gombszemét behunyta, nyakát összehúzta, mint aki attól tart, hogy nyakon vágják. Szerencséje volt, hogy jó pár méterre állt apjától, így megmenekült.

A zöldre mázolt rozoga bódéból, amely nyolc embernek adott otthont, egy jól megtermett, cifra szoknyás és fejkenődős asszonyság lépett ki, kezében kenyérral és hagymával.

– Zsir nincs? – kérdi a családfő.

– Nincs. Dógozz, s majd lesz mibű!

– Dógozni én, mikor lepotyog a hús a kezemrű?

– Akkor is potyogjon, mikor kezet emesz rám meg ütöd a csávót!

Mári jobbnak látta csendben maradni, helyette visszament a bódéba, és egy darab szalonnával tért vissza, amit még a múltkor kapott az egyik jólelkű asszonyságtól. Jól eldugta, de érezte, hogy most van itt az ideje elővenni, különben rossz napjuk lesz, ha az ura éhes marad. Azt, hogy mit tesz az asztalra délben, még nem tudja, majd lesz valahogy. A hat gyerek majd elmegy kérőbe, s csak kapnak annyit, hogy egy-két napig elég lesz. Messze még a segély.

Jankó a két nagyobb testvérével útnak indult. Nem jártak iskolába, valahogy nem is hiányolták. Csak Jankó, ő sokat ábrándozott arról, hogy egyszer lesz egy szép színes könyve, egy vonalas füzete és tintával író tolla. Talán majd egyszer, ha dolgozni fog...

Letelepedett a földre, szembe a hentesüzlettel, tisztos távolságban. Tudta, nem tanácsos közel menni, mert a hentes nem nézi jó szemmel. Igaz, néha, amikor jó napja van az öregnek, kap pár falatot a lejárt szavatosságú áruból, de a jó gyomor mindent bevesz alapon örömmel elfogadja. Közönyösnek tűnő egykedvűséggel nézte a jövőmenő embereket, s várta, hogy a kezébe nyomjanak valamit. Senki nem jött arra, mintha elnéptelenedett volna a város. Az üzlet feletti lakás nyitott ablakán a fehér tüllfüggöny meglebbent, majd egy szőke, göndör fürtös kislány nézett le rá a magasból. Rámosolygott. Jankó a háta mögé nézett abban a hitben, hogy áll ott valaki. Egy szál maga volt. Nem értette. Rá még soha senki nem mosolygott ilyen kedvesen...

Ahogy ült mélységesen magába merülve, korát meghazudtoló bús és homályos tekintettel, arra eszmélt, hogy valaki áll mellette. Szőke fürtök, fülig száj mosoly, és egy kitömött táská. Nem mert nyúlni az adományért, mint aki attól tart, hogy csak játszanak vele, és a kezére ütnek, ha

nyúlni merészel, majd kinevetik. A lány nem szólt semmit, letette a fiú mellé a csomagot, majd elszaladt. Jankó belenyúlt a táskába, kivette a tartalmát, és az ölébe rakta. Kivirult az arca, olyan érzés kerítette hatalmába, amelyet még soha nem élt át. Az első, amit a kezébe vett, egy színes mesekönyv volt, tele csodálatosnál csodálatosabb rajzokkal. S ez most az övé lett! Majd előkerült a füzet, a ceruza, igaz, már használták, de neki ez is nagy ajándék. Volt ott kisautó, csoki, rágógumi. Ilyen gazdagnak még soha nem érezte magát. Felállt, visszarakta a táskába a kincseket, egyszer még felpillantott az ablakba, ahol most nem állt senki. Úgy érezte, ma már mindent megkapott az élettől, és hazaindult. Boldog volt.

– Mit hozta, Jankó? Látom, ma tele lesz a bendő! – mondta az apja, mikor megpillantotta a kapun belépő fiúcskát. Kikapta a kezéből a táskát, beletúrt, majd a tartalmát mérgesen kifordította a földre. Jankó hangosan elordította magát, a szíve szakadt meg, amikor azt látta, hogy a féltett kincse szétszóródott a poros, szeméttel teli udvarban.

– Ez mi? Hun a kaja?

– Nincsen, nem vót, aki aggyon! – szipegett, s kézfejével törölgetni kezdte a szeméből kibuggyanó könnyeket.

– Mi az, hogy nem vót? S mi ez a sok haszontalan vacak? Ezt együk meg ebédre?

– Ezek az én kincseim! – kiáltotta, majd a gyermeki félelem és harag kevert ijedtségével hátravetette kis fejét, mondani akart valamit, meggondolta magát. Jól tette, mert az apja szeme szikrát szórt a haragtól, s azt ordibálta az asszonynak, hogy ezt a gyereket elcserélték a kórházban, mert az nem lehet, hogy neki olyan fia legyen, aki többre értékeli a könyvet a betevő falatnál. Nyomatékként

egy nagyot rásózott Jankó kobakjára. Nem érzett fájdalmat, már megszokta, meg aztán arra vágyott, hogy elbújon az udvaron lévő rozoga bódében kialakított vackába. Dideregni kezdett, ezért magára húzta a kukából kihalászott, szebb napokat megélt plédet, miután az egyik gyűjtögetés alkalmával lelt nagyobb faládába rakta az értékeit. Lépteket hallott, azt hitte, az apja jön, ezért úgy tett, mint aki alszik. Anyja volt, kezében lekváros kenyérrel.

– Egyé, és ne gyere a szem elé, mert apád agyonüt. Meg engem is, mer azt mondta, haszontalan vagy. Errű pedig én tehetek.

Szegény Jankó, falta a kenyeret, mert éhes volt, de a szájában keserű ízt érzett. Még hogy ő haszontalan! Majd megmutatja, hogy igenis megtanulja a betűvetést, és elolvassa a kapott könyvet. Valami nagy-nagy sajnálat szállta meg önmaga iránt, összekuporogva bámult mélán maga elé, s eljátszott a gondolattal, hogy ott ül az iskolapadban, és olvas. Majd elaludt. Álmában egy olyan képet látott maga előtt, amely megvillantotta előtte a most még elérhetetlennek tűnő lehetőségeket. S egy arcot, egy szőke lány arcát, aki felé nyújtott kézzel mosolygott rá, majd megfogta a kezét, amelyben kék tintával töltött tollat tartott és lassú, kerek mozdulatokkal betűket alkottak. S az enyhén jobbra dőlt szabályos betűkből ez volt olvasható: Pikács Jankó! Van ennél csodálatosabb dolog?

Besötétedett, s mivel a fiú nem mutatta magát, anyja kiment, hogy megkeresse. Jankó mélyen, szabályosan lélegzett, maszatos arcára félszeg mosoly telepedett. Anyja ölébe vette, bevitte a matracokkal teli szobába, s úgy, ahogy volt, ruhástul lefektette, majd betakarta. Kezét köténye egyik sarkába pólyázva a szájához emelte, benyálazta, és megtörölte Jankó arcát.

– Iskolába akarok menni. – mormolta Jankó félálomban, alig hallhatóan.

Anyja megsimította az arcát, mutatóujját a szájára tette, mintha ezzel akarná megakadályozni, hogy olyat mondjon, ami nem az apja fülének való.

Lehajolt hozzá, egy puszt adott a fejére, s fülébe súgta a bűvös szavakat: úgy lesz, ahogy akarsz...

A Magyar Rádió Archívumából

A kutatók napi rutinnal járnak a munkájukhoz szükséges könyveket, dokumentumokat őrző köz- és szakkönyvárakba, valamint a levéltárakba, de azt hiszem, keveseknek jut eszébe (tegyük azonban hozzá, talán kevesebbeknek van lehetősége) a Magyar Rádió Archívumában búvárkodni. Holott másutt alig elérhető kincsekre bukkanhatunk itt, szinte bármiről, ami valaha is rádióműsorba került, így akár Törökországról, a török kultúráról vagy a magyar-török kapcsolatok különböző aspektusairól is. Bár a Magyar Rádió 1925 óta sugároz rendszeresen adásokat – az idősebbeknek talán még fülében cseng az „Itt Budapest I.”, illetve „Budapest II.” konferálás – évtizedeken keresztül csak élő adások készültek, hiszen mind az előzetes, mind az utólagos hangrögzítés a későbbi évtizedek vívmánya lett. A régi „rádióújságok”, valamint a műsorokkal kapcsolatos írott anyagokat őrző „műsorborítékok” azonban így is sokat elárulnak a valaha elhangzott műsorokról.

Itt került például kezembe az archívumi pecsét tanúsága szerint 1946. III. 5-én érkezett és a 775-ös számmal leltárba vett négy gépelt oldalas kézirat, amely e viszonylag szűk terjedelemben áttekinti a múlt kódébe vesző kezdetektől a hatvanöt esztendő előtti jelenig a magyarság és a törökség közötti kapcsolatok legkülönbözőbb vonatkozásait, külön is kiemelve Vámbéry Ármin kutatói érdekeit. A műsorújság tanúsága szerint az előadás 1946. jú-

lius 15-én hangzott el a Budapest II. műsorán 19.45 és 20.00 óra között. A felolvasó Földes Károly volt.

A szöveg utolsó mondatában megfogalmazott derűlátást – amelyet a II. világháború utáni légkör szülhetett – sajnos nem igazolta az idő, a hidegháború és az országaink közé ereszkedő vasfüggöny évtizedes akadályokat gördített a magyar-török kapcsolatok fejlődése elé, reméljük azonban, hogy ma több okunk van az optimizmusra. A mai kutatók talán nem értenek mindenben teljesen egyet a szerző egy-egy megállapításával, mégis hasznosnak látom az előadás közzétételét.

„Magyar-török kapcsolatok

Írta: Dr. Hollósi Somogyi József főiskolai tanár

Nincsen nép, amelynek a magyarsággal olyan régi kapcsolatai volnának, mint a törökséggel. Már a magyarság születésénél szerepe volt a törökségnek. A finnugor népcsaládhoz tartozó „előmagyarok” halász- és vadásznépe a Kr. előtti évezredben az Urál folyó vidékére és Szibéria nyugati szélére vándorolt; ott igazta le a Kr. utáni évszázadokban a törökséghez tartozó ogur törzs, s a két nép lassú összeolvadásából alakult ki a magyar nép. A törökség már akkor nemcsak katonai erényeivel és szervezőképességével tűnt ki, hanem fejlett volt művelődése is. Nem csoda, hogy a magyarság a törökséggel való honfoglalás előtti évszázados érintkezése folytán sok török elemet vett fel nyelvébe, közigazgatásába, hadügyébe és gazdasági életébe; népzenejében és iparművészetében mindmáig él a török hatás. A honfoglalás egyelőre véget vetett a magyar-

török kapcsolatoknak. A magyarság áttért a kereszténységre, a nyugati latin művelődéshez csatlakozott, és a 11. századtól kezdve annak keleti védőbástyája lett. Falain megtorpantak a törökséghez tartozó pecsenegek (*magyar nevükön a besenyők* – T.E.) meg és kunok támadásai; sőt legyőzetésük után ezek felszívódtak a magyarságban. Nem így az oszmán-törökök! Ezek áttértek Muhammad próféta hitére, és az iszlám vakbuzgó terjesztőivé lettek. Délről előre törve, 1367-ben ütköztek meg először a magyarokkal. Másfél évszázadon keresztül sikerült a magyarságnak megvédenie államiságát és határait. Ezekben a háborúkban a magyarság a keresztény Nyugatot védelmezte a muszlim Kelettel szemben. Helyesebb volna, ha „török-magyar háborúk” helyett „muszlim-keresztény háborúkról” beszelnénk, hiszen a törökség „az iszlám kardja”, a magyarság pedig „a kereszténység védőpajzsa” volt története legzivatárosabb századaiban. A keresztény Nyugat sohasem feledheti, hogy Hunyadi János nándorféhvári győzelmének emlékére kondul meg Európa-szerte minden délben a harangszó.

1526-ban Mohácsnál porba hullott „a kereszténység védőpajzsa”, és Magyarország középső része másfél évszázadra oszmán uralom alá került. Sok veszett oda Mohácsnál, de még több pusztult el a török hódoltság évszázadai alatt. De ezt a pusztulást nem írhatjuk az oszmánok rovására. Magyarország nemzedékeken keresztül hadszíntér volt, területén sokkal hevesebb csaták dúltak a harmincéves háborúnál. Ezért néptelenedtek el a Nagy Magyar Alföld falvai, ezért költözött a falusi nép a nagy mezővárosokba.

A magyarok és törökök egyaránt érezték, tudták, hogy vallásháborút vívnak egymással. Mikor szünetelt a harci

zaj, tudtára ébredtek rokonságuknak. A végvárakban összebarátkoztak, és megtanulták egymás nyelvét. A magyar nyelv a hódoltság alatt csak nyert nemzetközi jelentőségében. A budai és a többi magyarországi pasa a hivatali és társadalmi érintkezésben a magyar nyelvet használta, és magyarul érintkezett a bécsi udvarral is. A budai pasák mindig előtérbe tolták a magyar királyi méltóságot. Mindig a „magyar királlyal” leveleztek Bécsbe, és Isztambulban a szultán egészen a hódoltság végéig csak akkor fogadta el a Habsburgok követeit, ha magyar díszruhában jelentek meg, még akkor is, ha más nemzetiségűek voltak. A bécsi udvar vallási türelmetlenségével szemben a budai basák messzemenő türelmességükkel tűntek ki. Gazdasági politikájuk is egészben véve emberséges volt. Megvédték a kereskedőket, gondoskodtak a hitelről, oltalmazták a jobbágyokat. A magyar kereskedő nagyobb biztonságban járhatott-kelhetett a hódoltság területén, mint az országnak a magyar király uralma alatti részében.

Mi emlékeztet bennünket ma a török hódoltság másfél évszázadára? Műemlékünk vajmi kevés van abból a korból. Pedig a törökök sokat építkeztek. Mecseteket, iskolákat emeltek, világhíres fürdőket építettek. Ám épületeik legjava része elenyészett a felszabadulást követő németdúlás évtizedei alatt. Budavarában ma csak Gül Baba sírja, a Rudas-, Király- és Császárfürdők; Érden, Pécsen, Borosjenőn és Egerben pedig egy-egy minaret tanúskodik arról, hogy másfél évszázadon keresztül a Korán ígéit hirdették Magyarországon. Több nyomot hagyott a török világ virágkertészetünkön, hímzésünkön, műiparunkon és zenénken. De a legmaradandóbb hatása az volt, hogy meghonosította a fürdőzést és a kávéivást. Ha ma „Budapest fürdőváros” a nemzetközi idegenforgalomban olyan jó

hírnévnek örvend, az annak köszönhető, hogy a törökök kitűnő gőzfürdőket hagytak maguk után Budán, és meghonosították a rendszeres fürdőzés szokását. Nyolc pompás fürdőjükből ma már csak három van üzemben. Spanyolországon kívül Magyarország az egyetlen európai ország, amelyben egykori muszlim fürdőket ma is használnak. A budai török fürdőknek a csodájára jártak az egykori utazók is, és a legnagyobb elismeréssel nyilatkoznak róluk a mai fürdővendégek is. S Budapest egy másik, az idegenforgalomban szintén fontos jellegzetességét ugyancsak a törököknek köszönhetjük. A magyar fővárost Európa-szerte „a kávéházak városának” is hívják. Kétségteljesen vonható, hogy mind a kávéfőzést, mind a kávéivást a törökök terjesztették el Magyarországon. Más iparhoz hasonlóan a kávéfőzést is a törökök keresztény alattvalói üzték, az ő kezükön maradt a törökök kiűzése után is, sőt ők meghonosították meg Bécsben is a kávéivást. Bécsben azután a török kávéfőzés és kávéház önálló fejlődésnek indult, és kialakult a Bécs nevével elválaszthatatlanul egybeforrott nyugati kávéháztípus, a Wiener Café. Ez a típus a 18. században Bécsből hozzánk is elterjedt, és kiszorította a régi török kávézókat. Budapest így úgyszólván „második javított kiadásban” kapta vissza Bécsből az eredetileg tőlünk származó kávéházat.

A török világ elmúltával a két rokon nemzet sohasem került szembe egymással a harc mezején. A békés baráti érintkezések számai azonban egyre sűrűsödtek. Török földön talált menedéket Thököly Imre, a kuruc vezér családjával, II. Rákóczi Ferenc fejedelem hűséges kísérvőivel, és a világosi fegyverletétel után a török nemzet adott otthont a csendes kisázsiai városban Kossuth Lajosnak és 254 társának. De nemcsak magyar emigránsok találtak szíves fo-

gadtatásra Törökországban. A 18. században két honfitársunk is nagy hírnévre emelkedett Isztambulban. Báró Tóth Ferenc tábornok volt a Dardanellák első megerősítője és az első, aki a Szezei-csatorna megépítését javasolta a török kormánynak. Egy kolozsvári protestáns teológus pedig hadifogolyként Isztambulba került, s ott Ibrahim Mütefferika néven megalapította az első török könyvnyomdát.

A 18. században meginduló nyelvészeti kutatások vették el a magyar-török nép- és nyelvrokonság gondolatát. Ennek a gondolatnak legnagyobb képviselője a világhírű magyar Ázsia-kutató, Vámbéry Ármin volt. 1862-ben hosszabb utat tett Belső-Ázsiában. A keleti törökség nyelvével és néprajzával foglalkozó tanulmányait a nemzetközi tudományosság alapvetőknek tekinti. Vele kezdődik a török filológia rendszeres művelése hazánkban. A budapesti egyetemen 1870-ben alapított török nyelvészeti tanszék magyar és török turkológusok egész nemzedékeit nevelte és neveli ma is. A magyar-török történelmi kapcsolatok felderítése terén pedig az 1910-ben alapított Turáni Társaságnak vannak a legnagyobb érdemei. Török részről az 1908-as újtörök forradalom után indult meg a magyarsággal való kapcsolatok ápolása, mert az a forradalom a vallási alap helyett nemzeti alapra helyezte a törökséget. A turáni gondolat térfoglalásával ott is egyre nagyobb számmal akadtak írók és tudósok, akik a magyarsággal foglalkoztak.

Az 1867-es magyar-osztrák kiegyezés óta megizmosodó magyar gazdasági élet egyre inkább a Balkánon és a Közel-Keleten keresett piacokat. A két nemzet között egyre rendszeresebbé vált a kereskedelmi érintkezés. Csakhamar szüksége mutatkozott annak, hogy a balkáni

és a keleti kereskedelemre külön, öncélú főiskola nevelje az ifjúságot. 1891-ben Keleti Kereskedelmi Tanfolyam indult meg Budapesten, és 1899-ben kétéves Keleti Kereskedelmi Akadémiává fejlődött. Ez az intézmény huszonegy éves fennállása alatt kereskedők, bankárok, biztosítási és közlekedési szakemberek százait nevelte fel; közülük nem egy vezető állásba jutott Törökországban. Az elő világháború után megszűnt a Keleti Kereskedelmi Akadémia, huszonegy évvel később azonban új életre kelt az újvidéki, jelenleg Budapesten működő Keleti Kereskedelmi Főiskolában.

Az első világháború rövid időre megélénkítette a török-magyar kapcsolatokat. Isztambulban magyar tudományos intézet is működött. A háború után a kapcsolatok megszakadtak, s csak a húszas évek vége felé éledtek újra. Kémmal Atatürk új Törökországában számos magyar szakember kapott vezető állást. Réthly Antal építette ki a török meteorológiai szolgálatot, Csiky Ferenc pedig évtizedek óta fejleszti a török lótenyésztést; amellet nagy érdemei vannak a kereskedelmi kapcsolatok élénkítésében is.

Egyre több török ifjú folytatta főiskolai tanulmányait Magyarországon. A budapesti egyetemen Vámbéry Ármin utódának, Németh Gyulának tanítványai közül többen a török szellemi élet vezető állásaiba emelkedtek. Számos ifjú végzett Műegyetemünkön, állatorvosi és mezőgazdasági főiskolánkon is. 1935-ben magyar nyelvi és irodalmi tanszéket állítottak fel az Ankarai Egyetemen.

A mind rendszeresebbé váló szellemi kapcsolatok mellett újra fejlődésnek indultak a gazdasági kapcsolatok is. Évtizedeken át a cukor volt hazánk legfontosabb kiviteli cikke Törökországba, legfontosabb behozatali cikkünk pedig a dohány volt. Az első világháború után a magyar gyár-

ipar fejlődésével azonban megváltozott a helyzet. A magyar cukorgyártás mellett a gépipar, villamossági és finomáruipar termékei Törökországban is, a Közel-Keleten másutt is egyre keresettebbé váltak. Ez az árukivitel hívta életre 1936-ban a Magyar Duna-Tengerhajózási R.T-t. Ez a második világháború előtt hét Duna-tengerjáró hajójával rendszeres áruforgalmat bonyolított le a csepeli szabadkikötő és a levantei piacok, köztük a török Isztambul és Izmir között.

Ma még csak szerény keretek között mozog a magyar-török áruforgalom. 1939-ban egész behozatalunk 2,24%-át kaptuk Törökországból és egész kivitelünk 1,25%-a irányult oda. A háború után azonban, ha majd megindul a nemzetközi forgalom, új erőre kaphat a magyar-török kereskedelem is, mint ahogyan kétségtelenül újból fellendülnek a szellemi kapcsolatok is.

Íme, így változtak vérségi, háborús és békés, szellemi és gazdasági kapcsolatok a magyarság és a törökség érintkezésében. Hosszas múlta tekintenek vissza ezek a kapcsolatok, visszanyúlunk a magyarság kialakulásának idejébe. A tudományos kutatások világánál egyre jobban kidomborodik az a tény, hogy ellentét sohasem volt a két rokonnép között. A „török háborúban” a kereszténység és az iszlám, a két egyistenhívő vallás vívta meg harcát Európa uralmáért, s ennek a küzdelemnek csupán a két élcsapata volt a magyarság és a törökség. Minden tudományos megállapítás nélkül is rokonnak érzi, vallja egymást a magyar és a török. Ez az érzés virágoztatta fel kettejük között a szellemi és gazdasági kapcsolatokat. A magyar-török kapcsolatok tehát szilárd alapon nyugszanak, és egészen bizonyos, hogy a most kezdődő béke korában hasznos tényezői lesznek a nemzetek békés együttműködésének.”

TÓTH LÁSZLÓ

A vak tárlatvezető

Én azt mondom,
nem a szem függvénye a látás,
csak a szemléleté.
A színek bennem születnek meg,
ám elveszni,
uraim,
bennetek vesznek el.

*

Ez itt egy holt tükör.
Benne van minden
(erdők, illatok,
hullámverések tengere),
ami kívüle.
Arcom helyén
rések, repedések.
Mélyükön kiáltásaim szárnycsapkodása,
húsom lángoló rózsái,
az erek szélzúgása,
a vér harangzúgása.

*

Odin a fél szemét adta a tudásért.
A látásért, mivelhogy a tudás: látás.
Ha egyszer újra látni kezdenék,
elveszíteném a világot,
melyet elveszített világaim helyébe
magamnak megszereztem.

*

Minden (csak?) anyag, (csak!) anyag.
A színek, a formák, idomok.
Minden az anyag (vak?) (vak!) elrendeződése.
Az ujjak kiemelik a képet a külső éjszakából,
s a koponyaüregben (az idegekben?!) minden
éles megvilágításba kerül.
A tapintás nevükön szólítja
a kinti dolgokat.
A durva szürke s a lágy kék
így megmenekül.

*

Uraim, a dolgok vakok!
Holnap eső lesz,
holnapután köd is talán.
Ám addig még énekelnek,
addig messzehangzók.

*

Látjátok ezt a megfestetlen képet?
Címe szerint: *Álmodik a fa*.
Az üres vászon mögött
lombosul.

Milyen Dunaszerdahely várostörténeti kutatásokra volna szükség?

Néhány éve folytatok levéltári kutatást Dunaszerdahely kommunista korszakbeli várostörténetére vonatkozóan.

Talán nem túlzok, amikor összegzésként megállapítom: a kommunizmus totális közönnyel viseltetett mindenfajta múlt iránt.

„A múltat végképp eltöröljük?”

Az 1945 utáni, marxista jelszavakra támaszkodó csehszlovákiai városfejlesztés történeti értelemben károsnak ítéltető. Noha a korszak (1945–1989) döntései a saját korukban kézenfekvőnek látszottak (a kor politikai és gazdasági szempontjai szerint), viszont olyan urbanisztikai következményeket okoztak, amit egyes építészek „új brutalizmusnak” (Rayner Banham), más történészek „újítási orgiának” vagy „hivatalos huliganizmusnak” (Tony Judt) neveztek el. Nem véletlen, hogy nemcsak a szlovák belügyminisztérium jelenlegi honlapja szerint „*Dunaszerdahely város sok műemléke a szocialista urbanizáció áldozatává vált*”, hanem egy 2007-es helyi SWOT-elemzés szerint is a város urbanizációján „*igen jelentős nyomokat hagyott a háború utáni rendkívül radikális városfejlődés*” (az

utóbbi analízis gesztorai JUDr. Hulkó Gábor és Ing. Horváth Ákos voltak).

A levéltári anyagok megerősítik, hogy az a folyamat, amely 1945 után városunkban lezajlott, alapvetően és gyökeresen meghatározta Dunaszerdahely várostörténetét. De pontosan hogyan és milyen irányban változott meg az akkor kb. 7000–8000 lakosú, majd az 1980-as évekre 20 000 lakos fölé emelkedő város arculata? A folyó kutatások lehetővé teszik, hogy ma már árnyaltabban tudjunk fogalmazni. Időmből és erőmből egyelőre az 1950–1960-as évek részleges feldolgozására futotta, a felgyűjtött anyagból pedig eddig két tanulmány készült. Az egyikben azt írtam meg, hogyan alakult ki az 1960–1970-es évek Dunaszerdahelyén a *vidéki városi lakótelep* jelensége, a másikon meg a legnagyobb közüzemi beruházások: a *DAC-stadion*, a *járási kórház* és a *városi csatornázás* történetét foglaltam össze. Mindkettő alapján azt mondhatom, hogy Dunaszerdahely adott korszakbeli levéltári anyagaiban egy olyan várossal és egy olyan időszakkal találkoztam, ahol és amikor az organikus, lépésekben haladó városfejlődés „zárójelbe helyeződött” – ezt jelenti ez, hogy a csehszlovákiai szocialista építészetet totálisan eluralta a korábbi épített örökség iránti közöny.

A kutatás előrehaladtával új és újabb kérdések bukkanak föl. Mindenki tudja, hogy Dunaszerdahely régi terein és házainak többsége eltűnt; de hogyan, milyen körülmények között alakult ki az a jelenség, amelyet a jelenkortörténet így nevez: *lakótelep mint élettér*? Csak mostanság, két, egyre jobban előtérbe kerülő történelmi kutatási diszciplína hatására jött el az ideje, hogy egyes, Dunaszerdahellyel kapcsolatos kérdésekre válaszolni tudjunk. Az egyik irány a szocialistaváros-kutatás; a másik pedig

azoknak az 1945 utáni társadalmi nagyfolyamatoknak az ismerete (lakáskérdés, populációs növekedés, iparosodás stb.), amelyek *egyetemesen hatást* fejtettek ki Európa mindkét, nyugati és keleti felére egyaránt.

A magam részéről az alábbi négy területen határoznom meg azokat a történeti kutatási irányokat, amelyeket el lehetne végezni, hogy városunk modern kori várostörténetét előbb-utóbb meg lehessen írni.

Az első kutatási irány egy olyan társadalomtörténet, amely a város fizikai állapotából kiindulva föltárja a városlakók társadalmi szerkezetét. Látni kell, hogy a háború után megmaradt dunaszerdahelyi házak közül nagyon sok korszerűtlennek számított, a korabeli igények mércéjével mérve is. Szerdahely 1945–1960 között egy erősen falusias település volt, ahol falusias épületek elbontása zajlott a megjelölt időszakban. Ezek az épületek nemcsak alapterület szerint voltak falusiasak, hanem elrendezésük szerint is, és az emberek tudatában voltak házaik állapotának – amire főleg az utal, hogy az épületbontások teljesen zökkenőmentesen zajlottak: az engedélyek átfutási ideje alapján átlagban kb. másfél hónap alatt, és az esetek túlnyomó többségében maguknak az érintetteknek a kérésére. Másfelől Dunszerdahelyen és környékén igen könnyen, szinte ellenállás nélkül lezajlott a kollektivizáció; egy 1955-ös jelentés szerint a járás mezőgazdasága 98%-ban „szocializált” volt. Nem kell nagyon magyarázni, hogy ennek legfőbb okai a helyi társadalmi struktúra sajátos történelmi rétegződése és birtokviszonyai voltak, konkrétan az 1918-as, majd az 1945-ös impériumváltások utáni radikális változások: a magyar gazdaréteget ellehetetlenítették, vagyonát konfiskálták, tagjai elköltöztek vagy kitelepítették őket stb. Amikor ebbe

az építészeti és népességi hiátusba behatolt a tőkehiányos szocialista modernizáció, akkor *azok* számára és *oda* építettek, akik igényelték és ahol lehetőség volt: vagyis a faluból beáramló első generációs munkásrétegeknek, és a fogíjas telkekre. Mennyire vélhető hát falusinak az ötvenes évek helyi urbanisztikája? És milyennek írható le az a város és az a társadalom, amelyik itt élt és dolgozott 1950 után?

A második nagy kérdés Dunaszerdahely *zsidó eredetű történeti és kulturális örökségének* a kérdése. Dunaszerdahely szerves városfejlődését jóvátehetetlenül megakasztotta a lakosság második világháború alatti drasztikus megváltozása. A zsidó lakosok után maradt házak, telkek, kisüzemek stb. jogfolytonossága sokszor megszűnt, máskor több fordulaton keresztül állami tulajdonba került. Ez nemcsak azt eredményezte, hogy a helyi tulajdonviszonyok tisztázatlanok maradtak, hanem azt is, hogy az egykori magántulajdonosok helyébe agresszívan benyomult az arctalan-névtelen állam, pl. a Domová správa (Lakás-gondnokság) képében.

A harmadik kutatási terület a politikai döntéshozatali mechanizmusok, a politikai elit, azaz az *egykori politikai establishment* feltérképezése lehetne. Hogyan befolyásolta a város urbanisztikáját a kommunista párturalmi rendszer, illetve a szocialista gazdasági keret? Kik döntöttek? Magyarok? Szlovákok? Meggyőződéses pártemberek? Helyi kapcsolatokkal rendelkező lokálpatrióták? És ők milyen megfontolásokból döntöttek? A szocialista korszak helyi belső hatalmi viszonyainak a vizsgálata, az egykori résztvevők, szemtanúk stb. megszólaltatása nagy kihívás – ugyanakkor roppant nemes feladat volna a még élő emlékezet megbecsülése szempontjából.

Negyedszer, ma már látható, hogy az 1950–1980-as időszakban számos *egész Európára jellemző urbanizációs jelenséggel* is dolgunk van. Gyáni Gábor szerint a közvélekedés Közép-Európában több olyan modernizációt is tévesen a szocializmusnak tulajdonít, amelyeknek az eredete valójában a 19–20. század fordulójának kapitalizmusából, tehát nyugatról ered. Ilyen pl. a szociális célú, alacsony komfortigényű lakásépítés, de ilyen az egész európai régióra 1945 után oly jellemző *rohamos urbanizáció* is, amelynek következménye egyáltalán nem csak Közép-Európában lett urbanizációs katasztrófa. Ezek mellett a korabeli társadalmat intenzíven befolyásoló nagyfolyamatok mellett nem csoda, ha az okozott történelmi károk szinte senkinek nem tűntek föl. Ha tudatosítjuk, milyen jelentős mértékben kicserélődött Dunaszerdahely lakossága; ha figyelembe vesszük a folyamatos vidékről városba költözést (ez is jellemző folyamat a második világháború után); és ha figyelembe vesszük a Szerdahelyen megvalósult építkezések *tényleges modernizációs* hatását – akkor érthetővé válik, miért törpültek el a város képén okozott károk a rövid távú kézzelfogható nyereségek mellett (szebb házak, jobb ólak, belvárosi lakótelepek stb.).

1958 februárjában a Szlovák Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kabinetje együttműködési kérelemmel fordult a dunaszerdahelyi Helyi Nemzeti Bizottság építészeti osztályához. Miközben az SZTA a Szlovákia területén található építészeti fejlődést kutatta a 19. századik második felétől, levelükben ezt írták: „*Az Önöknél található építészeti örökség a megnevezett időszakra vonatkozóan eddig soha nem képezte szisztematikus tudományos feldolgozás tárgyát, így Önöknél értékes ismeretanyag lehet.*” Kerestem, de nem találtam a városi hivatal válaszát. De mit is

válaszolhattak volna? Azt, hogy a város épített öröksége egyenlő a nullával? Vagy hogy ami volt, az eltűnt, ami pedig azóta épült vagy átépült, amiatt a város szinte a felismerhetetlenségig megváltozott?

Szerencse a szerencsétlenségben, hogy bár a város képét negyven évig a szocializmusnak nevezett kommunizmus alakította, a fejlődés nem volt olyan rohamos, mint Csehszlovákia más kisvárosaiban, amelyek az erőltetett industrializáció eredményeként még rosszabbul jártak. A kommunizmus alatt Dunaszerdahely két nagy hullámban alakult át: 1950 körül, majd 1968 után. Az első szakaszra erősen rányomta bélyegét az újjáalakuló Csehszlovákia 1945 utáni szlovák nacionalizációja, amiről a folyamatosan bővülő kutatások fényében (Szarka László, Simon Attila, Popély Árpád, Gaucsík István és mások) egyre többet tudunk. Városunk gyakorlatilag industrializációs tabula rasa állapotából indult neki a szocializmus 1960-ban deklarált legfejlettebb időszakának, itt mégsem zajlott le a Csehszlovákiára jellemző intenzív szocialista industrializáció. A város és térsége iparosítása még a legóvatosabb fogalmazásban is megkésettnek nevezhető. Csupán összehasonlításképp: pl. a komáromi hajógyár építése 1947. április 23-án kezdődött; a vágssellyei Duslo vegyiparké 1958. szeptember 1-jén. Szerdahely legjelentősebb szocialista üzeme, a cukorgyár viszont csak 1969-től kezdett üzemelni. Az 1968 utáni társadalmi változások vizsgálata – azoknak a bonyolult helyi politikai, etnikai, vallási, gazdasági és társadalmi változásoknak a leírása, amelyekre ebben az időszakban került sor – egy külön önálló projektet igényelne.

Egyre nagyobb diszkurzust evokáló kérdés Közép-Európa történészei között, hogy milyen értelemben volt egy város „szocialista város”? Elégés-e a meghatározásá-

hoz, hogy a város a szocializmus idején épült vagy épült ki? Vagy pedig az számít szocialista városnak, amelyre minden tekintetben rányomta bélyegét a kommunista-szocialista politikai modell? (Barta Györgyi definíciói) Az előbbi értelemben vett (ún. zöldmezős) városok Csehszlovákiában nem nagyon épültek; ebben az országban főleg a korábbi (két háború közti) épített városörökségre alapoztak. A másik szempont viszont sokunknak ismerős lehet: ti. a szocialista városban nincs valódi önkormányzatosság. Van viszont központi ideológiai vezetés, és van sok állami tulajdon meg állami vállalat. A szocialista városban a politikai (egy)pártbizottság irányít, mégpedig a helyi végrehajtó bizottságon, a *národný výboron* keresztül. Ladányi János még azt is hozzáteszi, hogy a közép-európai urbanizáció jellegzetes modelljéhez hozzátartozik az állami bérlakások túlsúlya.

Hogyan függ össze hely és emlékezet?

Kérdezzük meg: Hogyan lehetséges, hogy a Dunaszerdahely képen okozott urbanisztikai károk miatt senki nem tiltakozott? Mondani lehet, a kommunizmus alatt nem létezett, mert nem létezhetett sem szabad közvélemény, sem nyilvános kritika, ahogy nem léteztek megőrző szervezetek, pl. városvédők sem. Ám az is lehet, hogy a városunk sorsát kísérő csendnek más: társadalmi-emlékezeti okai voltak – és vannak.

Városunk emlékezeti struktúrái a második világháború alatti „örökséghez” vezetnek vissza – aminek alapvetően magyar és zsidó vonatkozásai vannak. A kérdés éppúgy materiális, mint súlyos szellemi kérdés.

Dunaszerdahelynek talán soha nem volt olyan belső tere, amely *szimbolikusan* a város tere lett volna. 1989 után sok utca új nevet kapott (Molotov, Gottwald és mások neve eltűnt), de közösségi terünk továbbra sincs. A Tyúkipiac, a Halpiac stb. terek már nem terek, korábbi gyakorlati értelmük elveszett. A városban – szerencsére – nem állítottak egyik terre sem monumentális Lenin-, Sztálin- vagy Gottwald-emlékművet. Legszebb nevű Erzsébet terünk pusztán közlekedési probléma – egyébként pedig olyan fizikai alakokkal rendelkezik, amely miatt soha nem válhat közösségi helyé. A kommunizmus a városban sem közösségi, sem hatalmi teret nem alakított ki. Talán az egyetlen kivétel a Járási Nemzeti Bizottság épülete volt, amely többé-kevésbé uralta az előtte húzódó Erzsébet teret, valamint a vele szemben húzódó városi főutat (Jesenský utca).

Jelenleg a központi tér szerepét a művelődési ház előtti térség tölti be, illetve alkalmanként a Vámbéry tér (1848-as emlékmű), a Szent István téri emlékmű, valamint az 1956-os forradalom emlékhelye a városháza Dunai utca felőli oldalánál. Vajon betöltik-e ezek az emléktérképek, amelyen áll ugyan szobor, a funkciójukat, és kötődik-e hozzájuk közösségi tudat? Alkalmasak-e ezek a terek, rajtuk stilizált turullal, szentkoronával és egy megdőntött márványtömbre helyezett stilizált lyukas zászlóval, hogy kollektív közösségi tudatunkat formálják, vagy hogy abban hatékony szerepet játsszanak? Az aktuális kulturális és politikai események helyszínéül szolgáló térnek még neve sincs („a kultúrház előtti tér”), de ha volna is, a térről akkor is hiányzik valamilyen kultikus tárgy. A három egykor szép grácia (akiket a városi térkép szökőkútnak, és nem szoborcsoportnak ábrázol) mára meghervadt: üzenetük inkább szexuális lehet, mint éteri.

Dunaszerdahely mai legtágasabb és egyértelműen kultuszcélokra szolgáló terén (a Szent István tér Fő utca felé eső részén), amit *minden* Dunaszerdahelyre érkező lát, egy viszonylag nagyméretű szobor áll. Hivatalos címe: Emlékezés a mártírokra (Spomienky na martýrov); egy kiváló szlovákiai magyar szobrászművész, Nagy János alkotása 1969-ből. Az alkotó szavaival „*az emlékmű a második világháború áldozataira emlékeztet*”. A szobrot szimbolikus gránit sírkövek övezik, rajtuk (nyilván) a háborúban elesettek nevével. Felirata pusztán két szám: „1939–1945”, azaz a második világháború kezdeti és végső évszáma. De nemcsak a dátumokból, hanem a széttépett emberi testet ábrázoló tematikából is kétségtelen, hogy a szoboremlékmű kultikus üzenete a háború szörnyűségéhez és tragédiájához kötődik. Senki nem mondhatja viszont egyértelműen, hogy ez a szobor magában foglalná a *helyi partikuláris történetek lenyomatát*: akár a legutóbbi magyar időkre (1938–1945) való pozitív emlékeket, akár városunk zsidóságának tragédiáját. Nagy János szobra a távoli, a messzi háborúról, és nem a *helyi fájdalomról* szól. A környező falvak túlnyomó többségével ellentétben Dunaszerdahelynek nincs (homokkő vagy gránit) obeliszkje, amelyen a város első és második világháborúban elhunyt katonahősei volnának megörökítve. És teljesen világos, hogy ezt a funkciót Nagy János szobra, ez a nagyon központi téren lévő szobor sem képes betölteni. A szobor lassan átalakult a szlovák nemzeti felkelés emlékhelyszínévé. Csoda, ha senki nem ünnepel körülötte, főleg a helyi magyarok nem? *Értelme szerint* jelenlegi állapotában ehhez az emlékműhöz úgy viszonyulnak a helyiek, mint egy klasszikus szovjet típusú katonaemlékműhöz, noha nincs rajta sem géppuska, sem ötágú csillag. (Az 1939-es év-

számból azonban már évek óta csak a két kilences látszik...)

Úgy gondolom, ha 2010-ben a város központi terét át akarják építeni (erről szólnak a hírek), akkor a Fő utcának nemcsak a művelődési központ felé eső részét kellene átalakítani, hanem a másik oldalát is. Az átalakítás véleményem szerint az alábbi módon történhetne:

Nagy János mártír emlékművét egy negyed fordulattal el kellene fordítani (merőlegesen a Fő útra, arccal délkelet felé), a Szent István emlékművet pedig át kellene helyezni az elfordított Mártírok emlékművel szemben. Így fizikailag és szimbolikusan is megszűnne a két szobor (a két közösség?) egymástól való jelenlegi izoláltsága. Nagy János háborús emlékműve betölthetné eredeti célját, és úgy emlékeztetne a háború iszonyatára, hogy közben szembefordulna Szent István emlékművével. A város így kapna egy központi *kultikus* teret, ahol az itt élő két nemzet egy-egy saját, mégis eszmeiségében kölcsönösen is felvállalható emlékműve állna – immár egymás közelségében! Ennek a térnek az emlékműveit minden itt lakó a maga kultusza részének érezhetné: magyar és szlovák városlakók egyaránt. Ez a kultikus tér nyilvánvalóan elkülönülne a város politikai eseményekre használatos terétől, a művelődési központ előtti tértől. Mindehhez ráadásként megnyílhatna a tér kifelé a városból, a sportpályák felé. Felmerül egy új térnév lehetősége, valamint egy, mindkét oldal számára elfogadható ünnepnap kijelölése is. Az így keletkezett és új szellemben használt tér a város központi kultikus tere, szimbolikus értelemben a nemzeti megbékélés helyszíne lehetne. Társadalmi, nevelési üzenete pedig példaértékű volna.

Ami a zsidó kulturális örökséget illeti: urbanisztikai értelemben Dunaszerdahely a mai napig nem heverte ki a

Fő utcai nagyzsina góga eltűnését (a mai Jehuda Aszád téren). De talán még ennél is lényegesebb, hogy kibeszéletlen közösségi élményünk van a zsidóság elpusztításáról. Szimbolikusan, a *történelmi emlékezet értelmében* a város soha nem nézett szembe lelkiismeretének ezzel az árnyával. Szép gesztus, hogy a nagytemplom helye melletti egyik új épület az egykori zsinagóga formáját őrzi, valamint hogy az önkormányzat a nagyzsina góga egykori telkét Jehuda Aszád térré nevezte el. Némi feloldozásul szolgálhat, hogy – miként Voigt Vilmos finoman rámutat – a második világháború eseményei közül a holokauszt és a nyilas uralom kapcsán az egész magyar kultúrterületen igen bizonytalan a nemzeti kulturális emlékezet. Azonban a szerdahelyiek – közösségként – soha nem néztek szembe a zsidó lakossággal szembeni atrocitások, rablások, erőszakoskodások, gyűjtogatások stb. egykori tényével. Ez a megjegyzés mindnyájunkra vonatkozik: azokra is, akik végigélték az 1938–1945-ös magyar időköt; és azokra is, akiknek magyarként vagy szlovákként, de egyöntetűen *új betelepülőként* nincs fogalmuk róla, hogy városunk 1945 előtt „kis Jeruzsálemnek” számított. A dunaszerdahelyi zsidó lakosság eltűnése a második világháború alatt és utána a *mi* történelmi fájdalmunk: dunaszerdahelyi honfitársaink megveretése, kifosztása, vagonba zárása, végső soron elüldözése és elpusztítása nem mások bűne, hanem az 1938 novemberében beállt magyar idők, s ezáltal a mi szégyenünk. Ebben a tekintetben sajnálatos, hogy a sikabonyi izraelita temető annyira megközelíthetelen a hétköznapi ember számára; noha a biztonsági megfontolások, sajnos, nagyon indokoltak, az emlékezet ébren- és tisztántartása szempontjából nagyon hiányzik, hogy a zsidó temető is a városi kultuszok része legyen.

A kommunista mindennapok egyik feltáratlan nagy területe, hogy mi volt a város (mint településfajta) szerepe a szociban. A kiváló szlovák történész, Elena Mannová szerint a modern korban (főleg a kommunikáció megnőtt szerepe miatt) nem a vidék, hanem a városok jelentik a par excellence közösségi tereket: „*A város mint tárgyi környezet és annak szimbolikus dimenziója közti kapcsolat a városi teret a kulturális emlékezet hathatós helyszínévé képes változtatni.*” A kommunista ideológia a „szocialista várost” a „kapitalista város” ellentétének tekintette. Bár a piaci kapitalizmus a 18. század óta valóban a városokban testesül meg (társadalmi, politikai és urbanisztikai értelemben is), azt az előítéletet, hogy a burzsoá város bomlasztóan hat a tradicionális életformákra, azt az új rend sajátján magán, a panelrengetegben burjánzó szociális devianciával cáfolta meg. Az 1945 utáni rezsim nemcsak saját várostípust teremtett, hanem azokat a történelmi, urbanisztikai és ideológiai kontinuitásokat is megtagadta, amelyek hagyományosan a városhoz mint entitáshoz kapcsolódtak. Ez azt is jelenti, hogy az ott lakó maiak is más városlakók, mint a régiek.

Kutatások híján nagyon keveset tudunk a kommunizmus térhasználati startégiáiról, és szinte teljesen feltáratlan a lakótelep mint élettér problémája. A szocialista lét ugyanis épp azon az entitáson volna vizsgálható leginkább, amelyet a rendszer maga, újonnan hozott létre – és ez a lakótelep. Sajnos, szlovákiai viszonyok között csak álmódozhatunk róla, hogy a beköltözött blokklakók ezreinek életéről, identitásáról, városi azonosságtudatáról vagy annak hiányáról mikor fog megvalósulni egy komolyabb kutatás. A kommunizmus bevallottan komplex társadalomszervezési elképzelés volt; eredményéről tanúskodnak

híven a köztünk élő kedves szocreál szobrok. De állt-e új és valódi közösségi identitások kiépítése a kommunizmus érdekében? Egy erdélyi történész, Novák Csaba Zoltán mondta, hogy Csíkszereda főterét Ceausescu idejében egy erkély uralta, amely a tér és a tömeg uralására készül; a helyiek máig „tapstérnek” hívják. Szerdahelynek nem voltak ún. szimbolikus terei, tehát olyan épített fizikai öröksége, amely a (szocialista modernizációval párhuzamosan) a város közösségi színhelyé tette volna.

Amikor 1989-ben véget ért a kommunista rezsim, gondolt-e valaki arra, hogy Dunaszerdahely csak úgy tud lakosai között szellemi kapcsot teremteni, ha terei szerves fejlődés eredménye? Hol zajlanak az ünnepeink? És miről tanúskodnak az emlékművek, az emléktáblák és a szobrok? Szükségünk van-e szakrális emlékhelyekre, vagy hagyjuk győzni a durva betont?

VIDA GERGELY

Az élőhalottak éjszakája

Már most a semmiben lépkednek,
elég baljós képet vágtaal.

Ekkor még alig féltél,
inkább gyerekesen ijedt voltál,
arcod *gyönyörű hófehér*.
Tágra nyílt szemek,
nem maradt mögöttük világ,
előttük is alig.

Sosem szeretted magad
olyannak látni, amilyennek
én. Csak lassan jönnek,
mivel minden alkalommal esznek
áldozataik húsából,
te azt mondtad, nem mindegy,
a hunyorgó fénytől *akár falfehér*
is lehetettél volna.
Ezt aztán nem beszéltük meg.

A következő mondatodban már volt egy
apokalipszis, pár bibliai közhely.
Atyaég! Bazmeg!
Miket zagyválsz össze, hé!

És ekkorra már fogalmam sem volt,
a tévét nézed, vagy az ablakon bámulsz kifelé.

VILLÁNYI LÁSZLÓ

jövünk haza

Amerre megyek eléd, s jövünk az állomásról,
csak akkor jobb kéz felől szovjet laktanya volt,
tizennegyedik születésnapom körül történt.
A lehető legnagyobb sebességgel
gurultam piros biciklimmel a Baross-hídról,
valamit ki kellett kerülnöm,
hirtelen balra rántottam a kormányt,
majd azonnal jobbra, mert szemből autó érkezett.
Ha nincs az utóbbi mozdulat,
gázoláshoz szirénázhattak volna a helyszínelők.
Emiatt rémült meg a fékező sofőr is,
utánam futott, szinte lerántott a bicikliről,
nyakamat szorongatta, akárha a halál torkát,
míg pár másodperc elteltével rájött, semmi értelme.
Hányszor mehetek még eléd, hány évtizedig
jövünk haza ezen az úton, felesleges kérdés.
Új biciklicsengőmmel se tudnám elijeszteni,
amitől olyannyira félsz egy-egy éjszaka előtt.
Egyre szebben élünk az időben, legyen ez éppen elég.

ZIRIG ÁRPÁD

összegyűjtött szavaim

tolvaj szél csatangol az utcákon
idegenként belém rugdosnak a szavak
temetőinkben a mécsesek égnek
az őrtüzeink némán kialszanak

ablakkeretek közé szökik
a tétova árnyék mint a gond
bohócok kiszöknek a manézsrból
egy egész ország már a porond

emlékek közt eszme nyivákol
átfestett zászlók vörös halál
esélye van a hallgatásnak
a gyűlölet minket újra megtalál

beborul szomorodik
az alkonyati arcom
árván maradt a fűzfa
a vesztés folyóparton

csontjaim között ismét
parázslík a fájdalom
visszatérő gyász-szelek
gúnyolódását dugdosom

összeölelkező szavaimmal
egy szál egyedül bolyongok

hozzám ha megvetéssel
gőgös idegenek szólnak
összegyűjtött szavaim
ti maradtok meg reménynek
örök kapaszkodónak

Életrajzok

Balázs F. Attila

Költő, író, kiadóvezető, műfordító. 1954-ben született Marosvásárhelyen. Az AB-ART Kiadó igazgatója. 1992-ben Madách-nívódíjjal tüntették ki.

Benő Attila

Költő. 1968-ban született Marosvásárhelyen. Jelenleg egyetemi docens a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar és Általános Nyelvészeti Tanszékén.

Bobory Zoltán

Költő, író, főszerkesztő. 1946-ban született Rumországban. A székesfehérvári Vár c. irodalmi folyóirat főszerkesztője.

Bodacz Bohuš

Szlovák író, irodalomkritikus, rovatvezető. 1955-ben született Pozsonyban. 2000-től szerkesztőként dolgozik a pozsonyi Iura edition kiadónál.

Bodnár Gyula

Újságíró. 1948-ban született Királyhelmecen. Jelenleg a Nagymegyeri Városi Televízió szerkesztője.

Csáky Károly

Tanár, helytörténeti kutató, etnográfus, közíró, költő. 1950-ben született Kelenyén. A palásti Palásthy Pál Magyar Tannyelvű Egyházi Alapiskola, magyar–angol–néprajz szakos tanára. A Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja.

Csóka Ferenc

Szabadúszó író, festő. 1959-ben született Révkomáromban.

Fellinger Károly

Költő, helytörténész, lapszerkesztő. 1963-ban született Pozsonyban. Mezőgazdasági vállalkozó. A Szlovákia Magyar Írók Társasága által meghirdetett az Év irodalmi alkotása pályázat 2008-as olvasói különdíjasa.

Gágyor József

Pedagógus, néprajzi szakíró. 1941-ben született Ipolynyéken. Nyugalmazott pedagógus.

Gyüre Lajos

Költő, író, drámaíró, nyugalmazott pedagógus. 1931-ben született Mokcsakerészen.

H. Nagy Péter

Irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő, egyetemi oktató. 1967-ban született Budapesten. Az Opus irodalmi folyóirat főszerkesztője. Jelenleg a Selye János Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének oktatója. 2008-as Posonium Irodalmi Díj különdíjasa.

Haraszti Mária

Író, költő, szerkesztő, műfordító. 1959-ben született Alsószeliben. A *Medián* kiadó igazgatója.

Hodossy Gyula

Költő, kiadóigazgató. 1960-ban született Dunaszerdahelyen. A Liliium Aurum Könyvkiadó, a Vámbéry Polgári Társulás és a Katedra Alapítvány igazgatója, a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának elnöke. 2001-ben Nyitott Európáért díjjal tüntették ki.

Juhász R. József

Költő, performer. 1963-ban született Párkányban. Az érsekújvári Stúdió erté művészeti társulás alapítója és vezetője, a Magyar Műhely egyik szerkesztője. 2009-ben Forbáth Imre-díjjal tüntették ki.

Kiss László

Orvos, orvostörténész. 1950-ben Ipolyságon született. Orvostörténészként az egykori Felvidék orvos- és kultúrtörténetét kutatja. Eddigi munkásságának summázatát 2010 elején a Magyar Tudománytörténeti Intézet, Piliscsaba jelentette meg „Az orvostudomány felvidéki történetéből” címmel. Hatvanadik születésnapja alkalmából Budapesten átvehette a Magyar Orvostörténeti Társaság legrangosabb díját, a Weszprémi Emlékérmet.

Ködöböcz Gábor

Irodalomtörténész. 1959-ben született Vásárosnaményen. Az Agria irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat főszerkesztője.

Kulcsár Ferenc

Költő, esszéíró, szerkesztő. 1949-ben született Szentese-
sen. A Lilium Aurum Könyvkiadó kiadóvezetője.
1991-ben Madách-díjjal tüntették ki.

Lacza Tihamér

Kutatóvegyész, irodalomkritikus, tudomány- és műve-
lődéstörténész, publicista, rádió- és lapszerkesztő.
1948-ban született Bátorkeszin. Újságíróként első-
sorban tudományos ismeretterjesztéssel, iroda-
lomkritikával, publicisztikával foglalkozik, rádió-
sként főleg interjúkat készít saját műsoraiba (Kalei-
doszkóp, A kultúra világa).

Nagy Erika

Tárcaíró. 1961-ban született Nyárasdon. Jelenleg a
Szlovákia Magyar Írók Társaságának titkára.

Tasnádi Edit

Turkológus, műfordító. 1942-ben született Budapes-
ten. A Magyar-Török Baráti Társaság főtitkára.

Tóth László

Költő, műfordító, szerkesztő. 1949-ben született Bu-
dapesten. Jelenleg szerkesztőként dolgozik. József
Attila- és Forbáth Imre-díjjal tüntették ki.

Vajda Barnabás

Történész-történelemdidaktikus. 1970-ben született
Dunaszerdahelyen. Jelenleg a komáromi Selye János
Egyetem Tanárképző Karának adjunktusa.

Vida Gergely

Költő, irodalomtörténész. 1973-ban született Komá-
romban. Jelenleg a dunaszerdahelyi Magyar Tany-
nyelvű Magán Szakközépiskola tanára.

Villányi László

1953-ban született Győrött. 1989-től a Műhely című
folyóirat főszerkesztője. József Attila-díjjal tüntették
ki.

Zirig Árpád

Pedagógus, költő. 1940-ben született Győrben. Nyu-
galmazott pedagógus.

Vámbéry Antológia 2010

Első kiadás

Felelős kiadó: Hodossy Gyula

Felelős szerkesztő: Kulcsár Ferenc

Nyomdai előkészítés: namedia – Nagy Attila

Nyomta: TextPrint Nyomdaipari Kft., Győr

Kiadta: Vámbéry Polgári Társulás, Dunaszerdahely, 2010

Megjelent: 400 példányban

Antológia Vámbéryho 2010

Prvé vydanie

Zodpovedný vydavateľ: Gyula Hodossy

Zodpovedný redaktor: Ferenc Kulcsár

Tlačiarenská príprava: namedia – Attila Nagy

Tlač: TextPrint Nyomdaipari Kft., Győr

Vydal: Občianske združenie Vámbéryho, Dunajská Streda, 2010

Náklad: 400 kusov

ISBN 978-80-969963-2-2

www.vambery.sk

ZSÉF GYÜRE

TOTH LÁSZLÓ

KA FERENC

C LACZA T

CZ BOHUS

S LÁSZLÓ K

LA BENŐ /

HODOSSY

LÁNYI LÁSZLÓ

LAJOS H. N.

VAJDA BAR

ER KAROLY

Y ERIKA TÁ

CSAKY KAR

KULCSAR

ÉTÁN BODA

OSZEF KISS

LÁZS F. ATTI

SZTI MARIA

RGELY VILLÁ

EF GYÜRE

TOTH LÁSZLÓ

KA FERENC

C LACZA T

CZ BOHUS

S LÁSZLÓ K

LA BENŐ /

HODOSSY

LÁNYI LÁSZLÓ

LAJOS H. N.

VAJDA BAR

ER KAROLY

A Vámbéry Irodalmi Kávéház a tizenkettedik születésnapját ünnepli, s ez egyben azt is jelenti, hogy a „fekete könyvként” köztudatba került Vámbéry Antológiák sora is a tizenkettedikkel folytatódik. 1998-ban, a KÁVÉHÁZ megnyitásakor azt ígértük, hogy az írók, költők, szerkesztők, könyvkiadók, irodalmi folyóiratok, zenészek, történészek, előadóművészek, néprajzkutatók, művelődéstörténészek SZI-GETE lesz – s ígéretünket tizenkét éven át valóra is váltottuk: azóta a Vámbéry-estek százain léptek a Kávéház „pódiumára” a kultúra „napszámosai”, hogy ízelítőt adjanak irodalomból, tudományból, művészetekből – ki-ki a sajátjából téve hozzá értékeit a „nagy egészhez”. Mostani, tizenkettedik antológiánk a Kávéház utóbbi évi vendégeinek munkáiból ad közre egy csokorralalót.

ISBN 978-80-969963-2-2

9 788096 969963 22

JHÁSZ R.

3 ÁRPÁD

PETER HA

NABAS VI

ROLY GÁ

IKÁ TASN

Y KAROLY

ULCSAR FE

N BODAC

EF KISS LA

ATTILA B

RIA HOD

LÁNYI LA

IE LAJOS

ZLO VAJDA

LLINGER K

R NAGY B

YULA CSA

GABOR K

BORY ZOL

JHÁSZ R.

3 ÁRPÁD

PETER HA

NABAS VI

ROLY GÁ

IKÁ TASN

Y KAROLY